

Sud Bosne i Hercegovine
Суд Босне и Херцеговине

Broj: S1 1 K 041154 21 Kri

Datum: objavljivanja 18.11.2022. godine
pismenog otpravka 09.01.2023. godine

Pred sudskim vijećem u sastavu:

sudija Šaban Maksumić, predsjednik vijeća

sudija Staniša Gluhajić, član vijeća

sudija Vesna Jesenković, član vijeća

PREDMET TUŽILAŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE

protiv

RADOVANA VELJOVIĆA

PRESUDA

Tužilac Tužilaštva Bosne i Hercegovine:

Behaija Krnjić

Branilac optuženog Radovana Veljovića

Advokat Petko Pavlović

SADRŽAJ

IZREKA	3
I. TOK KRIVIČNOG POSTUPKA	6
A. OPTUŽNICA I GLAVNI PRETRES	6
B. DOKAZNI POSTUPAK	6
C. ZAVRŠNE RIJEČI	6
1. A.1. Završne riječi Tužilaštva Bosne i Hercegovine	6
2. A.2. Završne riječi odbrane.....	8
II. PROCESNE ODLUKE	
A. ODLUKA O DJELIMIČNOM USVAJANJU PRIJEDLOGA TUŽILAŠTVA ZA PRIHVATANJE UTVRĐENIH ČINJENICA U POSTUPCIMA PRED MKSJ	12
B. ODLUKA O PONOVNOM POČETKU GLAVNOG PRETRESA (ČLAN 251. STAV 2. ZKP BiH)	20
C. ODLUKA O ISKLJUČENJU JAVNOSTI SA DIJELA GLAVNOG PRETRESA	20
D. MJERE ZAŠTITE DODIJELJENE SVJEDOCIMA	21
E. OSTALE ODLUKE O DOKAZIMA	22
F. OBJAVA PRESUDE – ČLAN 286. STAV 1. (VRIJEME I MJESTO OBJAVLJIVANJA PRESUDE)	25
G. INTERVENCIJE U ODNOSU NA ČINJENIČNI OPIS IZ OPTUŽNICE	25
III. PRIMJENA MATERIJALNOG PRAVA	
IV. STANDARDI DOKAZIVANJA.....	228
A. OPŠTI ELEMENTI KRIVIČNOG DJELA ZLOČINI PROTIV ČOVJEČNOSTI.....	31
1. Postojanje širokog ili sistematičnog napada.....	32
2. Status lica prema kojim je napad bio usmjeren: civili	42
3. Optuženi je znao za napad i njegova djela su dio napada (nexus).....	44
B. POJEDINAČNA INKRIMINACIJA U OSNOVI ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI.....	48
VI. ODLUKA O KAZNI.....	61
VII. ODLUKA O TROŠKOVIMA POSTUPKA.....	63
VIII. ODLUKA O IMOVINSKO PRAVNOM ZAHTJEVU.....	63
IX. ANEX I	
A. IZVEDENI DOKAZI TUŽILAŠTVA BIH	71
1. Lista saslušanih svjedoka/vještaka Tužilaštva	71
3. Lista uloženi materijalnih dokaza Tužilaštva	72
B. IZVEDENI DOKAZI ODBRANE	74
1. Lista saslušanih svjedok odbrane optuženog.....	74
2. Lista uloženi materijalnih dokaza odbrane optuženog	74
X. ANEX II	
Spisak utvrđenih činjenica.....	75

Broj: S1 1 K 041154 21 Kri

Sarajevo, 18.11.2022. godine

U IME BOSNE I HERCEGOVINE

Sud Bosne i Hercegovine, Odjel I za ratne zločine, u Vijeću sastavljenom od sudije Šabana Maksumića, kao predsjednika Vijeća, te sudija Staniše Gluhajića i Vesne Jesenković, kao članova Vijeća, uz učestvovanje pravnog savjetnika - asistenta Samire Kustura Čolić, kao zapisničara, u krivičnom predmetu protiv optuženog Radovana Veljovića, zbog krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka g) Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (KZ BiH) u vezi sa članom 180. stav 1. KZ BiH, a povodom optužnice Tužilaštva BiH broj: T20 0 KTRZ 0021019 21 od 24.09.2021. godine, koja je potvrđena dana 29.09.2021. godine, nakon održanog javnog glavnog pretresa, sa kojeg je dijelom bila isključena javnost, kojem su prisustvovali optuženi Radovan Veljović, njegov branilac, advokat Petko Pavlović, te tužilac Tužilaštva BiH Behajija Krnjić, donio je i dana 18.11.2022. godine, u prisustvu optuženog, njegovog branioca te tužioca Tužilaštva BiH Ljube Badnjara, u zamjeni za postupajućeg tužioca Behajiju Krnjića, javno objavio slijedeću:

P R E S U D U

OPTUŽENI RADOVAN VELJOVIĆ, zv. „Rade“, sin Mirka i Joke, djevojački Marković, rođen 09.01.1954. godine u Đeđevu, općina Foča, gdje je i stalno nastanjen, JMB: ..., po nacionalnosti ..., državljanin ..., pismen, završena osnovna škola, penzioner, oženjen, otac jednog djeteta, vojsku služio 1973. godine u Petrinji, Republika Hrvatska, bez čina, bez odlikovanja, slabog imovnog stanja, protiv istog se ne vodi drugi krivični postupak,

I

KRIV JE

Što je,

U vremenskom periodu od početka mjeseca aprila 1992. godine, pa do kraja jula mjeseca 1992. godine, u kom periodu se odvijao širok i sistematični napad vojnih, paravojnih i policijskih snaga tzv. Srpske republike BiH, a potom Republike Srpske, usmjeren protiv civilnog bošnjačkog stanovništva općine Foča, znajući za takav napad te da njegove radnje čine dio napada, kao pripadnik vojske tzv. Srpske republike BiH, a potom Republike Srpske,

počinio nad jednom civilnom osobom ženskog pola, silovanje, upotrebom sile i prijetnje, tako što je:

Tačno neutvrđenog dana, sredinom mjeseca maja 1992. godine, u večernjim satima, zajedno sa još dvojicom vojnika, došao do kuće Džanković Mehe, koja se nalazila u mjestu Đeđevo, općina Foča, a u kojoj kući se privremeno nalazila oštećena „A-1“ sa svojim sinom i sivekrvom, pa nakon što je na njihovo lupanje, vrata otvorila Mehina supruga, te nakon što je „A-1“ čula da pitaju za nju, prepavši se za svoga sina, ista odmah došla do vrata, da bi joj po izlasku iz kuće, optuženi naredio da krene za njim, što je ona i učinila, te ju je doveo do kuće Softić Reufa, koja se nalazila u istom mjestu, a zatim je uveo u kuću, dok su ona dvojica, koja su došla sa njim, ostali stajati ispred te kuće, da bi potom oštećenoj rekao da se odmah skinie i legne na jedan ležaj ili kauč koji se nalazio u toj prostoriji, a kada se zbog straha da će biti ubijena, oštećena počela skidati, optuženi joj prišao i sa nje skinuo hlače i donji veš, nakon čega je oštećena legla na taj ležaj, da bi isti skinuo samo svoje hlače i donji veš te legao na oštećenu i nad njom izvršio silovanje, tako što je izvršio seksualnu penetraciju svojim polnim organom u polni organ oštećene, za koje cijelo vrijeme ju je držao jednom rukom za vrat ne govoreći ništa, a nakon što je ejakulirao u polni organ oštećene, ustao je i obukao se, da bi potom, zajedno sa onom dvojicom koji su ga čekali pred kućom, poveo oštećenu prema kući Đžanković Mehe, zaprijetivši joj tada da će je ubiti ako bilo kome bude pričala o onome šta se je desilo, koje sve radnje su kod oštećene prouzrokovale teške posljedice u vidu ..., te dovele do umanjenja njene opće životne sposobnosti,

čime je počinio krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka g.) KZ BiH, a u vezi sa članom 180. stav 1. KZ BiH,

Te ga Sud, za navedeno krivično djelo, na osnovu odredbe člana 285. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine (ZKP BiH) i uz primjenu odredbi članova 39., 40., 42., 48. i 49. KZ BiH

OSUĐUJE
NA KAZNU ZATVORA U TRAJANJU OD
7 (SEDAM) GODINA

II

4

Primjenom člana 188. stav 4. ZKP BiH, optuženi se oslobađa od dužnosti naknade troškova krivičnog postupka, te isti padaju na teret budžetskih sredstava.

III

Na osnovu odredbe člana 198. stav 2. ZKP BiH, u vezi sa odredbom člana 200. i 202. Zakona o obligacionim odnosima, djelimično se usvaja imovinskopravni zahtjev oštećene „A-1“, pa se optuženi Radovan Veljović obavezuje da oštećenoj „A-1“ na ime naknade nematerijalne štete isplati iznos od 32.000,00 KM i to na ime:

- pretrpljenog straha te duševnih bolova zbog povrede slobode, dostojanstva, morala i prava ličnosti iznos od 12.000,00 KM;
- duševnih bolova zbog umanjenja opće životne aktivnosti od 40% iznos od 20.000,00 KM, sve sa zakonskom zateznom kamatom na ove iznose počev od dana presuđenja pa do isplate a u roku od 30 dana od pravomoćnosti presude, pod prijetnjom prinudnog izvršenja.

Oštećena „A-1“ se sa imovinskopravnim zahtjevom preko dosuđenog iznosa nematerijalne štete upućuje na parnični postupak.

O b r a z l o ž e n j e

I. TOK KRIVIČNOG POSTUPKA

A. OPTUŽNICA I GLAVNI PRETRES

1. Optužnicom Tužilaštva Bosne i Hercegovine broj: T20 0 KTRZ 0021019 21 od 24.09.2021. godine, a koja je potvrđena dana 29.09.2021. godine, optuženom Radovanu Veljoviću stavljeno je na teret izvršenje krivičnog djela - Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka g) u vezi članom 180. stav 1. istog zakona.
2. Glavni pretres u ovom predmetu je počeo dana 15.11.2021. godine čitanjem optužnice Tužilaštva BiH te izlaganjem uvodnih riječi Tužilaštva. Iako je Vijeće u skladu sa članom 260. stav 3. ZKP BiH pružilo mogućnost odbrani da iznese uvodna izlaganja, odbrana nije iskoristila ovo pravo.
3. Glavni pretres je okončan dana 17.10.2022. godine, nakon čega je dana 18.11.2022. godine izrečena prvostepena presuda.

B. DOKAZNI POSTUPAK

Dokazi Tužilaštva i odbrane

4. U toku dokaznog postupka optužbe, saslušano je 5 svjedoka i to: svjedoci pod pseudonimima A-1, A-2, A-3, A-4 i svjedokinja Esma Džanković, kao i vještaci: neuropsihijatar prof. dr. Abdulah Kučukalić i klinički psiholog Nermina Bajramagić, te je provedeno ukupno 8 materijalna dokaza.
5. U toku dokaznog postupka odbrana optuženog Radovana Veljovića je kao svjedoke odbrane saslušala svjedoke: Salku Softića, Milana Vulovića i Suvada Poljakovića, te je provela ukupno 6 materijalna dokaza.
6. Spisak provedenih dokaza Tužilaštva i odbrane optuženog, kako subjektivnih tako i materijalnih, naveden je u Aneksu I ove presude

C. ZAVRŠNE RIJEČI

1. Završne riječi Tužilaštva Bosne i Hercegovine

7. Tužilaštvo BiH se u svom završnom izlaganju najprije osvrnulo na opće elemente postojanja krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti, pozivajući se na činjenice utvrđene u postupcima pred MKSJ i to u postupcima protiv *Drago.juba Kunarca i Milorada Krnolejca*, a koje su činjenice prihvaćene rješenjem Suda broj: S1 1 K 041154 21 Kri od 11.02.2022. godine, kao i na iskaze svjedoka saslušanih u toku glavnog pretresa te materijalne dokaze uložene u sudski spis, a iz kojih prema stavu Tužilaštva, van svake razumne sumnje proizlazi da je u periodu koji se optuženom stavlja na teret od strane srpskih snaga, koje su činile vojne, paravojne i policijske formacije, izvršen širok i sistematičan napad usmjeren protiv civilnog stanovništva bošnjačke nacionalnosti općine Foča, da je optuženi znao za taj napad i da je bio svjestan da radnje koje je počinio, a koje su opisane u izreci optužnice, predstavljaju dio tog napada.

8. Nadalje je tužilac dao je opću ocjenu provedenih dokaza, ističući da su iskazi saslušanih svjedoka optužbe relevantni i vjerodostojni, te da, iako su u više navrata saslušavani, nikada u njihovim iskazima nije bilo izražene protivrječnosti u iznošenju bitnih činjenica, a posebno protivrječnosti između iskaza koji su dali u istrazi i na glavnom pretresu. Ukoliko je i bilo nekih protivrječnosti, Tužilaštvo ukazuje da su iste otklonjenje na glavnom pretresu. Tačno je, po zaključku Tužilaštva, da se određeni dijelovi iskaza svjedoka u svemu ne podudaraju na glavnom pretresu u odnosu na istragu, ali da se radi o manje važnim činjenicama, što je sasvim logično uzimajući u obzir protek vremena od događaja o kojim su svjedočili, njihovu smanjenju mogućnost zapažanja pojedinih činjenica u periodu haotičnog stanja u sredini u kojoj su do tada živjeli, njihovu dob, borbu za preživljavanje, njihovu istraumatiziranost, te uočen veliki strah koji su imali tokom svjedočenja, s obzirom da poznaju optuženog i da ga viđaju prilikom obilaska svog bivšeg mjesta stanovanja.

9. U nastavku, tužilac je izložio analizu provedenih dokaza, koji prema stavu Tužilaštva, van razumne sumnje upućuju na zaključak da je optuženi Veljović počinio inkriminacije koje su mu predmetnom optužnicom stavljene na teret. Pritom, tužilac se posebno osvrnuo na iskaz oštećene „A-1“.

10. Tužilaštvo se nakon analize dokaza optužbe, osvrnulo i na izvedene dokaze odbrane optuženog, ističući da isti ni po svojoj relevantnosti ni po svojoj dokaznoj vrijednosti, ne mogu dovesti u pitanje zaključak Vijeća o odgovornosti optuženog. Po stavu optužbe, nijedan od saslušanih svjedoka odbrane nema bilo kakvih saznanja o događajima i radnjama koje su optuženom Veljoviću stavljene na teret, nego isti navode određene

činjenice i svoja lična subjektivna uvjerenja koja ne mogu imati bilo kakvu važnost za utvrđenje odgovornosti optuženog.

11. Na kraju, tužilac je predložio da Sud optuženog Veljović oglasi krivim i istom izrekne zatvorsku kaznu u zakonom propisanim granicama, naglašavajući da u konkretnom slučaju na strani optuženog nema olakšavajućih okolnosti koje bi uticale na eventualno umanjenje kazne, dok od otežavajućih okolnosti na strani optuženog ističe izraženu odlučnost u ponašanju prilikom činjenja radnji koje su mu stavljene na teret, njegovu istrajnost u namjeri da počini djelo silovanja, te veoma teške posljedice koje su proizašle iz djela koje su se ogledale u teškoj fizičkoj i psihičkoj istraumatiziranosti oštećene „A-1“.

12. Takođe, je tužilac svom završnom izlaganju predložio da Sud u cjelosti oštećenoj dosudi njen imovinskopravni zahtjev, cijeneći da je isti osnovan, te u odnosu na optuženog produži mjeru zabrane putovanja iz člana 126. stav 2. ZKP BiH.

2. Završne riječi odbrane

13. U svojoj završnoj riječi branilac optuženog Radovana Veljovića se najprije osvrnuo na opće elemente krivičnog djela za koje se tereti njegov branjenik, ističući da nije dokazana mens rea niti actus reus da je njegov branjenik počinio progon u bilo kojem obliku, niti da je dokazano njegovo učešće u bilo kom širokom i sistematičnom napadu. Oспорavajući opće elemente predmetnog krivičnog djela, branilac se u svom završnom izlaganju pozvao i na događaje u kojima su tokom inkriminisanog perioda stradali pripadnici srpskog naroda na području općine Foča.

14. U nastavku svog završnog izlaganja, branilac je dao detaljnu analizu iskaza svjedoka koji su svjedočili na inkriminacije koje su optuženom stavljene na teret predmetnom optužnicom, pritom ukazujući na razlike njihovih iskaza datih u istrazi i na glavnom pretresu kao i na međusobne nesaglasnosti između iskaza pojedinih svjedoka.

15. Tako je, odbrana detaljno ukazala na sve razlike i kontradiktornosti iskaza svjedoka „A-2“, ističući da ovaj svjedok nije bila u mogućnosti da pročita tekst zakletve, zatim da je ista izjavila da je „davno“ davala iskaz u toku istrage, pri čemu je od momenta davanja izjave do svjedočenja na glavnom pretresu prošlo samo pet i pol mjeseci. Branilac je stava da je iskaz svjedokinje „A-2“ iz istrage proizvod i konstrukcija istražnih organa, a ne vjeran sadržaj kazivanja ove svjedokinje, iz kojeg razloga je isti nezakonit.

16. Kada je riječ o svjedokinji Esmi Džanković, branilac ističe da ista u svojim iskazima nije potvrdila navode iz optužnice, te da jedina svrha njenog svjedočenja bila da što lošije predstavi optuženog. Nadalje, kada je u pitanju iskaz svjedokinje „A-3“, tužilac je iznio tvrdnju da ista osjeća veliku dozu straha, da je psihički uznemirena, te da nema snage da svjedoči iz sudnice, međutim, odbrana je stava da je postupajući tužilac sa taktivim navodima upravo nastojao da ojača kredibilitet ove svjedokinje i nekorektno predstavi optuženog i kompletnu odbranu. Branilac ističe da je svjedokinja „A-3“ na glavnom pretresu pokazala potpunu konfuziju i na taj način svoj iskaz učinila neupotrebljivim. Branilac naglašava da je ova svjedokinja izjavila da optuženog Veljovića malo poznaje, da je u selu ostala do 01.07.1992. godine, kada je istjerana od strane NN lica, i ono što je prema stavu odbrane najvažnije, ista je izjavila da ne zna da li se „A-1“ nešto desilo.

17. Analizirajući iskaz svjedokinje „A-4“, branilac je istakao da je isti bio neprecizan te nepodudaran iskazu oštećene „A-1“. Tako je branilac istakao da je svjedokinja izjavila kako je oštećena „A-1“, izvedena pred njihovo napuštanje Foče, 01./02.07.1992. godine, dok je oštećena izjavila da je to bilo mjesec i po prije toga. Dalje, branilac ističe da je svjedokinja „A-4“ izjavila da su kritičnog dana, oko ponoći njenoj kući došla dva nepoznata vojnika, da su isti rekli da Rade Veljović traži da se „A-1“ odvede na ispitivanje, ali da istog te prilike nije vidjela, a što je različito u odnosu na kazivanje oštećene „A-1“ koja je izjavila da su vojnici predveče došli do kući u kojoj je boravila i da je te prilike pred kućom vidjela i optuženog Veljovića. Pored navedenih razlika, branilac je ukazao i na to da je svjedokinja „A-4“ izjavila da je vidjela kada se oštećena kritične noći vratila u kuću, te da je tada direktno ušla u sobu u kojoj su boravili njena svekrva i dijete, dok je oštećena izjavila da je kritične noći, po povratku u kuću, prvo otišla u kupatilo a potom u sobu. Branilac je naglasio da svjedokinji „A-4“ nije poznato šta se oštećenoj desilo kritične noći, da ista samo zna da je ona od strane optuženog odvedena u kuću Reufa Softića, dok je oštećena prilikom svog svjedočenja izjavila kako je dan nakon što se desio inkriminirani događaj, sve ispričala „A-4“, tj. da ju je silovao Veljović, a koji razgovor je mogla čuti i njena svekrva.

18. Branilac se posebno osvrnuo na iskaz oštećene „A-1“, navodeći kako u istom postoje određene nekonzistentnosti i nepodudarnosti u odnosu na njene ranije izjave, kako u dijelu u kojem je govorila o dešavanjima na području općine Foča u inkriminisanom periodu, tako i u dijelu u kojem je opisala inkriminirani događaj. Tako branilac ističe da oštećena u svom iskazu nije precizirala gdje se nalazio njen suprug na dan napada na njihovo selo naoružan sa „malom lovačkom puškom“ za koju je izjavila da ju je posjedovao, kao ni gdje su on i njen svekar bili noć prije toga. Odbrana na ovo ukazuje iz razloga što smatra da se iz ovog dijela

iskaza može izvesti zaključak da su se njen suprug i svekar nalazili na liniji odbrane sela, te da su poginuli u oružanom sukobu. Pored već iznesenih nesaglasnosti u iskazima svjedokinje „A-4“ i oštećene, branilac je istakao da je oštećena izjavila kako je Foču napustila 15 dana nakon silovanja, dok je svjedokinja „A-4“ izjavila da je to bilo dan nakon tog događaja.

19. Iskaz oštećene ne samo da je u koliziji sa iskazom svjedokinje „A-4“, nego i sa iskazom svjedokinje „A-2“, u pogledu mjesta gdje su vodile razgovor o silovanju. Naime, oštećena je izjavila da je „A-2“ u autobusu, ispričala da ju je silovao Veljović, dok je svjedokinja „A-2“ izjavila da joj je oštećena na autobuskoj stanici samo rekla da ju je silovao Veljović, i da nisu vodile neki veći razgovor na tu temu.

20. Branilac posebno naglašava činjenicu da oštećena nakon silovanja nije posjetila ljekara, te da njene posjete ljekaru počinju tek 2008. godine, nakon što je ista ostvarila kontakt i saradnju sa Udruženjem žena žrtava rata. Navedena činjenica, prema stavu branioca, ukazuje na pravi motiv iskaza oštećene „A-1“, a taj je ostvarivanje imovinske koristi, kroz previsoko postavljen imovinskopravni zahtjev. Branilac ističe da je Udruženje žena žrtava rata posavjetovalo „A-1“ da ukoliko želi ostvariti benefite koje država daje na mjesečnom nivou, te da ukoliko želi ostvariti naknadu nematerijalne štete putem krivičnog postupka, treba da se javi ljekaru. Pod navedenim motivima, izvršena je prijava optuženog Radovana Veljovića.

21. U nastavku, branilac je izložio analizu dokaza odbrane, zatim se osvrnuo na nalaz i mišljenje vještaka te istaknuti imovinskopravni zahtjev oštećene.

22. Vezano za nalaz i mišljenje vještaka prof. dr. Abdulaha Kučukalića i psihologa Nermine Bajramagić, branilac je istakao da isti nije objektivan, realan niti zasnovan na relevantnoj dokumentaciji. Odbrana je stava da je simptomatično da prvi medicinski dokument koji posjeduje oštećena, i koji su vještaci imali na raspolaganju prilikom izrade nalaza i mišljenja, datira od 17.11.2006. godine, odnosno da je isti nastao 14 i po godina nakon inkriminisanog događaja. Tvrdnja Tužilaštva da se oštećena liječila u Austriji, a kasnije i u BiH, prema stavu branioca je samo paušalna tvrdnja. Nadalje odbrana tvrdi i da su zaključci nalaza i mišljenja proizvod iskaza svjedokinje „A-1“, da je to potvrdio i neuropsihijatar u unakrsnom ispitivanju navodeći da su intenzitet i trajanje straha određeni po kazivanju oštećene. Nadalje, kada je riječ o postavljenom imovinskopravnom zahtjevu, branilac ističe da je isti neovlašteno podnesen, s ozbirom da nije dostavljena punomoć oštećene, zatim da je isti uz to

neprijmerno visoko postavljen i da je to upravo pokazatelj motiva neistinitog svjedočenja svjedokinje „A-1“.

23. U pogledu materijalnih dokaza optužbe, odbrana je stava da je dokaz T-6 nerelevantan za ovaj postupak, jer isti niti jednom riječju ne upućuje na to da optuženi ima vezu sa istim, dok u pogledu dokaza T-8 iz kojeg proizlazi da optuženi ne prolazi kroz kaznenu evidenciju, branilac ističe da se na osnovu istog može vidjeti ko je optuženi i kakav je bio cijelog života.

24. Kada je riječ o zakonitosti izvedenih dokaza optužbe, odbrana smatra da su svi iskazi svjedoka uzeti u nesaglasnosti sa odredbama ZKP BiH, prije svega člana 86. i 152. ZKP BiH, posebno imajući u vidu da u istima nisu navedena postavljena pitanja i dati odgovori, te se s tim u vezi odbrana poziva na relevantnu sudsku praksu.

25. Prilikom ocjene dokaza, odbrana navodi kako pretresno vijeće mora u obzir uzimati relevantne faktore u zavisnosti od konkretnog slučaja, uključujući i ponašanje svjedoka u sudnici, njegovu ulogu u datim događajima, uvjerljivost i jasnoću iskaza svjedoka, pitanja da li ima protivrječnosti ili nedosljednosti u svjedokovim uzastopnim izjavama ili između njegovog svjedočenja i drugih dokaza, motivaciju za davanje lažnog iskaza, ranije primjere lažnog svjedočenja te odgovore tog svjedoka tokom unakrsnog ispitivanja. Branilac je uvjeren kako svjedoci Tužilaštva ne zadovoljavaju niti jedan od ovih kriterija.

26. Odbrana na kraju svog završnog izlaganja ističe da ne tvrdi da svjedokinja „A-1“ nije silovana, nego tvrdi da to nije učinio optuženi Radovan Veljović, te da se eventualno dva mlada NN vojnika, čije imena oštećena ne poznaje, mogu dovesti u vezu sa silovanjem.

27. Imajući u vidu sve navedeno, branilac predlaže da Sud u odnosu na optuženog Radovana Veljovića, shodno odredbi člana 284. stav 1. tačka c) ZKP BiH donese oslobađajuću presudu, iz razloga što Tužilaštvo BiH nije uspjelo van svake razumne sumnje dokazati njegovu krivičnu odgovornost, kao i da donese rješenje kojim se prema njemu ukidaju mjere zabrane.

28. Optuženi Radovan Veljović se saglasio sa izlaganjem svog branioca.

3. Završne riječi punomoćnika oštećene „A-1“

29. Punomoćnik oštećene Ljiljana Davidović¹ je, također, na ročištu za glavni pretres održanom dana 19.09.2022. godine iznijela završnu riječ u ime oštećene „A-1“, ističući da ostaje kod podnesenog imovinskopravnog zahtjeva od 05.04.2022. godine, te predložila da Sud isti u cjelosti usvoji te optuženog obaveže da oštećenoj naknadi nematerijalnu štetu u iznosu od 50.000,00 KM i to: na ime pretrpljenog straha, pretrpljenih fizičkih i duševnih bolova, zbog povrede slobode, dostojanstva, morala i prava ličnosti iznos od 20.000,00 KM, na ime duševnih bolova zbog umanjnja opće životne sposobnosti od 40% trajno 30.000,00 KM, a sve zajedno sa zakonskom zateznom kamatom na iste iznose od dana presuđivanja u roku od 30 dana pod prijetnjom izvršenja.

30. Punomoćnica oštećene je naglasila da je imovinskopravni zahtjev zasnovan na timskom nalazu vještaka prof. dr. Abdulaha Kučukalića i kliničkog psihologa Nermine Bajramović kao i na osnovu medicinske dokumentacije oštećene, koja se nalazi u krivičnom spisu, a da je visina naknade određena u skladu sa orijentacionim kriterijima Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, kao i dosadašnje prakse Suda BiH u predmetima u kojima je donesena odluka o imovinskopravnom zahtjevu.

II. PROCESNE ODLUKE

A. Odluka o djelimičnom usvajanju prijedloga Tužilaštva za prihvatanje utvrđenih činjenica u postupcima pred MKSJ

31. Rješenjem od 11.02.2022. godine, Sud je djelimično usvojio prijedlog Tužilaštva za prihvatanje činjenica utvrđenih od strane Pretresnog vijeća MKSJ u predmetima *Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i dr.*² i *Tužilac protiv Milorada Krnolejca*³.

Prijedlog Tužilaštva

32. Sud BiH je dana 17.11.2021. godine, u skladu sa članom 4. Zakona o ustupanju predmeta (Zakon o ustupanju) od strane MKSJ Tužilaštvu BiH i korištenju dokaza pribavljenih od strane MKSJ u postupcima pred sudovima u BiH, zaprimio prijedlog Tužilaštva BiH broj: T20 0 KTRZ 0021019 21 za prihvatanje činjenica koje su utvrđene u prvostepenim i drugostepenim presudama MKSJ u predmetima *Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i dr. br.cj: T-96-23-T i IT-96-23/1-T od 22.02.2001. godine* i *Tužilac protiv Milorada*

¹ Rješenje o ovlaštenju Ministarstva pravde Bosne i Hercegovine, broj: 23-07-29-8553/21 od 10.11.2021. godine

² *Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i dr.* broj: T-96-23-T i IT-96-23/1-T od 22.02.2001. godine

³ *Tužilac protiv Milorada Krnolejca* broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine

Krnolejca brcj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine. Prijedlog sadrži ukupno 76 (sedamdesetišest) činjenica.

33. U Prijedlogu se ističe da navedene činjenice zadovoljavaju kriterije po kojim presuđena činjenica može biti prihvaćena kao dokazana, te da iste treba u cijelosti prihvatiti posebno radi svrhe člana 4. Zakona o ustupanju predmeta, a to je efikasnost i ekonomičnost sudskog postupka. Tužilaštvo također navodi da su sve činjenice relevantne za predmetni krivični postupak, te da iste ni na direktan niti na indirektan način ne inkriminišu optuženog.

Izjašnjenje odbrane optuženog Radovana Veljovića, advokata Petka Pavlovića

34. Izjašnjavajući se na pomenuti prijedlog Tužilaštva, branilac optuženog Radovana Veljovića, advokat Petko Pavlović, je u podnesku od 24.11.2021. godine istakao da se u cijelosti protivi da Sud prihvati utvrđene činjenice koje su predložene od strane Tužilaštva. Branilac je stava da je najvažniji kriteriji koji je MKSJ ustanovio za prihvatanje utvrđenih činjenica, taj da se činjenica ne odnosi na pravne kvalifikacije, ali da se nasuprot tome, prijedlog Tužilaštvo odnosi na činjenice koje predstavljaju elemente bića krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti, koje se optuženom stavlja na teret. U tom smislu, branilac navodi da se donošenjem rješenja o utvrđenim činjenicama, a bez prava odbrane na žalbu na tu odluku, te potom presude na osnovu tih činjenica, krši član 6. stav 2. EKLJP. Branilac navodi da bi se prihvatanjem predloženih činjenica, odbrana dovela u neravnopravan položaj u odnosu na Tužilaštvo, te se u tom smislu poziva na Presudu ESLJP u predmetu *De Haes i Gjsels protiv Belgije* od 24.02.1997. godine, gdje je sud zaključio da se među stranama u postupku mora uspostaviti pravična ravnoteža.

35. Također, branilac navodi da prihvatanje utvrđenih činjenica predstavlja kršenje prava na presumpciju nevinosti optuženog, te da se na odbranu prebacuje teret dokazivanja, tj. pobijanja određenih činjenica, pri tome navodeći da u odsustvu prava na unakrsno ispitivanje, suđenje postaje nepravično, ukoliko se presuda zasniva u cijelosti ili djelimično na takvim dokazima.

36. Na kraju, branilac navodi da se donošenjem rješenja o utvrđenim činjenicama, a koje je posmatrano kao procesno rješenje na koje nema prava na žalbu, krši član 6. stav. 3. tačka d) EKLJP, te da takvo rješenje ne potpada pod odredbu člana 318. stav 2. ZKP BiH, iz kojeg razloga bi trebala postojati mogućnost ulaganja žalbe na isto.

Nakon što je razmotrilo prijedlog Tužilaštva BiH, kao i pismeno izjašnjenje branioca optuženog, Vijeće je djelomično prihvatilo prijedlog iz razloga koji slijede.

Pravna analiza

37. Član 4. Zakona o ustupanju omogućava Sudu da na vlastitu inicijativu ili na zahtjev stranke, nakon saslušanja stranaka „prihvati kao dokazane činjenice koje su utvrđene pravomoćnom odlukom u drugom postupku pred MKSJ, ili da prihvati pismeni dokazni materijal iz postupaka pred MKSJ ukoliko se odnosi na pitanja od značaja u tekućem postupku.”

38. Glavni cilj prihvatanja utvrđenih činjenica je osiguranje ekspeditivnosti postupka. Time što se činjenice koje su utvrđene u presudama MKSJ prihvataju kao dokazane, Vijeće postiže ekonomičnost postupka istovremeno štiteći pravo optuženog na pravično suđenje. Time se Vijeću omogućava da se fokusira na određivanje onih činjenica koje su bitne za predmet, što će stranke osloboditi tereta dokazivanja već ranije utvrđenih činjenica. Štaviše, time će se svjedoci poštediti svjedočenja o traumatičnim događajima i po nekoliko puta, a takođe se osigurava pravo optuženog na suđenje u razumnom roku, kako je to zagantovano članom 13. ZKP BiH i članom 6. stav 1. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

39. Prihvatanjem činjenice kao utvrđene stvara se pravna presumpcija valjanosti te konkretne činjenice. Nakon uvrštavanja u dokazni materijal, odbrana snosi dokazni teret diskvalifikovanja te činjenice. Odbrana, shodno članu 6. stav 2. ZKP BiH, može iznijeti dokaze koji će osporiti činjenicu koja je utvrđena u relevantnom postupku pred MKSJ.

40. Uz to, Sud ne obavezuju ranije presude MKSJ iz kojih su uzete utvrđene činjenice i neće temeljiti svoju presudu isključivo na tim utvrđenim činjenicama. Vijeće će razmatrati činjenice u svjetlu svih dokaza koje su izvele strane u toku suđenja, čime će se cijeliti svi dokazi u skladu sa članom 15. ZKP BiH, te će nakon toga donijeti i konačnu odluku o njihovoj relevantnosti za dati predmet. Tako Sud ne krši presumpciju nevinosti optuženog po članu 3. stav 1. ZKP BiH i članu 6. stav 2. Evropske konvencije.

41. Konačno, presuda MKSJ iz koje se uzima utvrđena činjenica sadrži jasnu naznaku dokaza na kojima se takav činjenični zaključak zasniva. Prihvatanje bilo koje činjenice ni na koji način ne utječe na pravo optuženog da pobija bilo koju prihvaćenu činjenicu prilikom iznošenja svoje odbrane.

Kriteriji za odlučivanje o predloženim činjenicama

42. Ni član 4. Zakona o ustupanju ni ZKP BiH ne daju smjernice na koji način Vijeće treba cijeliti takve činjenice. Praksa ovog Suda je da koristi Pravilo 94(B) Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ kao smjernicu.⁴ Pravilo 94(B) predviđa da:

„na zahtjev jedne od strana ili *proprio motu* pretresno vijeće može, nakon što sasluša strane, odlučiti da formalno primi na znanje činjenice o kojima je presuđeno ili pismeni dokazni materijal iz drugih postupaka pred Međunarodnim sudom koji se odnosi na pitanja koja su sporna u tekućem suđenju”.

43. Rješenja MKSJ tumače ovu odredbu na način da utvrđuju kriterije prije nego što neka konkretna činjenica može biti razmatrana kao ona o kojoj je „pouzđano presuđeno” u ranijim presudama MKSJ.⁵

44. Na osnovu prakse Suda BiH i argumenata strana u postupku, ovo vijeće je prilikom donošenja predmetnog rješenja razmotrilo sljedeće kriterije u ocjeni i odlučivanju o tome da li da prihvati predložene utvrđene činjenice kao dokazane, te su shodno tome i navedeni razlozi iz kojih preostale činjenice nisu prihvaćene:

Činjenica mora biti relevantna za tekući postupak

45. Navedeni kriterij može se posmatrati i u vezi sa odredbom člana 239. stav 2. i odredbom 263. stav 2. ZKP BiH. Naime, dužnost je sudije, odnosno predsjednika Vijeća, između ostalog da se stara za svestrano pretresanje predmeta, ali i otklanjanje svega što odugovlači postupak, a ne doprinosi razjašnjenju stvari, jer iz zakona ne slijedi obaveza Suda da mora izvesti svaki predloženi dokaz. Takođe je Vijeće uočilo da se pojedine

⁴ Željko Mejakić i dr., X-KR-06/200 (Sud BiH), Rješenje o utvrđenim činjenicama, 22.08.2007; Miloš Stupar i dr. (Kravica), X-KR-05/24 (Sud BiH), Rješenje o utvrđenim činjenicama, 03.10.2006; Mirolad Trbić, X-KR-07/386 (Sud BiH), Rješenje o utvrđenim činjenicama, 13.12.2007; Paško Ljubičić, X-KR-06/241 (Sud BiH), Rješenje o utvrđenim činjenicama, 01.02.2008.

⁵ Tužilac protiv Momčila Krajišnika, Predmet br. IR-00-39-T, Rješenje po prijedlozima optužbe za prihvatanje činjenica o kojima je presuđeno i za prihvatanje pisanih izjava svjedoka shodno Pravilu 92 bis, od 28.02.2003; Tužilac protiv Slobodana Miloševića, Predmet br. IT-02-54-AR73.5, Rješenje po interlokutornoj žalbi optužbe na Rješenje Pretresnog vijeća od 10.04.2003. o prijedlogu optužbe za prihvatanje činjenica o kojima je presuđeno od 28.10.2003. (potvrđuje Rješenje Pretresnog vijeća po prijedlogu optužbe za prihvatanje činjenica o kojima je presuđeno od 10.04.2003);

Tužilac protiv Dragomira Miloševića, Predmet br. IT-98-29/1-T, Rješenje po prijedlogu optužbe za prihvatanje činjenica o kojima je presuđeno i Katalog optužbe sa usaglašenim činjenicama i sa izdvojenim mišljenjem sudije Harhoffa, od 10.04.2007.

predložene činjenice ponavljaju, odnosno da su već sadržane u drugim prihvaćenim utvrđenim činjenicama, zbog čega je odbilo da takve činjenice dva ili više puta prihvati.

46. Primjenjujući navedeni kriteriji, Vijeće je odbilo da prihvati utvrđenim činjenice navedene u prijedlogu Tužilaštva BiH pod rednim brojem 19. iz prijedloga Tužilaštva koji se odnosi na prihvatanje utvrđenih činjenica iz Presude MKSJ-a Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i dr. broj: T-96-23-T i IT-96-23/1-T od 22.02.2001. godine.

Činjenica mora biti jasna, konkretna i može se identificirati

47. Činjenica mora biti uzeta iz jedne ili više određenih tačaka presude pretresnog ili žalbenog vijeća MKSJ i ne smije biti nejasno ili uopćeno vezana za presudu. Ona mora biti razumljiva sama po sebi, pa i onda kada je izvučena iz konteksta. Formulacija činjenice mora biti slična izvornoj tački, ali da bi se osigurala razumljivost, ona može biti neznatno izmijenjena. Nijedna činjenica nije odbijena iz ovog razloga.

Činjenica koju formulira strana - predlagač ne smije se materijalno razlikovati od formulacije u izvornoj presudi

48. Vijeće može, u slučaju manjih netačnosti ili nejasnoća, usljed izvlačenja činjenice iz izvorne presude, koristeći svoje diskreciono pravo, ispraviti netačnost ili nejasnoće *proprio motu*. Nijedna činjenica nije odbijena iz ovog razloga.

Činjenica ne smije biti nejasna ili obmanjujuća u kontekstu u koji je stavljena u prijedlogu strane - predlagača

49. Predložena činjenica mora biti analizirana u svom izvornom kontekstu da bi se procijenilo da li kontekst u kojem je predložena činjenica stvara određenu konfuziju oko njenog pravog značenja. Dakle, nije dozvoljeno da se stavljanjem u određeni kontekst pojačava ili iskrivljuje smisao predložene činjenice. Niti jedna predložena činjenica nije protivna navedenom kriteriju.

Strana - predlagač mora činjenicu identificirati sa dovoljno preciznosti

50. Ovaj kriterij podrazumijeva da se predložena činjenica može identificirati u presudi iz koje se uzima. Međutim, kao što je pretresno vijeće MKSJ – a zaključilo⁶, Sud može prihvatiti predloženu činjenicu čak i u slučaju kada je strana pogrešno citirala stav presude ako je očito da se radi o grešci i kada je drugoj strani potpuno jasno koji je bio namjeravani činjenični zaključak, te naravno ako su drugi kriteriji ispunjeni. Nijedna činjenica nije odbijena iz ovog razloga.

Činjenica mora biti ograničena na zaključke o činjenicama i ne sadržavati pravne karakterizacije

51. Svrha primjene navedenog kriterija jeste onemogućiti prihvatanje činjenica koje u sebi sadrže pravnu kvalifikaciju.

52. Iako postoji dosta neslaganja u pogledu ovog kriterija, načelno postoji saglasnost, da se primjenom navedenog kriterija onemogući prihvatanje činjenica koje u sebi sadrže pravnu kvalifikaciju. Ipak, u praksi se sreće veoma raznolik stav u vezi sa pitanjem, koja jezička formulacija u sebi sadrži pravnu kvalifikaciju.

53. Ovo vijeće cijeni da, kada se prihvati čisto činjenično stanje kao utvrđena činjenica, ona se smatra dokazom, kao što su i dokazi pribavljeni od svjedoka ili materijalni dokazi izvedeni na glavnom pretresu. Stoga, u skladu sa članom 15. ZKP BiH, ovo vijeće može slobodno izvesti vlastite pravne zaključke na osnovu činjeničnih nalaza koje je prihvatilo kao utvrđene činjenice.

54. Primjenjujući navedeni kriterij, Vijeće je odbilo da prihvati utvrđenim činjenicu navedenu pod rednim brojem 18. iz prijedloga Tužilaštva koji se odnosi na prihvatanje utvrđenih činjenica iz Presude MKSJ-a Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i dr. broj: T-96-23-T i IT-96-23/1-T od 22.02.2001. godine, i činjenica navedenih pod rednim brojevima: 8., 41. i 53. iz prijedloga Tužilaštva koji se odnosi na prihvatanje utvrđenih činjenica iz Presude MKSJ-a Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, obzirom da se radi o zaključcima pravne prirode pretresnog Vijeća MKSJ u konkretnom predmetu, a potrebno je da budu predmet dokazivanja ovog krivičnog postupka.

⁶ Odluka o presuđenim činjenicama u predmetu protiv Vujadina Popovića i drugih, predmet br. IT-05-88-T, od 26. septembra 2006. godine (III - A - 9).

Činjenica se ne smije zasnivati na dogovoru strana u izvornom postupku

55. Jedan od uslova za prihvatanje neke činjenice kao utvrđene jeste da je ona ranije osporavana na suđenju. Prema tome, činjenica uzeta iz presude koja je nastala iz sporazuma o priznanju krivnje ili dogovora da određene činjenice nisu predmet spora između strana u postupku ne ispunjava preduslove za prihvatanje kao utvrđene činjenice. Ako nije osporavana u ranijem postupku, dokazna vrijednost činjenice ne dostiže nivo uvjeravanja potreban da se smatra da je optužba ispunila svoju prvobitnu obavezu iznošenja dokaza u korist svoje argumentacije.

56. Vijeće je utvrdilo da predložene činjenice ne potječu iz presuda koje se zasnivaju na sporazumu o potvrdnom izjašnjavanju o krivnji.

Činjenice se ne smiju odnositi na radnje, ponašanje ili psihičko stanje optuženog

57. Neka vijeća su, zauzimajući liberalniji pristup, prihvatila činjenice koje se, mada se ne odnose na radnje, ponašanje ili psihičko stanje optuženog, odnose na odgovornost optuženog. Ovo se uglavnom odnosi na činjenice koje su vezane za radnje i ponašanja drugih pripadnika udruženog zločinačkog poduhvata čiji je član, kako se navodi, bio optuženi, odnosno na činjenice koje su vezane za radnje koje su počinili potčinjeni optuženom. U nekim slučajevima vijeća su prihvatila takve činjenice koje nisu spominjale optuženog kao direktnog počinioca.⁷

58. Druga vijeća su, zauzimajući restriktivniji pristup, odbila prihvatiti činjenice koje se, direktno ili indirektno, odnose na radnju, ponašanje ili psihičko stanje optuženog⁸, koji stav zauzima i ovo vijeće, budući da bi se prihvatanjem činjenice koja bi na bilo koji način, pa čak i u najmanjoj mjeri, indicirala krivicu optuženog, narušila presumpcija nevinosti kao najvažnije načelo i pravo koje uživa optuženi tokom cijelog krivičnog postupka. Nijedna činjenica nije odbijena iz ovog razloga.

⁷ Momčilo Mandić, X-KR-05/58 (Sud BiH), Rješenje o utvrđenim činjenicama, 05.02.2007; Paško Ljubičić, X-KR-06/241 (Sud BiH), Rješenje o utvrđenim činjenicama, 01.02.2008.

⁸ Mirolad Trbić, X-KR-07/386 (Sud BiH), Rješenje o utvrđenim činjenicama, 13.12.2007.

Činjenica ne smije biti predmet tekućeg žalbenog postupka

59. Ovaj kriterij se odnosi na preduslov da činjenice iz prvostepenih presuda MKSJ moraju biti potvrđene i u drugostepenom postupku, odnosno da ove činjenice nisu bile osporavane u toku drugostepenog postupka.

60. Ovaj kriterij se mora posebno pažljivo procijeniti u slučaju kada su predložene činjenice dio prvostepene presude koja je trenutno predmet žalbe pred MKSJ. U takvim okolnostima, činjenica koja potiče iz presude koja se preispituje može se prihvatiti samo ako sama činjenica očito nije predmet žalbe.

61. Presuda iz koje su uzete činjenice u Prijedlogu bila je predmet žalbe, ali predložene činjenice nisu osporavane ili njihovo osporavanje nije bilo uspješno.

62. Općenito govoreći, Sud se mora uvjeriti da se prihvatanjem činjenica kao utvrđenih postiže ekonomičnost postupka zadržavajući pravo optuženog na pravično, javno i ekspeditivno suđenje. Stoga Sud ima diskreciono pravo da odbije prihvatanje činjenica koje neće omogućiti da postupak bude ekspeditivniji i koje nisu u interesu pravde. Sud također može odbiti prihvatanje onih činjenica koje, iako zadovoljavaju sve kriterije, krše pravo na pravično suđenje. Sud je, prilikom donošenja predmetnog rješenja, uzeo u obzir sva ova pitanja.

63. Sud je rješenjem broj: S1 1 K 041154 21 Kri od 11.02.2022. godine prihvatio ukupno 71 predloženih činjenica i iste su navedene u Aneksu II presude.

64. Odbrani je shodno članu 6. stav 2. ZKP BiH, data mogućnost da iznese dokaze kojima će osporavati činjenice koje su utvrđene u relevantnom postupku pred MKSJ, iz čega proizilazi da Sud nije odbranu uskraćivao u pravu da osporava i dovodi u sumnju bilo koju činjenicu koja je prihvaćena.

65. Mada je stvorena prezumpcija valjanosti ovih činjenica, Sud iste nije smatrao obavezujućim i nije temeljio presudu isključivo na tim utvrđenim činjenicama. Sud je razmatrao činjenice u svjetlu svih dokaza koje su izvele strane u toku suđenja, čime su se cijenili svi dokazi u skladu sa odredbom člana 15. ZKP BiH, te je nakon toga donio i konačnu

odluku o njihovoj relevantnosti za dati predmet.⁹ Na ovaj način, Sud nije kršio presumpciju nevinosti optuženog, zagaranovanu članom 3. stav 1. ZKP BiH, kao i članom 6. stav 2. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (EKLJP).

B. Odluka o ponovnom početku glavnog pretresa (član 251. stav 2. ZKP BiH)

66. S obzirom da je protekao zakonski rok od 30 dana između nastavaka glavnih pretresa održanih 17.01.2022. godine i 14.03.2022. godine, 04.04.2022. godine i 16.05.2022. godine, 13.06.2022. godine i 18.07.2022. godine te između 18.07.2022. godine i 19.09.2022. godine, to je Vijeće na ročištima održanim dana 14.03.2022. godine, 16.05.2022. godine, 18.07.2022. godine i 19.09.2022. godine donijelo odluku da glavni pretres počinje iznova u smislu odredbe člana 251. stav 2. ZKP BiH, te shodno navedenoj odredbi, uz saglasnost stranaka i odbrane u tom pravcu, Sud nije ponovo izvodio dokaze, već su svi ranije izvedeni dokazi prihvaćeni da se koriste u novom postupku.

67. Naime, odredba člana 251. stav 2. ZKP BiH propisuje da: „Glavni pretres koji je odgođen mora ponovo početi ako se izmijenio sastav vijeća ili ako je odgađanje trajalo duže od 30 dana, ali uz saglasnost stranaka i branioca, vijeće može odlučiti da se u ovakvom slučaju svjedoci i vještaci ne saslušavaju ponovo i da se ne vrši novi uviđaj, nego da se koriste iskazi svjedoka i vještaka dati na ranijem glavnom pretresu, odnosno da se koristi zapisnik o uviđaju”.

C. Odluka o isključenju javnosti sa dijela glavnog pretresa

68. Na ročištu za nastavak glavnog pretresa održanom dana 20.12.2021. godine, na prijedlog Tužilaštva, a uz saglasnost odbrane optuženog Radovana Veljovića, u skladu sa odredbom člana 235. ZKP BiH, Vijeće je isključilo javnost u dijelu u kojem je postupajući tužilac iznio argumentaciju povodom prijedloga za određivanje dodatnih mjera zaštite svjedokinji „A-3“, a u cilju zaštite identiteta i interesa ove svjedokinje.

69. Vijeće je odluku o isključenju javnosti za dio glavnog pretresa, u konkretnom slučaju donijelo po saslušanju stranaka i branioca, i potom ocijenilo da su razlozi bili opravdani, odnosno da su bili ispunjeni uslovi iz odredbe člana 235. ZKP BiH, tačnije da je to bilo neophodno zbog zaštite interesa svjedoka Tužilaštva „A-3“, tj. osiguranja zaštite identiteta ovog svjedoka.

⁹Samo one činjenice koje su navedene i korištene za obrazloženje presude, Sud je prihvatio konačno dokazanim i relevantnim.

D. Mjere zaštite dodijeljene svjedocima

70. Rješenjem Suda broj: S1 1 K 041154 21 Krm 3 od 06.09.2021. godine, po prijedlogu Tužilaštva, određene su mjere zaštite svjedocima „A-1“, „A-2“, „A-3“ i „A-4“, koje se ogledaju u zaštiti identiteta (pseudonim) i ličnih podataka svjedoka u trajanju od 30 (trideset) godina, s obzirom da se radi o svjedocima pod prijetnjom, u smislu odredbe člana 3. stav 1. Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka.

71. Pomenuta odluka je donesena iz razloga što je sudija za prethodni postupak utvrdio da činjenice navedene u *ex parte* povjerljivom prilogu prijedloga Tužilaštva, ukazuju da se radi o svjedocima pod prijetnjom, odnosno da je opravdano očekivati, da bi u slučaju objelodanjivanja njihovog identiteta, osumnjičenom ili javnosti, bezbjednost svjedoka i bezbjednost članova njihovih porodica bila ugrožena.

72. Na ročištu za nastavak glavnog pretresa održanom dana 20.12.2021. godine, Tužilaštvo je istaklo prijedlog za dodjeljivanje dodatnih mjera zaštite svjedokinji „A-3“.

73. Obrazlagajući navedeni prijedlog, postupajući tužilac je istakao da ova svjedokinja osjeća veliku dozu straha i uznemirenost zbog svjedočenja u ovom krivičnom postupku. Naime, svjedokinja poznaje optuženog Veljovića, te je bila nastanjena u istom mjestu kao i on, iz kojeg razloga ona nema snagu da svjedoči u prostoriji gdje je prisutan i optuženi. Pored toga, tužilac je istakao da je svjedokinja „A-3“ izrazila želju da svjedoči uz distorziju lika, odnosno da se njen lik ne objavljuje u javnosti, s obzirom da članovi njene porodice ne znaju za njeno svjedočenje u ovom krivičnom predmetu, te da bi objelodanjivanje njenog identiteta, kao svjedoka u ovom postupku, ugrozilo njenu sigurnost te sigurnost članova njene porodice.

74. Predsjedavajući Vijeća je prije donošenja odluke o prijedlogu Tužilaštva, odbrani optuženog dao priliku da svjedokinji „A-3“, postavi pitanja u vezi sa njenim zahtjevom za dodjeljivanje dodatnih mjera zaštite. Tako je branilac svjedokinju pitao koliko često posjećuje mjesto u kojem je bila nastanjena prije rata, te da li je u tim prilikama imala ikakve probleme sa optuženim, kao i da li joj je poznata činjenica da su optuženi kao i odbrana, upoznati sa njenim identitetom. Svjedokinja „A-3“ je u odgovoru na navedena pitanja izjavila da više puta godišnje odlazi u mjesto u kojem je živjela prije rata, i da nikada do sada nije imala probleme sa optuženim.

75. Imajući u vidu navedene odgovore svjedokinje „A-3“, branilac optuženog je istakao da prema stavu odbrane ne postoje razlozi da dodatnim mjerama zaštite, ali da uprkos tome, odbrani ide u prilog da mjere zaštite budu strožije.

76. Cijeneći iznesenu argumentaciju Tužilaštva, izjašnjenje svjedokinje „A-3“ i odbrane optuženog Veljovića, Vijeće je našlo opravdanim prijedlog Tužilaštva pa je svjedokinji „A-3“ odredilo dodatne mjere zaštite u vidu svjedočenja iz druge prostorije, uz izmjenu slike, te zabranu iznošenja u javnost njenog lika (zaštitni kodovi), ocijenivši da su u konkretnom slučaju, suprotno navodima odbrane optuženog Veljovića, ispunjeni uslovi iz odredbe člana 13. stav 1. i 2. Zakona o zaštiti svjedoka, te da su dodatne mjere zaštite u cilju zaštite sigurnosti kako same svjedokinje tako i članova njene porodice. Vijeće je ocijenilo da u konkretnom slučaju nije neophodno da su svjedokinji upućene prijetnje od strane optuženog, nego da je bitan osjećaj svjedokinje, odnosno da se ista zbog svjedočenja u ovom krivičnom postupku, plaši za svoju sigurnost te sigurnost svojih članova porodice.

77. U toku cijelog postupka, Sud je vodio računa o zaštiti identiteta svjedoka sa dodijeljenim mjerama zaštite na način da se na glavnom pretresu, kao i u presudi ne spominje puno ime i prezime ovih svjedoka, nego samo njima dodijeljeni pseudonimi, dok se potpuni podaci o navedenim svjedocima nalaze u spisu, koji je, također, pod posebnom zaštitom.

E. Prigovor na materijalne dokaze optužbe

78. Odbrana optuženog je istakle prigovor zakonitosti na uložene zapisnike o saslušanju svjedokinja „A-2“¹⁰ i „A-3“¹¹.

79. Kada je u pitanju zapisnik o saslušanju svjedokinje „A-2“, odbrana tvrdi da se radi o nezakonitom zapisniku, s obzirom na zdravstveno stanje, te starosnu dob ove svjedokinje, posebno ističući njene navode sa glavnog pretresa da je iskaz dala davno, dok je zapisnik sačinjen prije 5 (pet) mjeseci. Imajući u vidu navedeno, branilac je stava da navodi iz ovog zapisnika ne predstavljaju kazivanje svjedokinje „A-2“.

¹⁰ Zapisnik o saslušanju svjedoka A-2, Tužilaštvo BiH broj: T20 0 KTRZ 0003007 05, T20 0 KTRZ 0003033 05, T20 0 KTRZ 0000710 07 od 13.07.2021. godine, uveden kao dokaz Tužilaštva broj: T-1

¹¹ Zapisnik o saslušanju svjedoka A-3, Tužilaštvo BiH broj: T20 0 KTRZ 0003007 05, T20 0 KTRZ 0003033 05, T20 0 KTRZ 0000710 07 od 06.06.2017. godine, uveden kao dokaz Tužilaštva broj: T-3

80. Nadalje, kada je riječ o zapisniku o saslušanju svjedokinje „A-3“, branilac je istakao da u isti nisu unesena pitanja koja su postavljena svjedokinji i njeni odgovori na ista, pri čemu svjedokinja „A-3“ na glavnom pretresu nije potvrdila navode iz zapisnika o saslušanju iz istrage, niti se ista sjeća da su joj tom prilikom saslušanja u skladu sa ZKP BiH data sva potrebna upozorenja.

81. Nakon izvršenog uvida u uložene zapisnike o saslušanju svjedokinja „A-2“ i „A-3“, Vijeće je ocijenilo da je njihovo saslušanje provedeno u skladu sa odredbom člana 86. ZKP BiH, te da su zapisnici o njihovom saslušanju sastavljeni u skladu sa zakonom, odnosno da sadrže sve potrebne elemente propisane odredbom člana 152. ZKP BiH, slijedom čega su prigovori branioca optuženog, istaknuti u tom pravcu, odbijeni kao neosnovani.

82. Činjenica da u zapisnike o saslušanju svjedoka iz istrage, nisu unesena pitanja službenika koja su ih saslušavala, prema ocjeni Vijeća, ne dovodi u pitanje zakonitost ovih dokaza. Na ovom mjestu, Vijeće ukazuje na zakonsku odredbu člana 86. ZKP BiH kojom je propisan tok saslušanja svjedoka. Stavom 7. navedenog člana, propisano je da se prilikom saslušanja svjedok poziva da sva svoja saznanja o krivičnom djelu, učinitelju i drugim važnim okolnostima za postupak iznese u neometanom izlaganju, a nakon toga mu se „mogu“ postavljati pitanja, vršiti provjeravanja, dopune i razjašnjenja onoga što je izjavio. Dakle, postavljanje pitanja svjedoku, nije obligatorno, nego fakultativno, u cilju da se iskaz upotpuni i da se otklone protivrječnosti i nejasnoće u iskazu ukoliko ih ima.

83. Nadalje, činjenica da je svjedokinja „A-2“ na glavnom pretresu izjavila da se ne sjeća kada je ranije davala iskaz na okolnost predmetnih inkriminacija, odnosno da je to po njenom sjećanju bilo davno, suprotno prigovoru branioca optuženog, samo po sebi ne ukazuje na nezakonitost ovog dokaza, niti ukazuje na zaključak da navodi iz ovog zapisnika ne predstavljaju kazivanje svjedokinje „A-2“.

84. Takođe, činjenica da svjedokinje „A-2“ i „A-3“ prilikom svjedočenja na glavnom pretresu nisu potvrdili određene navode iz zapisnika o saslušanju iz istrage, ne dovodi u pitanje zakonitost tih zapisnika.

85. Naime, svjedokinje „A-2“ i „A-3“ su potvrdile da su ranije dale iskaz na okolnost predmetnih inkriminacija, te su nakon što im je predložen zapisnik o njihovom saslušanju iz istrage, potvrdile autentičnost svojih potpisa. Nadalje, ove svjedokinje su izjašnjavajući se na određene ukazane im razlike u iskazu, potvrdile da se ne sjećaju, odnosno da im je ranije sjećanje bilo bolje, ali su iste prema ocjeni Vijeća, prilikom svjedočenja na glavnom pretresu,

suštinski ostale dosljedne svom kazivanju iz istrage, a što će Sud detaljnije obrazložiti u nastavku presude, prilikom ocjene iskaza navedenih svjedoka.

86. Branilac optuženog Radovana Veljovića je na ročištu za nastavak glavnog pretresa održanom dana 04.04.2022. godine istakao prigovor relevantnosti na materijalni dokaz Tužilaštva T-6: Podaci koji se odnose na zatvoreničke objekte na području opštine Foča, bez datuma, haški broj: 0561-8089. Međutim, Vijeće je i ovaj prigovor odbilo kao neosnovan, cijeneći da je navedeni dokaz Tužilaštva relevantan za utvrđivanje općih elemenata krivičnog djela koje se optuženom Veljoviću stavlja na teret, tačnije postojanja širokog i sistematičnog napada na području općine Foča u inkriminisanom periodu i njegove usmjerenosti prema civilnom bošnjačkom stanovništvu ove općine.

87. Na istom ročištu branilac je istakao prigovor objektivnosti na nalaz i mišljenje vještaka prof.dr Abdulaha Kučukalića i dr. psih. Nermine Bajramagić od 11.07.2021. godine, te medicinsku dokumentaciju koja je korištena prilikom vještačenja, dok je u završnom izlaganju iznio detaljniju argumentaciju za ovaj prigovor. Tako je branilac istakao da nalaz vještaka nije objektivan, realan, niti zasnovan na relevantnoj dokumentaciji, s obzirom da su vještaci prilikom sačinjavanja istog na raspolaganju imali medicinsku dokumentaciju koja je nastala 14 (četnaest) godina i 6 (šest) mjeseci nakon inkriminisanog događaja.

88. Činjenica da su vještaci prilikom vještačenja imali na raspolaganju medicinsku dokumentaciju koja datira iz 2006.-2019. godine, prema ocjeni Vijeća ne utiče objektivnost nalaza i mišljenja, s obzirom da nalaz vještaka nije zasnovan isključivo na pregledu medicinske dokumentacij, nego i na rezultatima izvršenog pregleda i obavljenog psihijatrijskog intervjua sa oštećenom, iz kojeg razloga je prigovor branioca istaknut u tom pravcu, Vijeće odbilo kao neosnovan.

F. Ostale odluke o dokazima

89. Na ročištu održanom dana 18.07.2022. godine, odbrana optuženog je odustala od saslušanja svjedoka Borivoja Fulurije, a kojeg je kao svjedoka odbrane predložila podneskom od 27.04.2022. godine.

90. Sud je prihvatio odustanak odbrane optuženog od gore naznačenog dokaza, imajući u vidu da stranke disponiraju sa pravom koje će dokaze predložiti i od kojih će odustati.

G. Objava presude – član 286. stav 1. (vrijeme i mjesto objavljivanja presude)

91. Članom 286. stav 1. ZKP BiH, propisano je : „Pošto je presuda izrečena, Sud će je odmah objaviti. Ako sud nije u mogućnosti da istog dana po završetku glavnog pretresa izrekne presudu, odložiti će objavljivanje presude najviše za tri dana i odrediti će vrijeme i mjesto objavljivanja presude“.

92. Dana 17.10.2022. godine, održano je ročište na kojem je odbrana optuženog završila sa izlaganjem svojih završnih riječi, a s obzirom da Sud nije bio u mogućnosti na istom ročištu izreći presudu, objavljivanje presude je odgođeno. U tom smislu objavljivanje presude, a uz saglasnost stranaka i branioca, održano je 18.11.2022. godine, iz razloga što Vijeće, zbog obimnosti i složenosti predmeta, te zauzetosti članova Vijeća radom na drugim predmetima, nije bilo u mogućnosti izreći i objaviti presudu u zakonom predviđenom roku. Vijeće napominje da stranke kao i branilac nisu imali prigovore na takvu odluku Vijeća.

93. Zaključno, ovakvo postupanje Vijeća je u skladu sa praksom Suda u predmetima ratnih zločina.¹²

H. Intervencije u odnosu na činjenični opis iz optužnice

94. Vijeće naglašava da je u odnosu na optužni akt načinilo neke manje izmjene u činjeničnom opisu izreke presude, ne dirajući pritom u subjektivni i objektivni identitet između optužnice i presude. Naime, Vijeće je činjenično stanje opisano u predmetnoj optužnici prilagodilo dokazima izvedenim na glavnom pretresu i činjeničnom stanju koje proizlazi iz analize dokaza.

95. Na taj način, izostavljeni su pojedini, manje relevantni dijelovi iz činjeničnog opisa predmetne optužnice, s obzirom da Tužilaštvo nije dokazalo te činjenice i okolnosti.

96. Pri svemu tome pretresno vijeće posebno je vodilo računa o principu akuzatornosti i neophodnosti da presudom ne dira u identitet optužbi. U izreci presude pojedine se izmjene odnose na jasnija određenja pojedinih događaja, koja pri tome nisu odlučujuća za predmet optuženja. Presudom se nije izašlo van granica opisa događaja kako ga je dala optužba, a sve u okviru dokaza izvedenih na glavnom pretresu. Izvršene korekcije nisu uticale na identitet optužnice i presude kako u obimu tako i u sadržaju. Vijeće se kretalo u okviru djela

¹²Vidi npr. pravosnažne predmete Terzić Albina (S1 1 K 005665 11 krl), Gazdić Jasko (S 1 1 K 005718 11 krl), Srećko aćimović (S1 1 K 020200 16 Kri) i dr.

opisanog u predmetnoj optužnici, rukovodeći se samo pravno relevantnim činjenicama, čime je u cijelosti sačuvan subjektivni i objektivni identitet između optužnice i presude.

97. Tako je Vijeće iz činjeničnog opisa ispustilo da je optuženi Veljović u kući Mehe Džankovića „tražio oštećenu“, te „da joj je isti tada naredio da izađe iz kuće i krene za njim.“ Umjesto toga, Vijeće je navelo: „te nakon što je „A-1“ čula da pitaju za nju, prepavši se za svog sina, ista odmah došla do vrata, da bi joj po izlasku iz kuće, optuženi naredio da krene za njim“. Takođe, Vijeće je iz činjeničnog opisa ispustilo da je kritične prilike „optuženi upalio svijecu u jednoj prostoriji kuće Reufa Softića“.

98. Navedene izmjene, Vijeće je izvršilo obzirom da se radi o činjenicama koje nisu našle potvrdu u provedenim dokazima, pri čemu se ne radi o činjenicama i okolnostima koji su od važnosti za utvrđivanje bitnih elemenata predmetnog krivičnog djela, iz kojih razloga je Vijeće iste izostavilo iz činjeničnog opisa izreke presude.

III. PRIMJENA MATERIJALNOG PRAVA

99. U pogledu pitanja primjenjivog materijalnog zakona, neophodno je raspraviti zašto se ne primjenjuju odredbe Krivičnog zakona Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (KZ SFRJ), koji je bio na snazi u vrijeme inkriminiranih događaja.

100. Zločin protiv čovječnosti nije bio regulisan u KZ SFRJ, koji je na osnovu Uredbe sa zakonskom snagom od 22.05.1992. godine preuzet kao zakon Republike BiH, a stupio je na snagu danom objavljivanja. Naime, KZ SFRJ sadrži poglavlje pod nazivom „Zločini protiv čovječnosti i međunarodno pravo“, ali ne sadrži odredbe koje bi se odnosile direktno na zločine protiv čovječnosti.

101. Međutim, KZ BiH koji je stupio na snagu 01.03.2003. godine, reguliše Zločine protiv čovječnosti u članu 172. kao krivično djelo za koje je zapriječena kazna zatvora od najmanje 10 godina ili kazna dugotrajnog zatvora.

102. S obzirom na vrijeme izvršenja krivičnog djela (sredina mjeseca maja 1992. godine) i materijalni zakon koji je tada bio na snazi, Vijeće smatra da je nužno obratiti pažnju na načelo zakonitosti (na obje strane: *nullum crimen sine lege* i *nulla poena sine lege*) i načelo vremenskog važenja krivičnog zakona (*tempore criminis*).

103. Naime, član 3. KZ BiH propisuje načelo zakonitosti, odnosno da se krivična djela i krivičnopravne sankcije propisuju samo zakonom, te da nikome ne može biti izrečena kazna ili druga krivičnopravna sankcija za djelo koje, prije nego što je učinjeno, nije bilo zakonom

ili međunarodnim pravom propisano kao krivično djelo i za koje zakonom nije bila propisana kazna.

104. Nadalje, princip zakonitosti je imperativno propisan članom 4. ZKP BiH i članom 7. stav (1) EKLJP, koja ima prioritet nad svim ostalim zakonima Bosne i Hercegovine (član 2. stav (2) Ustava BiH), dok je članom 7. (1) EKLJP propisan opšti princip koji zabranjuje izricanje teže kazne od one koja je bila na snazi u vrijeme počinjenja krivičnog djela.

105. Međutim član 4a) KZ BiH propisuje da članovi 3. i 4. KZ BiH ne spriječavaju suđenje i kažnjavanje bilo kojeg lica za bilo koje činjenje ili nečinjenje koje je u vrijeme kada je počinjeno predstavljalo „krivično djelo u skladu sa općim načelima međunarodnog prava”.

106. Također, stav (2) člana 7. EKLJP sadrži značajan izuzetak u odnosu na stav (1) istog člana, gdje kaže da „ovaj član ne utječe na suđenje ili kažnjavanje bilo koje osobe koja je kriva za činjenje ili nečinjenje, ako je to djelo u vrijeme izvršenja predstavljalo krivično djelo prema općim pravnim načelima priznatim kod civiliziranih naroda”.

107. Članom 15. stav (1) i (2) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima UN-a osiguravaju se slične međunarodne odredbe koje se trebaju smatrati *lex superioris* u vezi sa „...opštim pravnim načelima koje priznaje međunarodna zajednica”.¹³

108. Ovi ugovori (Evropska konvencija i Međunarodni pakt) su obavezujući za BiH, a član 4 a) KZ BiH kodificira ovaj princip.

109. Zločini protiv čovječnosti u vrijeme izvršenja inkriminiranih radnji nisu bili propisani kao krivično djelo u KZ SFRJ, ali čine imperativni princip međunarodnog prava i nesporno je da su 1992. godine bili sastavni dio međunarodnog običajnog prava. Zločini protiv čovječnosti su zločini po međunarodnom pravu u univerzalnom smislu nadležnosti za procesuiranje tako da i osuda za takva djela, prema zakonu koji je naknadno propisao i utvrdio ovo djelo kao krivično djelo i propisao posebnu krivičnu sankciju nije suprotno članu 7. stav (1) EKLJP.

110. Prema principu univerzalne nadležnosti, običajno međunarodno humanitarno pravo obavezuje svaku državu u svijetu, bez obzira da li je ratifikovala odgovarajuće međunarodne

¹³ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Usvojen Rezolucijom 2200A (XXI) Generalne skupštine 16. decembra 1966. godine, Stupio na snagu 23. marta 1976. godine, u saglasnosti sa članom 49., član 15: „1. Niko se neće smatrati krivim za djela ili propuštanja koja nisu predstavljala krivično djelo prema domaćem ili međunarodnom pravu u vrijeme kada su bila počinjena. Isto tako, neće se izreći teža kazna od one koja se mogla primjeniti u trenutku kada je krivično djelo bilo izvršeno. Ako kasnije, poslije izvršenja djela, zakonskom odredbom bude predviđena primjena lakše kazne, prijestupnik će se time koristiti. 2. Ništa se u ovom članu ne protivi suđenju i osudi lica zbog radnji ili ropuštanja koja su se u vrijeme kada su počinjena, smatrala za krivična djela prema opštim pravnim načelima koja priznaje međunarodna zajednica.

pravne instrumente, da krivično goni ili izruči (aut dedere aut judicare) sve osobe za koje se sumnja da su izvršile povredu običajnog međunarodnog humanitarnog prava. Bilo kakvo ograničenje koje nametne država u vezi sa izručenjem osobe koja se tereti da je prekršila međunarodno običajno humanitarno pravo, predstavlja kršenje međunarodnih obaveza te države.

111. Stoga, bez obzira da li se posmatra sa aspekta međunarodnog običajnog prava, međunarodnog ugovornog prava ili „principa međunarodnog prava“, nesporno je da su ratni zločini, uključujući zločine protiv čovječnosti, predstavljali krivično djelo u kritičnom periodu, čime je načelo zakonitosti zadovoljeno.

112. Imajući u vidu naprijed navedeno, Vijeće nalazi da je u konkretnom slučaju, potrebno i opravdano primijeniti KZ BiH, a ne KZ SFRJ.

IV. STANDARDI DOKAZIVANJA

113. Prilikom razmatranja i ocjene dokaza koji su provedeni na glavnom pretresu, Vijeće se rukovalo nekim osnovnim načelima propisanim ZKP BiH.

114. Naime, odredba člana 3. stav 1. ZKP BiH propisuje da se optuženi smatra nevinim za krivično djelo dok se pravosnažnom presudom ne utvrdi njegova krivnja. Tužilac stoga nosi teret utvrđivanja krivice optuženog i u skladu sa članom 3. stav. 2 ZKP BiH, optužba to mora dokazati izvan razumne sumnje.

115. Vijeće se prilikom ocjene dokaza rukovodio načelom slobodne ocjene dokaza iz člana 15. ZKP BiH, te vodeći računa o odredbi iz člana 290. stav 7. ZKP BiH, pri čemu ističe da se u donošenju odluke nije oslanjalo na dokaze koji nisu relevantni za presuđenje u ovom krivičnom predmetu. Osim relevantnosti, Vijeće je neizostavno vodilo računa o zakonitosti i vjerodostojnosti cijenjenih dokaza, uz napomenu da se u njihovoj ocjeni koncentrisalo samo na bitne elemente krivičnog djela za koje se optuženom sudilo.

116. U skladu sa navedenim, Vijeće je prilikom ocjene dokaza provedenih na glavnom pretresu sa posebnom pažnjom cijenilo iskaze saslušanih svjedoka. Za neke svjedoke bilo je izuzetno teško i stresno svjedočiti na glavnom pretresu jer su se, u prisustvu optuženog, morali prisjećati pojedinih, za njih veoma teških i traumatičnih događaja u kojima je učestvovao i sam optuženi.

117. Prilikom ocjene kredibiliteta njihovih iskaza, Vijeće je iz prve ruke imalo priliku da posmatra svjedoke, njihovo držanje, glas, stav, tjelesne i emocionalne reakcije na pitanja, neverbalno ponašanje u odnosu na samog optuženog.

118. Vijeće je, takođe, razmatralo konzistentnost svakog svjedoka prilikom svjedočenja na glavnom pretresu i njihovih ranijih izjava. Ponekad se usmeno svjedočenje svjedoka razlikovalo od izjave koju su dali u istražnoj fazi. Međutim, treba imati u vidu da je prošlo skoro trideset godina od događaja o kojima svjedoče, te je opravdano očekivati da je protek vremena uticao na konzistentnost njihovog svjedočenja. Takođe, činjenica je da se zbog prirode krivičnog postupka, svjedoku na glavnom pretresu mogu postaviti drugačija pitanja od onih koja su postavljana u prethodnim ispitivanjima pa je nakon konkretizacije pojedinih pitanja opravdano očekivati određena odstupanja. Prilikom ocjene kontinuiteta iskaza svjedoka na glavnom pretresu u odnosu na iskaz iz istrage, Vijeće je vodilo računa da, ukoliko ima odstupanja, da li se ona odnose na bitne elemente djela za koje se optuženom i sudilo ili su u pitanju manja, očekivana odstupanja prevashodno zbog vremenske distance od predmetnih događaja.

119. Većina svjedoka koja se pojavila pred ovim vijećem su bili neposredni očevidci krivičnopravnih radnji navedenih u činjeničnom opisu izreke, pa sjećanje i iznošenje traumatičnih događaja, može izazvati jake emocionalne reakcije i narušiti sposobnost svjedoka da se izjasni jasno o svim okolnostima, a posebno nije osnovano očekivati da svjedoci, koji su u tom periodu, imajući u vidu da se radilo o ratnom periodu, boravili u uslovima izvan uobičajenih ljudskih iskustava, obraćaju pažnju na detalje i da se u svojim izjavama mogu prisjetiti svih okolnosti i za njih sporednih detalja jer je njihova pažnja bila usmjerena na puko preživljavanje i brigu o porodici.

120. Vijeće je utvrdilo da čak i svjedoci koji nisu bili uvjerljivi u pojedinim djelovima svojih iskaza, bili su pouzdani u pogledu drugih činjenica o kojima su svjedočili, te stoga Vijeće nije u cjelosti odbacilo njihovo svjedočenje jer to ne bi bilo u interesu pravde, niti u skladu sa obavezom slobodne ocjene dokaza.

121. Vijeće naglašava da su svjedoci prije saslušanja na glavnom pretresu, shodno odredbama ZKP BiH položili zakletvu te su isti upozoreni da je davanje lažnog iskaza krivično djelo, a da je odbrana prilikom unakrsnog ispitivanja svjedoka optužbe, imala mogućnost ukazati na eventualne razlike u iskazima svjedoka u odnosu na njihove ranije date iskaze. Pritom, je Vijeće iskaze svjedoka optužbe cijenilo kako pojedinačno, tako i u njihovoj međusobnoj vezi, te potom donijelo odluku o ocjeni njihovog kredibiliteta.

122. U svakom slučaju, Vijeće će prihvatljivost pojedinih iskaza, te ocjenu njihovog kredibiliteta i osnovanosti detaljno obrazložiti u osvrtu na njihove iskaze u daljnjem obrazloženju presude.

123. Vijeće je svoju konačnu odluku temeljilo prvenstveno na usmenim i neposrednim svjedočenjima na glavnom pretresu, dok je iskaze iz istrage, koristilo u mjeri u kojoj su stranke iste koristile u postupku ukazujući na određene nedosljednosti, osvrnuvši se na svaki pojedinačno i u međusobnoj povezanosti sa drugim dokazima.

124. Takođe, Vijeće je izvršilo uvid u svaki uloženi materijalni dokaz kako bi odlučio o njegovoj pouzdanosti i dokaznoj vrijednosti, pri čemu se neće podjednako osvrutati na svaki dokaz, nego će obrazložiti samo one zaključke o činjenicama koje su bitne za utvrđivanje krivice optuženog.

125. U svakom slučaju, Vijeće je prihvatljivost pojedinih iskaza, te ocjenu njihovog kredibiliteta i osnovanosti detaljno obrazložilo u odnosu na inkriminaciju koja se optuženom stavljala na teret.

V. ZAKONSKA OBILJEŽJA KRIVIČNOG DJELA ZLOČINI PROTIV ČOVJEČNOSTI IZ ČLANA 172. KZ BiH

126. Potvrđenom optužnicom Tužilaštva BiH optuženom se stavilo na teret izvršenje krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka g) BiH, u vezi sa članom 180. stav 1. KZ BiH.

127. Kako bi ispitalo da li su radnjama optuženog Veljovića ostvarena sva obilježja bića krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. KZ BiH, Vijeće je detaljno analiziralo sve provedene dokaze u svjetlu njegovih opštih i pojedinačnih elemenata.

128. Navedena zakonska odredba u relevantnom dijelu glasi:

Ko, kao dio širokog ili sistematičnog napada usmjerenog bilo protiv kojeg civilnog stanovništva, znajući za takav napad, učini koje od ovih djela:

.....

g) prisiljavanje druge osobe na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju (silovanje), seksualno ropstvo, prisilnu prostituciju, prisilnu trudnoću, prisilnu sterilizaciju ili bilo koji drugi oblik teškog seksualnog nasilja

.....

kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

129. Kako je to dalje navedeno u potvrđenoj optužnici, optuženi se teretio i za individualnu krivičnu odgovornost po članu 180. stav 1. KZ BiH, koja je jedno od temeljnih načela i međunarodnog krivičnog prava, predviđena posebno za počinjenje najtežih krivičnih djela iz glave XVII KZ BiH.

130. Navedena odredba u relevantnom dijelu glasi:

„Osoba koja planira, pokrene, naredi, učini ili podstrekava ili pomaže u planiranju, pripremanju ili učinjenju krivičnih djela iz člana 171. (Genocid), 172. (Zločini protiv čovječnosti), 173. (Ratni zločin protiv civilnog stanovništva), 174. (Ratni zločin protiv ranjenika i bolesnika), 175. (Ratni zločin protiv ratnih zarobljenika), 177. (Protupravno ubijanje i ranjavanje neprijatelja), 178. (Protupravno oduzimanje stvari od ubijenih i ranjenih na ratištu) i 179. (Povrede zakona ili običaja rata) ovog zakona, individualno je odgovorna za to krivično djelo.“

131. Jedna od značajnih odrednica navedene odredbe je to što službeni položaj bilo kojeg okrivljenog, bilo da se radi o šefu države ili vlade, ili o odgovornoj službenoj osobi vlade, ne oslobađa takvu osobu krivične odgovornosti niti utiče na ublažavanje kazne.

132. Analizirajući sve elemente citirane odredbe, Vijeće je ustanovilo postojanje individualne krivične odgovornosti optuženog za radnje za koje je oglašen krivim, jer je iste počinio neposredno i lično, pa Vijeće ovaj zaključak ne nalazi potrebnim obrazlagati ponovo u dijelu presude koji govori o krivici optuženog.

A. OPŠTI ELEMENTI KRIVIČNOG DJELA ZLOČINI PROTIV ČOVJEČNOSTI

133. Vijeće će u daljnjem izlaganju iznijeti svoj zaključak o postojanju općih elemenata koji su uslov egzistiranja krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. KZ BiH, a čije postojanje je ustanovljeno temeljnom ocjenom svih provedenih dokaza.

134. Naime, iz zakonske definicije krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. KZ BiH, a u vezi sa radnjama izvršenja navedenim u izreci presude, za koje je optuženi oglašen krivim, proizilaze sljedeći opći elementi ovog krivičnog djela:

- Postojanje širokog ili sistematičnog napada
- Da je napad usmjeren protiv civilnog stanovništva
- Da je optuženi znao za takav napad i da su njegove radnje dijelom tog napada (nexus)

1. Postojanje širokog ili sistematičnog napada

135. Kako bi utvrdilo karakter napada na civilno stanovništvo, Vijeće je imalo u vidu i stavove izražene u presudama Međunarodnog Krivičnog Suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) kojima su definisani faktori pri ocjenjivanju rasprostranjenosti ili sistematičnosti napada, pa tako „U procjenjivanju što napad čini rasprostranjenim ili sistematičnim sudsko Vijeće mora prvo identifikovati stanovništvo koje je objekt napada a zatim, u svjetlu metoda, sredstava resursa i rezultata napada na to stanovništvo ustanoviti da li je napad doista bio rasprostranjen ili sistematski. Posljedice napada po cijano stanovništvo, broj žrtava, priroda djela, eventualno suočavanje zvaničnika ili predstavnika vlasti ili bilo koje prepoznatljivi obrazac zločina mogu se uzeti u obzir kao bi se utvrdilo da li taj napad na civilno stanovništvo ispunjava jedan od uslova, odnosno da li je rasprostranjen ili sistematski ili pak ispunjava oba uslova”¹⁴.

136. Pridjev „rasprostranjen“ podrazumijeva napad koji je po svojoj prirodi opsežan i za posljedicu ima veliki broj žrtava. Također, zločin može biti rasprostranjen ili počinjen u širokim razmjerama zbog kumulativnog efekta niza nečovječnih djela ili zbog jedinstvenog efekta jednog jedinog djela izuzetno velikih razmjera. Pridjev „sistematski“ ukazuje na organizovanu prirodu djela nasilja i na malu vjerovatnost da je do tih djela došlo nasumice.

137. Nadalje, koncept „rasprostranjenog“ može se definisati kao masovna, česta akcija velikih razmjera sprovedena kolektivno sa znatnom ozbiljnošću uperena protiv mnoštva žrtava. Koncept „sistematskog“ može se definisati kao temeljno organizovan i redovan obrazac zasnovan na zajedničkoj politici sa znatnim javnim ili privatnim sredstvima. Ne postoji uslov da ova politika mora biti formalno usvojena kao politika države. Međutim neka vrsta unaprijed smišljenog plana ili politike mora da postoji”.¹⁵

138. Prije nego što da analizu dokaza i pravnih zaključaka koja se odnose na rasprostranjen i sistematičan napad u inkriminisanom periodu, Vijeće će dati osvrt na okolnosti i situacije koje su vladale na području općine Foča prije i u toku inkriminisanog perioda, a koje su bitne

¹⁴ Presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu Kunarac i dr. (par. 95)

¹⁵ MKTJ, presuda Pretresnog vijeća, *Akajesu*, para. 580

za kontekst postojanja rasprostranjenog i sistematičnog napada u inkrimisanom periodu. Pri tome, Vijeće je imalo u vidu brojne utvrđene činjenice u postupcima pred MKSJ i to u postupcima protiv *Dragoijuba Kunarca i Milorada Krnolejca*, a koje su činjenice prihvaćene rješenjem Suda broj: S1 1 K 041154 21 Kri od 11.02.2022. godine, kao i iskaze svjedoka saslušanih u toku glavnog pretresa te materijalne dokaze uložene u sudski spis.

139. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine, Foča je imala 40.513 stanovnika: 51,6% Muslimana, 45,3% Srba i 3,1% stanovnika ostalih nacionalnosti.¹⁶ Premda su bila etnički miješana, za pojedina naselja u gradu Foči i sela u općini Foča moglo se reći da imaju većinsko muslimansko odnosno srpsko stanovništvo.¹⁷

140. Prije nego što je oružani sukob započeo, muslimanski civili su odstranjeni iz društvenog i profesionalnog života zajednice, nisu im isplaćivane plate ili im je rečeno da njihove usluge više nisu potrebne.¹⁸ Uslijedilo je potpuno izopćenje Muslimana, pri čemu im je sloboda kretanja i okupljanja bila drastično ograničena¹⁹, te je većina muškaraca Muslimana bila razoružana²⁰, dok su se Srbi naoružavali, isprva potajno, dijeleći oružje noću iz kamiona ili u mjesnim privatnim firmama, a neposredno pred izbijanje sukoba, Srbima se oružje otvoreno dijelilo.²¹ Srbi su raspolagali teškim naoružanjem koje je pripadalo JNA i naoružanjem Teritorijalne odbrane, te su isti počeli da razmještaju tešku artiljeriju po uzvisinama oko Foče.²²

141. Iz utvrđenih činjenica takođe proizlazi da je politička propaganda SDS-a postala agresivnija, a izlivi nasilja i paljenje kuća češći²³, pri čemu su Srbi počeli da evakušu svoje porodice i djecu, uglavnom u Srbiju i Crnu Goru,²⁴ dok iz iskaza saslušanih svjedoka proizlazi da su pojedini Muslimani sa područja općine Foča, zbog prisutne napetosti, zajedno sa svojim porodicama napustili ovo područje. Tako je svjedokinja optužbe Esmā Džanković prilikom saslušanja na glavnom pretresu izjavila: „Pa eto sve se ono pričalo da će nas neko napasti“²⁵, iz kojeg razloga je ista zajedno sa suprugom i kćerkom početkom aprila 1992. godine napustila selo Đeđevo, općina Foča, tako što ih je njen komšija, izvjesni Poljaković, odvezao u Goražde. Svjedok Suvad Poljaković je izjavio da je selo Đeđevo

¹⁶ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 18.

¹⁷ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 19.

¹⁸ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 3.

¹⁹ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 5.

²⁰ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 4.

²¹ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 20.

²² Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 21.

²³ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 6.

²⁴ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 24.

²⁵ Transkript broj: S1 1 K 041154 21 Kri od 06.12.2021. godine, str. 20.

napustio 13.04.1992. godine, „kada je vidio da su započeli sukobi“, te da je tom prilikom sa kamionom prevezao u Goražde pojedine mještane iz sela Đeđevo i Brod, koji su željeli da napuste područje općine Foča. Da su mještani sela Đeđevo, prije samog napada napustili ovo područje uz pomoć Suvada Poljakovića, potvrdio je i svjedok odbrane Milan Vulović.

142. Nadalje, iz utvrđenih činjenica proizlazi da su Srbi formirali odvojenu lokalnu političku strukturu, Srpsku skupštinu općine Foča, da su krizni štabovi osnovani po nacionalnoj osnovi²⁶, te da se dana 7. aprila 1992. godine, nakon što je rukovodstvo SDS izvršilo pritisak, mjesna policija podijelila po nacionalnoj osnovi i prestala da funkcionise kao neutralna snaga.²⁷

143. Dana 8. aprila 1992. godine u Foči je izbio oružani sukob, istim slijedom događaja kao i u drugim općinama.²⁸ Tog dana su u cijelom gradu postavljene barikade²⁹ i negdje između 8,30 i 10,00 sati počeo je glavni napad Srba na Foču, uz kombinovanu vatru iz pješadijskog naoružanja i granatiranje artiljerijom iz obližnjeg Kalinovika i Miljevine. Srpske snage činili su lokalni vojnici i vojnici iz Crne Gore i Jugoslavije, kao i paravojna formacija zvana „Beli orlovi“.³⁰

144. Pucanje i granatiranje je uglavnom bilo usmjereno na naselja sa većinskim muslimanskim stanovništvom, naročito Donje Polje, ali su Srbi napadali i naselja sa miješanim stanovništvom poput Čohodor mahale.³¹ Napad je trajao šest ili sedam dana, ali je najteže granatiranje bilo tokom prvih nekoliko dana kada je i nanesena najveća šteta.³² Tokom napada ranjen je veliki broj civila, većinom Muslimana.³³

145. Srpskim snagama je trebalo približno sedam dana da zauzmu Foču i još otprilike deset dana da općinu Foča stave potpuno pod svoju kontrolu.³⁴

146. Mnogi civili su se za vrijeme sukoba skrivali u svojim kućama, stanovima, podrumima svojih stambenih zgrada ili kod rođaka u drugim dijelovima grada, drugi su otišli iz Foče,

²⁶ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 22.

²⁷ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 23.

²⁸ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 25.

²⁹ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 26.

³⁰ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 27.

³¹ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 28.

³² Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 31.

³³ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 29.

³⁴ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 2..

misleći da će tako biti sigurniji³⁵, a kada je Foča pala u ruke Srba, mnogi Muslimani su počeli da bježe.³⁶

147. Nakon uspješnog vojnog zauzimanja Foče, nastavio se napad na nesrpsko civilno stanovništvo³⁷ te su srpske snage preduzimale vojne operacije u cilju zauzimanja i razaranja muslimanskih sela u općini Foča,³⁸ koja su sela bila izložena napadima sve do početka juna³⁹, sve po ustaljenom obrascu, granatiranjem i pješadijskim napadom, nakon čega je uslijedilo hapšenje i ubijanje civila Muslimana te paljenje njihovih kuća.

148. Tako iz utvrđenih činjenica proizlazi da su srpske snage zapalile muslimanska sela u okolini Miljevine, otprilike 18 km od Foče i tom prilikom uhapsile muškarce, muslimanske civile⁴⁰, zatim da su granatirale te napale pješadijom i potom 04. ili 05.05.1992. godine zauzele Jeleč, u blizini Miljevine, oko 22 km od Foče⁴¹. Nakon što su srpske snage zapalile ovo selo, stanovništvo je pobjeglo u obližnju šumu, dok su poginuli Muslimani koji su ostali u svojim kućama ili su pokušali da pobjegnu,⁴² a drugi muškarci muslimanske nacionalnosti, uhvaćeni su i zatočeni u kasarnama u Kalinoviku i Bileći, a zatim prebačeni u KP dom u Foči.⁴³

149. Iz Jeleča su se vidjele kuće u plamenu i ljudi kako bježe iz drugih sela,⁴⁴ a kuće Muslimana u Pilipovićima i u susjednom selu Paunci izgorjele su do temelja 25. ili 26.04.1992. godine.⁴⁵

150. Nadalje, iz utvrđenih činjenica proizlazi da su srpski vojnici oko 28. 04.1992. godine napale Ustikolinu iz koje su Muslimani nastojali da pruže otpor,⁴⁶ međutim, nakon što su zauzeli selo, srpske snage su zapalile kuće Muslimana i potom su odatle nastavile da napadaju i razaraju muslimanska sela uz lijevu obalu Drine, nizvodno od Ošanice,⁴⁷ pa su srpske snage tako 03.07.1992. godine napale i muslimansko selo Mješaja, Trošanj, smješteno između Foče i Tjentišta.⁴⁸

³⁵ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 30.

³⁶ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 32.

³⁷ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 33.

³⁸ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 34.

³⁹ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 35.

⁴⁰ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 36.

⁴¹ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 37.

⁴² Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 38.

⁴³ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 39.

⁴⁴ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 40.

⁴⁵ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 41.

⁴⁶ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 42.

⁴⁷ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 43.

⁴⁸ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 44.

151. Tokom tih napada ubijani su civili⁴⁹, leševi nekih civila viđeni su kako plutaju Drinom, te su zatočenici KP doma koji su poslani na radove na obali rijeke morali daskama i štapovima da guraju leševe nizvodno.⁵⁰ Prilikom ekshumacija na području Foče, Državna komisija za traženje nestalih lica identifikovala je 375 tijela. Sva osim jednog pripadala su Muslimanima. To jedno tijelo pripadalo je Crnogorcu koji je bio oženjen Muslimankom.⁵¹

152. Nakon što su Srbi zauzeli Foču i njenu okolinu tamo je bio prisutan znatan broj srpskih vojnika i srpskih paravojnih formacija⁵². Srpski vojnici i vojna policija tukli su nesrpsko stanovništvo⁵³, kojem su tada i uvedena razna ograničenja⁵⁴, pa je tako Muslimanima bilo zabranjeno kretanje gradom⁵⁵ i sastajanje te su im isključene telefonske linije⁵⁶.

153. Srpska vojna policija ili vojnici su u aprilu i maju 1992. godine vršili pretres muslimanskih domaćinstava u potrazi za oružjem, novcem i drugim predmetima⁵⁷, dok srpske kuće nisu bile pretresane, ili su u najboljem slučaju površno pretraživane⁵⁸. Muslimanima je naređeno da predaju oružje, dok su Srbi svoje oružje mogli zadržati.

154. Muslimani su u ovom periodu u svojim stanovima u Foči živjeli kao u kućnom pritvoru, bilo zbog toga što su se skrivali ili zbog toga što su im tako naredili srpski vojnici⁵⁹.

155. Srpski vojnici su nazivali Muslimane pogrdnim izrazom „balija“ i psovali ih prilikom hapšenja.⁶⁰ Srpske snage – vojska, policija, paravojne jedinice, a ponekad čak i srpski seljani, koristili su isti obrazac ponašanja: muslimanske kuće i stanove sistematski su pljačkali ili spaljivali, a muslimanske seljane kupili i zarobljavali, iste tukli ili ubijali.⁶¹ Nesrbe su hapsili širom općine Foča⁶², nakon čega su isti zatvoreni u nekoliko zatočeničkih centara, po obrascu koji se stalno ponavljao. Neki od tih ljudi su ubijeni, neki silovani ili teško pretučeni.⁶³

⁴⁹ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 64. i 65.

⁵⁰ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 66.

⁵¹ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 70.

⁵² Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 45.

⁵³ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 63.

⁵⁴ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 46.

⁵⁵ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 47.

⁵⁶ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 48.

⁵⁷ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 53.

⁵⁸ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 54.

⁵⁹ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 49.

⁶⁰ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 46.

⁶¹ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 7.

⁶² Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 67.

⁶³ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 17.

156. Iz materijalnog dokaza Tužilaštva broj: T-6⁶⁴ proizlazi da su na području općine Foča kao zatočenički objekti korišteni KPD, Sportska dvorana „Partizan“, zgrada SŠC „Aladža“, Karamanova kuća u Miljevini, zgrada trgovinskog preduzeća „Perućica“ u naselju Livade, Motel „Bukovica“ u mjestu Bukovica, zgrada OŠ „Omladinska četa“ u mjestu Brod na Drini, barake GIK „Hidrogradnja“ u Buk Bijeloj, objekti poljoprivrednog dobra „Pavlovac“ i kuće Ramiza Kreka i Sulje Šoro u naselju Čodor Mahala.

157. Muškarci Muslimani, koji su uhapšeni u Foči i okolini, prebačeni su u KP dom,⁶⁵ a žene su držane u raznim zatočeničkim centrima, gdje su morale živjeti u nepodnošljivim higijenskim uslovima, i gdje su zlostavljane na razne načine, što je za mnoge od njih uključivalo česta silovanja.⁶⁶ Srpski vojnici ili policajci dolazili bi u te zatočeničke centre, birali jednu ili više žena, izvodili ih i silovali. Mnoge žene i djevojke silovane su na taj način.⁶⁷ Neke od njih su iz tih zatočeničkih centara odvodili u privatne stanove i kuće, gdje su morale kuhati, čistiti i služiti srpske vojnike koji su tamo stanovali. Podvrgavane su i seksualnim zlostavljanjima.⁶⁸ Kuće poznate kao „Planika“ i „Šandal“ srpska vojska je koristila kao privremene zatočeničke centre.⁶⁹

158. Civili Muslimani koji su bili zatočeni u školi u Kalinoviku, Srednjoškolskom centru u Foči i sportskoj dvorani „Partizan“ držani su u nehigijenskim uslovima i bez tople vode. Nisu dobijali dovoljno hrane. Imali su ograničenu slobodu kretanja. Nije im bilo dozvoljeno da odlaze na neku drugu teritoriju, niti da se vrate svojim kućama. Većina njihovih kuća je spaljena ili opljačkana. Bili su pod stražom i živjeli su u atmosferi zastrašivanja.⁷⁰

159. Sve se to događalo pred očima, sa punim znanjem, a ponekad i uz neposredno učešće lokalnih vlasti, posebno policije.⁷¹ Nakon višemjesečnog zatočeništva, mnoge žene su protjerane ili razmijenjene.⁷² Neki muškarci su u zatočeništvu proveli čak dvije i po godine samo zbog toga što su Muslimani.⁷³

160. Uspostavljeni su vojni punktovi na kojima se kontrolisao ulaz i izlaz iz Foče i okolnih sela,⁷⁴ a ljudi koji su htjeli da odu iz Foče morali su od SUP-a da pribave odgovarajuće

⁶⁴ Podaci koji se odnose na zatvoreničke objekte na području opštine Foča, haški broj: 0561-8089

⁶⁵ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 71.

⁶⁶ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 6.

⁶⁷ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 9.

⁶⁸ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 10.

⁶⁹ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 50.

⁷⁰ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 11.

⁷¹ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 12.

⁷² Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 13.

⁷³ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 15.

⁷⁴ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 52.

dozvole.⁷⁵ U početku je bilo na snazi vojno naređenje koje je sprečavalo građane da odlaze iz Foče, međutim, većina nesrpskog civilnog stanovništva s vremenom je bila prisiljena da napusti Foču.⁷⁶ Tako iz utvrđenih činjenica proizlazi da su u maju 1992. godine organizovani autobusi koji su odvozili civile iz grada, a oko 13.08.1992. godine Muslimani koji su ostali u Foči, uglavnom žene i djeca, odvedeni su u Rožaje u Crnoj Gori.⁷⁷

161. Ne samo da su pljačkane i paljene kuće Muslimana sa područja općine Foča, nego su sa ovog područja izbrisani svi tragovi muslimanskog prisustva i kulture.⁷⁸ Tako iz utvrđenih činjenica proizlazi da su u Foči uništene sve džamije,⁷⁹ a da su srpski vatrogasci stajali po strani i gledali kako džamije gore,⁸⁰ zatim da su i muslimanske radnje opljačkane ili spaljene, ili im je konfiskovana imovina.⁸¹ Spaljeno je Donje Polje, naselje Šukovac sa većinskim muslimanskim stanovništvom, a spaljene su i muslimanske kuće u Kamerici i u Granovskom sokaku.⁸² Stara gradska četvrt Prijeka čaršija, sa svojom tržnicom u orijentalnom islamskom stilu, spaljena je 12. aprila 1992. godine ili oko tog datuma.⁸³ Dok su muslimanske kuće gorjele, vatrogasna kola štitala su srpske kuće,⁸⁴ a sa drugih muslimanskih kuća skidan je građevinski materijal, ili su dodijeljene Srbima koji su ostali bez svog doma.⁸⁵

162. O dešavanjima na području općine Foča u inkriminisanom periodu, svjedočili su svi svjedoci Tužilaštva, kao i odbrane, koji su saglasno utvrđenim činjenicama, potvrdili postojanje istovjetnog obrasca postupanja srpskih snaga prema bošnjačkom stanovništvu ove općine.

163. Tako je svjedokinja „A-1“ je izjavila da je prestala da radi 20-ak dana prije napada na Foču, naglasivši da su tada svi Muslimani prestali da idu na posao. Prema iskazu ove svjedokinje u aprilu 1992. godine izvršen je napad na Foču od strane uniformisanih i naoružanih snaga, te je dana 20.04.1992. godine napadnuto i granatirano mjesto gdje je ona stanovala sa svojom porodicom, a koje se nalazi na području općine Foča. Prema iskazu svjedokinje „A-1“, napad je započeo u ranim jutarnjim satima i tokom istog stradalo je 15-16 mještana njenog sela, jedna žena, ostalo sve muškarci, među njima i njen suprug i svekar. Svjedokinja je dalje opisala da je tokom napada zapaljena njena kuća, iz kojeg

⁷⁵ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 51.

⁷⁶ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 68.

⁷⁷ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 69.

⁷⁸ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 14.

⁷⁹ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 16.

⁸⁰ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 62.

⁸¹ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 56.

⁸² Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 57.

⁸³ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 58.

⁸⁴ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 59.

⁸⁵ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 60.

razloga je zajedno sa svojim djetetom i svekrvom boravila u kući svjedokinje „A-3“, sa još 30 muslimanskih mještana njenog sela, sve žene i djeca, ističući da tada nisu imali električnu energiju u kućama, kao i da im je bilo zabranjeno da napuste kuće. Svjedokinja je naglasila da su u mjestu njenog borakva boravili samo Srbi, a od Muslimana samo žene i djeca, dok su preživjeli muškarci Muslimani iz tog mjesta odvedeni i zatvoreni u KP dom u Foči. Prema iskazu svjedokinje „A-1“, isti scenario se desio i u drugim selima na području općine Foča.

164. Nadalje, svjedokinja „A-2“ je izjavila kako su tokom napada na selo Đeđevo koje se nalazi na području općine Foča, zapalili njenu i druge kuće, zatim da su ubili njenog supruga, a nju pretukli i silovali, nakon čega je ona napustila svoje selo. Svjedokinja Esma Džanković je izjavila kako je napad na selo Đeđevo izvršen dana 20.04.1992. godine, a da je ona sa mužem i kćerkom, napustila selo prije tog napada. Prema iskazu ove svjedokinje tokom napada na selo Đeđevo stradao je njen sin, njena tri djeverića i skoro sve njene komšije.

165. Svjedokinja „A-3“ je opisujući dešavanja na području općine Foča u inkriminisanom periodu, izjavila kako je prestala da ide na posao početkom aprila 1992. godine, zbog ratnih dejtava. Svjedokinja je izjavila da su na području općine Foča bile postavljene barikade, a mještanima da je bilo zabranjeno kretanje i međusobna komunikacija. Dalje je svjedokinja opisala kako je izvršen napad na Foču, tokom kojeg je ubijen njen suprug i još 10-12 muškaraca iz njenog sela, dok su ostali muškarci, među njima i njen svekar, zarobljeni.

166. Prema iskazu svjedokinje „A-4“ dana 06.04.1992. godine počelo je pucanje na području općine Foča i isto je trajalo nekoliko dana sve dok Foča nije „pala“, dok je njeno selo, koje se nalazi na području ove općine, napadnuto dana 20.04.1992. godine. Opisujući napad na svoje selo, svjedokinja je izjavila da je isto prvo granatirano, nakon čega je uslijedilo pucanje sa vrha sela, naglasivši da su zapaljene kuće muslimanskih mještana, dok su srpske kuće ostale netaknute. Prema iskazu svjedokinje „A-4“ tokom napada je stradalo 12 Muslimana muškaraca, a 30 do 40 muškaraca da je odvedeno, među njima i njen sin, kojeg do današnjeg dana nije pronašla živog, te je ista dodala: „Samo znam da nisu naši pucali, nisu imali to naoružanje“⁸⁶. Svjedokinja je dalje izjavila kako su u inkriminisanom periodu, u njenoj kući boravili i drugi civili, muslimanski mještani, da im je bilo zabranjeno da izlaze iz kuće i da se međusobno sastaju, te je ista opisujući maltretiranje kojem su bili izloženi izjavila: „Prvo dođu, 'vako onaj k'o na nas galame, pobiće...po noći pucaju oko kuća.“⁸⁷ Navedena sudbina je prema iskazu ove svjedokinje, pogodila i druga sela u okolini

⁸⁶ Transkript broj: S1 1 K 041154 21 Kri od 17.01.2022. godine, str. 7.

⁸⁷ Transkript broj: S1 1 K 041154 15 Kri od 17.01.2022. godine, str. 12.

Foče, u kojima je živjelo muslimansko stanovništvo. Svjedokinja je dalje izjavila da je u julu 1992. godine, bio organizovan autobuski prevoz kojim su Muslimani napustili područje općine Foča: „Dolazili su i stalno vikali što ne idete...onda su oni rekli da biće organizovani autobusi...sišli smo dole i onaj otišli u Foču i onaj sa pratnjom, oni pošalju vojnike da nas proprate...i na autobuse i otišli smo do“⁸⁸

167. Svjedok odbrane Salko Softić nije očevidac napada na selo Đeđevo, općina Foča, ali je isti izjavio kako o tome ima posredna saznanja od svojih roditelja, koji su u inkriminisanim periodu boravili u Đeđevu. Prema iskazu ovog svjedoka u aprilu 1992. godine napadnuto je selo Đeđevo i tokom tog napada uhapšen je njegov brat te odveden u KP dom u Foču. Svjedok je naglasio da mu nije poznato ko je uhapsio njegovog brata, niti ko je učestvovao u napadu na selo, te da su mu roditelji rekli da su to bili „ljudi sa strane“. Dalje je svjedok Softić izjavio da su njegovi roditelji napustili područje općine Foča u augustu 1992. godine, kada su sa konvojem otišli u Crnu Goru.

168. Svjedok odbrane Milan Vulović je izjavio da su krajem 1991. godine i početkom 1992. godine vladali zategnuti odnosi na području općine Foča, da je stanovništvo bilo uplašeno i da su se pojedini naoružavali te da su uspostavljene straže. Ovaj svjedok je dalje naveo kako je napad na selo Đeđevo, općina Foča izvršen dana 20.4.1992. godine, a da su dan prije mještani srpske nacionalnosti, uključujući i njega, napustili selo, zbog najavljenog napada, dok su Muslimani ostali: „Mi smo se bojali, najavili su napad. Ne znam ko je najavio napad. Bio je ultimatum da predaju oružje, ali nisu predali oružje i došlo je do napada.“ Svjedok je dalje izjavio da su tokom napada na Đeđevo stradali mještani, ali da mu nije poznato ko je u tome učestvovao.

169. Prethodno navedene sadržaje iskaza svjedoka koji su govorili o dešavanjima na području općine Foča, Vijeće je ocijenilo kao objektivne i vjerodostojne, iz kojeg razloga je istima poklonilo vjeru, posebno imajući u vidu da su isti saglasni utvrđenim činjenicama. Vijeće nalazi da su svjedoci, svaki od njih u domenu svojih saznanja o onome što se dešavalo u kritičnom periodu govorili o onome što su vidjeli, čuli, lično preživjeli, prenoseći sliku ratnih dešavanja na području općine Foča u proljeće i ljeto 1992. godine.

170. Opisana dešavanja prema ocjeni Vijeća, ukazuju na zaključak da je napad na civilno bošnjačko stanovništvo općine Foča, imao karakter sistematičnosti. Napad je preduzet na identičan način u jednom kratkom vremenskom periodu, uz učešće više osoba koje su

⁸⁸ IBID, str. 13. i 14.

doprinijele oduzimanju fizičke slobode, zatvaranju, premlaćivanju, silovanju i ubistvima, te stvaranju neprijateljskog i nepodnošljivog okruženja, neuslovnog za ostanak bošnjačkog stanovništva na području općine Foča. Naime, postojao je jasan obrazac postupanja sa civilima bošnjačke nacionalnosti, koji se manifestovao kroz razoružanje potom lišenja slobode muškaraca Muslimana te njihovo odvođenje u razne zatočeničke objekte gdje su bili podvrgnuti ispitivanju, premlaćivanju i ubijanju, zatim odvođenju žena i djece u zatočeničke objekte, gdje su iste bile žrtve torture i silovanja.

171. Razmjere preduzetih aktivnosti, poput onih opisanih u izreci presude, ne predstavljaju izolovane radnje, čije posljedice su slučajnog karaktera, već aktivnosti preduzete od strane pripadnika srpskih vojnih, policijskih i paravojnih snaga.

172. Napad je prema ocjeni Vijeća bio i široko rasprostranjen, s obzirom da su cilj istoga bili stanovnici općine Foča bošnjačke nacionalnosti, ne samo oni koji su naseljavali uže jezgro općine, već i okolna sela Brod, Miljevina, Filipovići, Paunci, Jeleč, Mješaja/Trošanj. Svi ovi događaji na širem području općine Foča, morali su biti dijelom planiranja, organizacije i koordinacije sa ciljem uspostavljanja srpske općine Foča u kojoj neće živjeti bošnjačko stanovništvo.

173. Slijedom svega naprijed iznesenog, Vijeće je van razumne sumnje zaključilo, da je napad na području općine Foča bio široko rasprostranjen i sistematičan.

174. Ovakav zaključak prema ocjeni Vijeća, nije doveden u pitanje ni pozivanjem odbrane optuženog u završnoj riječi na događaje u kojima su stradali pripadnici srpskog naroda na području općine Foča u inkriminisanom periodu, s obzirom da odbrana u tom pravcu nije izvodila nikave dokaze tokom glavnog pretresa.

175. Takođe, Vijeće nije prihvatilo tezu odbrane o postojanju oružanog sukoba na području općine Foča.

176. Prije svega, Vijeće ističe da oružani sukob postoji tamo gdje se pribjegli oružanoj sili između država, ili produženom oružanom nasilju između državnih vlasti i organizovanih naoružanih grupa, ili između takvih grupa unutar jedne države.⁸⁹ Međutim, po ocjeni Vijeća, odbrana nije dokazala u konkretnom slučaju postojanje takvog oružanog nasilja između organizovanih oružanih grupa na području općine Foča.

⁸⁹ Vidi presudu Tužilač protiv Kunarca i Vukovića, broj: IT-96-23 i IT-96-23/1

177. Činjenica da su pojedini Bošnjaci koji su živjeli u selima na području općine Foča posjedovali neki vid naoružanja, te da su držali straže, posmatrano u kontekstu cjelokupnog dešavanja na području općine Foča, prema ocjeni Vijeća, a suprotno navodima odbrane, ne ukazuje na zaključak da se na području ove općine odvijao oružani sukob suprotstavljenih naoružanih formacija, nego predstavlja njihov (Bošnjaka) pokušaj da se zaštite od napada srpskih snaga, pri čemu nisu bili dovoljno dobro organizovani i nisu imali dovoljno oružja, kojim bi mogli da pruže efikasan otpor napadačima. Da bošnjačke snage nisu bile sposobne suprotstaviti se bolje naoružanim i brojnijim jedinicama srpske vojske, takođe proizlazi iz iskaza svjedokinje „A-4“ koja je izjavila: „Samo znam da nisu naši pucali, nisu imali to naoružanje“⁹⁰. Pritom, Vijeće je cijeno da je većina muškaraca Muslimana na području općine Foča bila razoružana⁹¹, dok su se Srbi naoružavali,⁹² i isti su raspolagali teškim naoružanjem koje je pripadalo JNA i naoružanjem Teritorijalne odbrane, koje su u inkriminisanom periodu razmjestili po uzvisinama oko Foče.⁹³

178. Takođe, Vijeće naglašava da za razliku od pojma oružanog sukoba, izraz „napad“ u okviru krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti, prema prihvaćenoj praksi MKSJ nije ograničen na upotrebu oružane sile, već općenito podrazumijeva i činjenje radnji nasilja protiv civilnog stanovništva,⁹⁴ što se u okviru činjeničnih okvira ovog konkretnog slučaja, manifestovalo jednostranim razoružavanjem stanovništva nesrpske nacionalnosti, sistemskim odvajanjem žena i muškaraca i zatvaranjem muškaraca nesrpske nacionalnosti, njihovim zlostavljenjem i ubijanjem, ograničenjem kretanja, te stvaranjem otežanih uslova za život.

179. Imajući u vidu sve naprijed izneseno, Vijeće je našlo *van razumne sumnje* dokazanim da je u vrijeme obuhvaćeno optužnicom, odnosno u vrijeme za koje je optuženog oglasilo krivim, na području općine Foča postojao široko rasprostranjen i sistematičan napad.

2. Status lica prema kojim je napad bio usmjeren: civili

180. Kada je u pitanju status lica prema kojima je napad bio usmjeren, Vijeće prevashodno ukazuje na opću odredbu zajedničkog člana 3. Ženevske konvencije prema kojoj se civilima imaju smatrati „osobe koje ne učestvuju neposredno u nepr.jate.jstvima, podrazur.jevajući tu i pripadnike oružanih snaga kcji su položili oružje i osobe onesposobjene za borbu usjed

⁹⁰ Transkript broj: S1 1 K 041154 21 Kri od 17.01.2022. godine, str. 7.

⁹¹ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 4.

⁹² Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 20.

⁹³ Rješenje o utvrđenim činjenicama broj: S1 1 K 041154 21 od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj: 21.

⁹⁴ Vidi presudu Tužilac protiv Vasiljevića, broj: IT-98-32-T, paragraf 29-30

*bolesti, ranjavanja, lišer-ja slobode ili iz kojeg bilo drugog uzroka*⁹⁵. Ovim članom je propisano da će se prema ovoj kategoriji stanovništva postupati, u svakoj prilici, čovječno, bez ikakve nepovoljne diskriminacije zasnovane na rasi, boji kože, vjeri ili ubjeđenju, polu, rođenju ili imovnom stanju ili nekom drugom sličnom mjerilu. U slučaju sumnje da li je neka osoba civil, ta osoba smatrat će se civilom.

181. Sintagma „usmjeren protiv“ zahtjeva da civilno stanovništvo mora biti primarni cilj napada, a ne samo sporedan cilj.⁹⁶ Stoga, primarni cilj napada mora biti „neko civilno stanovništvo“. „Bilo koje“ naglašava činjenicu da zločini protiv čovječnosti mogu biti počinjeni i u odnosu na stanovnike koji pripadaju neprijateljskoj strani i nad sopstvenim stanovnicima.“⁹⁷

182. Pojam „civilno“ se odnosi na osobe koje nisu borci. „Stanovništvo“ označava veliku grupu žrtava i krivična djela u kojima su žrtve pripadnici jedne skupine. Nije neophodno da cjelokupno stanovništvo određenog područja bude cilj napada. Dovoljno je pokazati da je napad bio usmjeren protiv dovoljnog broja pojedinaca, odnosno da je bio usmjeren protiv njih na takav način da je napad za cilj doista imao civilno „stanovništvo“, a ne ograničeni i nasumice odabrani broj pojedinaca.⁹⁸

183. Neki od osnovnih faktora na osnovu kojih se utvrđuje da li je napad bio usmjeren protiv civilnog stanovništva su: sredstva i metode korištene u toku napada, broj žrtava, status žrtava, diskriminatorni karakter napada, priroda krivičnih djela počinjenih u toku napada, otpor pružen napadačima u trenutku napada i u kojoj mjeri se napadačka sila pridržavala ili pokušala pridržavati zahtjeva o preduzimanju mjera predostrožnosti propisanih ratnim pravom.⁹⁹

184. Prema praksi MKSJ, termin „civilno stanovništvo“ odnosi se na osobe koji su civili, a ne pripadnici oružanih snaga ili neki drugi legitimni borci.¹⁰⁰ Civilno stanovništvo mora biti primarni cilj napada, a ne sporedna žrtva istog.

⁹⁵ Ženevska konvencija o zaštiti civilnih osoba (član 3. stav 1. tačka a). Ovim članom propisano je da će se prema ovoj kategoriji stanovništva postupati, u svakoj prilici čovječno, bez ikakve nepovoljne diskriminacije zasnovane na rasi, boji kože, vjeri ili ubjeđenju, polu, rođenju, imovnom stanju ili kojem drugom sličnom mjerilu.

⁹⁶ Presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Tihomir Blaškić*, 29.07.2004. godine, paragraf 106;

⁹⁷ Presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Kunarac i drugi*, 12.06.2002. godine, paragraf 91;

⁹⁸ Presuda prvostepenog vijeća MKSJ u predmetu *Duško Tadić*, 07.05.1997. godine, paragraf 644;

⁹⁹ Presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Tihomir Blaškić*, paragraf 106; presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Kunarac i drugi*, paragraf 90;

¹⁰⁰ Ženevska konvencija o zaštiti civilnih osoba iz 1949. godine, zajednički član 3;

185. Dodatno, napad ne mora biti usmjeren prema neprijatelju, on može takođe biti usmjeren protiv bilo kojeg civilnog stanovništva, uključujući bilo koji dio stanovništva napadnute države. Pojam civila u strogom smislu obuhvata sva ona lica koja su bila van borbenog stroja kada je krivično djelo počinjeno¹⁰¹. Takođe, definicija civilnog stanovništva obuhvata pojedince koji su možda u nekom određenom trenutku pružili otpor i osobe izvan borbenog stroja¹⁰². Stanovništvo se može smatrati civilnim čak i ako su prisutni i neki necivili – ono jednostavno treba da bude pretežno civilnog karaktera.¹⁰³

186. Na osnovu činjeničnih utvrđenja koja su detaljno obrazložena prilikom ocjene postojanja i karaktera napada, te iskaza svjedoka, prije svega iskaz oštećene „A-1“, Vijeće nalazi da nema nikakve sumnje da su sva lica prema kojima je bio usmjeren napad, pa tako i oštećena „A-1“, bili civili. Vijeće je van svake razumne sumnje utvrdilo da je oštećena „A-1“ u vrijeme počinjenja predmetne inkriminacije, uživala zaštitu u skladu sa odredbama zajedničkog člana 3. Konvencije.

187. Dakle, Vijeće je cijeno civilni status oštećene u vrijeme izvršenja krivičnog djela. Navedeni zaključak je opravdan i sa stanovišta sudske prakse MKSJ, gdje se smatra da „za utvrđivanja položaja žrtve kao civila, valja uzeti u obzir prije njenu konkretnu situaciju u trenutku počinjenja zločina, nego njen status“¹⁰⁴, što je i cijeno u konkretnom slučaju, pa je tako nesporno utvrđeno da u vrijeme počinjenja zločina oštećena „A-1“ nije bila uniformisana, ni naoružana, niti je na bilo koji način aktivno učestvovala u borbi, a koje su činjenice nesumnjivo bile poznate i optuženom Radovanu Veljoviću u trenutku preduzimanja krivičnih radnji, posebno imajući u vidu činjenicu da je oštećena „A-1“ od ranije poznavala optuženog.

3. Optuženi je znao za napad i njegova djela su dio napada (nexus)

188. Vijeće je na temelju provedenih dokaza nesumnjivo zaključilo da je optuženi Radovan Veljović, kao pripadnik Vojske Srpske Republike BiH, a potom Republike Srpske, u vrijeme obuhvaćeno optužnicom bio u potpunosti svjestan širokog i sistematičnog napada koji se odvijao na području općine Foča, te je postupajući u navedenom svojstvu znao da su njegove radnje dio tog napada.

¹⁰¹ Presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Jelisić*, paragraf 54;

¹⁰² Presuda pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Naletilić i Martinović*, paragraf 235;

¹⁰³ Presuda pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Kordić i Čerkez*, paragraf 180;

¹⁰⁴ Presuda pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Blaškić*, paragraf 214.

189. Vijeće ukazuje da ovaj opći element krivičnog djela za koje se optuženi tereti predviđa samo znanje optuženog o napadu, *odnosno „optuženi mora znati da se vodi napad usmjeren protiv civilnog stanovništva i mora znati da su njegovi postupci dio tog napada, ili u najmanju ruku prihvatiti rizik da su njegovi postupci dio toga.“*¹⁰⁵

190. Djela optuženog moraju biti „dio“ rasprostranjenog ili sistematičnog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva, a ne da samo vremenski ili prostorno koincidiraju s njim.¹⁰⁶ Inkriminisano djelo ne može biti izolovano djelo. Djelo se smatra izolovanim kada je toliko daleko od samog napada da se ne može, nakon što se razmotri kontekst i okolnosti pod kojim je počinjeno, razumno reći da je isto dio napada.¹⁰⁷

191. Pored namjere da se počini osnovno djelo, optuženi mora znati za širi kontekst u kojem se, radnje koje vrši, nalaze, s tim da optuženi pogotovo mora znati za napad usmjeren protiv civilnog stanovništva, odnosno znati da je njegovo krivično djelo dio toga napada ili u najmanju ruku rizikovati da njegova djela postanu dio toga napada.¹⁰⁸

192. *Prvenstveno, uvidom u Uvjerenje* Odjeljenja za opštu upravu Općine Foča od 25.08.2021. godine¹⁰⁹ Vijeće je utvrdilo da je optuženi Radovan Veljović u periodu od 10.04.1992. godine do 12.03.1993. godine bio pripadnik oružanih snaga Republike Srpske, pri VP 7141 Srbinje, dakle isti je u relevantno vrijeme bio dio vojnih struktura koje su vršile napad na područje općine Foča.

193. Činjenica da svjedoci optužbe prilikom svjedočenja na glavnom pretresu nisu mogli precizirati ko je izvršio napad na području općine Foča, odnosno da su isti samo izjavili da su to bili nepoznati, uniformisani i naoružani „ljudi sa strane“ i da u napadu na selo Đeđevo dana 20.04.1992. godine nisu učestvovali srpski mještani ovog sela, a samim tim ni optuženi Radovan Veljović, prema ocjeni Vijeća ne dovodi u pitanje zaključak da je isti znao za taj napad, te da su njegove radnje bile dio tog napada.

194. Navedeno, prije svega imajući u vidu iskaz svjedoka odbrane Milana Vulovića, koji je prilikom svjedočanja na glavnom pretresu izjavio da srpski mještani sela Đeđevo nisu bili prisutni u selu na dan samog napada, tj. 20.04.1992. godine, s obzirom da su isti, a među

¹⁰⁵ Kmojelac, Pretresno vijeće, presuda od 15.03.2002. godine, para. 59.

¹⁰⁶ Presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Tadić*, paragraf 248, 255; presuda prvostepenog vijeća MKSJ u predmetu *Kunarac i drugi*, paragraf 417; presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Kunarac i drugi*, paragraf 99;

¹⁰⁷ Presuda prvostepenog vijeća MKSJ u predmetu *Tadić*, paragrafi 629 – 633;

¹⁰⁸ Presuda žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Kunarac i drugi*, paragraf 102;

¹⁰⁹ Dokaz Tužilaštva broj: T-7, *Uvjerenje*, Republika Srpska Opština Foča, Opštinska uprava, Odjeljenje za opštu upravu broj: 04-835-1-108/21 od 25.08.2021. godine

njima i optuženi Veljović, usljed najavljenog napada, dan prije napustili selo, dok su muslimanski mještani ostali. Svjedok nije precizirao ko je srpskim mještanima dojavio da će doći do napada, niti ko je izvršio napad, nego je isti samo izjavio: „Bio je najavljen napad na Đeđevo...Navodno je njima (Muslimanima) davan ultimatum da se predaju, da predaju oružje, međutim nije niko htio da preda“. Prema iskazu svjedoka Vulovića, srpski mještani, uključujući njega i optuženog, vratili su se u selo 21.04.1992. godine.

195. Vijeće naglašava da radnje optuženog nije cijenilo samo u kontekstu izvršenog napada na selo Đeđevo, dana 20.04.1992. godine, nego je njegove radnje posmatralo kroz opisana dešavanja na području općine Foča, odnosno kroz širi kontekst napada na bošnjačko stanovništvo ove općine, koji je izvršen od strane srpskih vojnih, paravojnih i policijskih snaga tzv. Srpske republike BiH, a kasnije Republike Srpske, a kako to proizlazi iz naprijed iznesenih utvrđenih činjenica¹¹⁰, a kojim snagama je u inkriminisanom periodu pripadao i sam optuženi. Dakle, Vijeće nije samo izolovano cijenilo dešavanja na dan 20.04.1992. godine, nego je imalo u vidu cijeli inkriminisani period, te konkretne aktivnosti koje je optuženi u tom periodu preduzeo.

196. U tom smislu, Vijeće cijeni da iz iskaza saslušanih svjedoka nesporno proizlazi da je optuženi u ovom periodu boravio na području općine Foča, odnosno u mjestu Đeđevo, gdje se desio inkriminisani događaj, te da je tada bio obučen u maskimu uniformu i naoružan automatskom puškom, da je imao određena zaduženja tokom napada kao i da je učestvovao u zarobljavanju i odvođenju muškaraca bošnjačke nacionalnosti.

197. Tako iz iskaza svjedokinje „A-4“ proizlazi da je optuženi Radovan Veljović imao izvjesnu ulogu u dešavanjima u mjestu njenog stanovanja u inkriminisanom periodu, te da je bio i zadužen za sahranjivanje muslimanskih mještana koji su stradali tokom napada dana 20.04.1992. godine. Na pitanje tužioca da li joj je poznato je li optuženi Radovan Veljović u inkriminisanom periodu, nakon izvršenog napada na njeno selo, imao neku funkciju u selu, odnosno neki položaj, svjedokinja je izjavila: „Dolazili su nama i kao kontrolisali su nas...kaže što bježite, kud bježite, sve ako vam šta treba, Rade je zadužen za ovo područje, njemu se obratite“¹¹¹, a što je potvrdila i prilikom unakrsnog ispitivanja.¹¹²

198. Nadalje, iz iskaza svjedokinje „A-3“ proizlazi da je među vojnicima koji su odveli njenog svekra u KP dom u Foči, bio i optuženi Veljović, kojeg je od ranije poznavala. Naime, ova

¹¹⁰ Rješenje broj: S1 1 K 041154 21 Kri od 11.02.2022. godine, utvrđena činjenica broj 27. i 45.

¹¹¹ Transkript broj: S1 1 K 041154 21 Kri od 17.01.2022. godine, str. 22.

¹¹² IBID, str. 28.

svjedokinja je izjavila kako je u grupi vojnika koji su odveli njenog svekra iz kuće, bio optuženi Radovan Veljović, da ga je te prilike prepoznala sa leđa, te da joj je njen svekar naknadno, po izlasku iz zatvora, potvrdio da ga je Rade odveo. Navedeno je potvrdila i svjedokinja „A-4“ koja je na pitanje tužioca da li joj je poznato ko je odveo svekra od „A-3“ u KP dom izjavila: „Pričali su da je Rade i još ne znam ko je doš'o, da su ga odveli.“¹¹³

199. Oštećena „A-1“ izjavila je da je optuženog poznavala od ranije, s obzirom da su radili u istoj firmi prije rata, te je opisala kako je isti kritične prilike bio obučen u maskirnu uniformu i da je bio naoružan automatskom puškom. Oštećena je dodala da je optuženog vidjela u selu i prije kritičnog događaja, kada su paravojne jedinice nju zajedno sa 30-ak mještana njenog sela izveli iz kuće „A-3“ te sa namjerom da ih tu ubiju odveli do mosta na Drini: „Pa vidjela sam ga kad su nas potjerali na most, stajao je ovako uzvišice iznad ceste, ko je bio sa njim, ne znam.“¹¹⁴

200. Takođe, Vijeće je cijenilo i činjenicu da je oštećena „A-1“ u inkriminisanom periodu bila nastanjena u istom mjestu kao i optuženi Veljović, zatim da je na to mjesto, prije nego što se desio inkriminisan događaj, izvršen napad, tokom kojeg su stradali mještani Muslimani, sve civili, njihove kuće opljačkane i zapaljene, preživjeli muškarci uhapšeni i odvedeni u razne zatočeničke centre na području općine Foča, gdje su bili izloženi ispitivanju, premlaćivanju i ubijani, dok su žene držane odvojeno od muškaraca, takođe u raznim zatočeničkim objektima, odakle su iste izvođene na silovanja.

201. U svim navedenim okolnostima optuženi je poduzimao radnje za koje je oglašeni krivim, očigledno svjestan da su i njegove radnje u mnogome doprinijele stanju u kojem se nalazilo muslimansko stanovništvo na području općine Foča. Pritom, posebno treba imati u vidu da je oštećena osoba ženskog spola, a da su ženske osobe svakako u ovakvim situacijama ugroženije i nezaštićenije od osoba muškog spola.

202. Sagledavajući sve navedeno u kontekstu masovnosti samog napada, te sveobuhvatnosti djelovanja srpskih snaga na teritoriji pod njihovom kontrolom, nameće se jedini opravdan zaključak, a to je da je optuženi bio pripadnik vojnih formacija koje su vršile napad, da je isti bio u potpunosti upućen u svakodnevna dešavanja, jer se na području općine Foča nije radilo o sporadičnom i izoliranom incidentu, niti o pojedinačnim zločinima koji bi se mogli smatrati izuzetkom, već o sistematičnom načinu ponašanja prema civilima nesrpske nacionalnosti, njihovom životu, slobodi i imovini, te da je optuženi nesumnjivo bio

¹¹³ IBID, str. 21.

¹¹⁴ Transkript broj: S1 1 K 041154 21 Kri od 14.03.2022. godine, str. 29.

svjestan da su njegove radnje za koje je oglašen krivim, povezane sa napadom, kako sa aspekta vremenskog, tako i geografskog konteksta djela u konkretnom slučaju.

203. Drugim riječima, optuženi je bio u potpunosti svjestan svojih djela i njihovih posljedica i htio je da ista budu dio napada koji se sistematski odvijao na području općine Foča, čime je ispunjen i ovaj posljednji opći element krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. KZBiH.

B. POJEDINAČNA INKRIMINACIJA U OSNOVI ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI

204. Nakon što je utvrdilo postojanje općih elemenata krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. KZ BiH, Vijeće je na temelju provedenih dokaza utvrdilo i da je optuženi kriv za počinjenje inkriminacije koja mu je potvrđenom optužnicom stavljena na teret.

205. Dakle, Vijeće je nesporno utvrdilo da je optuženi radnjama opisanim u izreci presude, kao izvršilac, nad drugom civilnom osobom ženskog pola, upotrebom prijetnje počinio silovanje oštećene svjedokinje „A-1“.

(a) Zaključak o krivici optuženih za predmetnu inkriminaciju

(i) Kvalifikacija silovanje iz tačke g) stav 1. člana 172. KZ BiH

206. U pogledu pojma „silovanja“ u okviru međunarodnog humanitarnog prava, silovanje je u doba rata zabranjeno ugovornim pravom: Ženevskim konvencijama iz 1949. godine, Dopunskim protokolom I iz 1977. godine i Dopunskim protokolom II iz 1977. godine. Ostali teški seksualni delikti izričito su ili implicitno zabranjeni raznim drugim odredbama istih konvencija.

207. Zabrana silovanja i teškog seksualnog nasrtaja u toku oružanog sukoba prerasla je u međunarodno običajno pravo. Ona se postepeno iskristalizovala iz izričite zabrane silovanja iz člana 44. Lieberovog kodeksa i općih odredbi sadržanih u članu 46. Pravilnika u aneksu IV Haške konvencije, koje valja tumačiti zajedno sa "Martensovom klauzulom", koja je navedena u preambuli te Konvencije. Iako Nirnberški sud nije posebno krivično gonio za silovanje i seksualni nasrtaj, silovanje je kvalifikovano kao zločin protiv čovječnosti prema članu II (1)(c) Zakona broj 10 Kontrolnog savjeta. (10).

208. Nadalje, u okviru međunarodnog prava o ljudskim pravima nijedan međunarodni instrument o ljudskim pravima izričito ne zabranjuje silovanje ili druge teške seksualne

delikte. Ipak, ta su krivična djela implicitno zabranjena odredbama koje štite tjelesni integritet, koje su sadržane u svim relevantnim međunarodnim sporazumima. Pravo na tjelesni integritet je fundamentalno pravo koje se odražava u nacionalnom zakonodavstvu, te je stoga nesumnjivo dio međunarodnog običajnog prava.

209. U međunarodnom pravu nema definicije silovanja. Međutim, iz odredaba međunarodnih sporazuma moguće je razaznati neke opće indikacije. Posebno treba obratiti pažnju na činjenicu da i član 27. IV Ženevske konvencije, član 76. (1) Dopunskog protokola I i član 4. (2)(e) Dopunskog protokola II, koji zabranjuju silovanje i „bilo koji oblik nedoličnog nasrtaja“ na žene. Opravdan je zaključak da međunarodno pravo time što izričito zabranjuje silovanje, kao i uopćeno ostale oblike seksualnog zlostavljanja, silovanje smatra najtežim oblikom seksualnog delikta. To je, između ostalog, potvrđeno članom 5. Statuta Međunarodnog suda, koji izričito pominje silovanje, dok su ostali, manje teški vidovi seksualnog delikta implicitno obuhvaćeni pojmom „drugih nečovječnih djela“ iz člana 5(i).

210. Silovanje podrazumijeva prisiljavanje druge osobe upotrebom sile ili prijetnje direktnim napadom na njen život ili tijelo ili na život ili tijelo njoj bliske osobe, na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju (član 172. stav 1. tačka g) KZ BiH).

211. Slijedom navedene definicije, silovanje podrazumijeva kumulativno postojanje dva elementa:

Prisiljavanje druge osobe upotrebom sile ili prijetnje direktnim napadom na njen život ili tijelo (...)

Na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju

212. Relevantna sudska praksa MKSJ i Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu (MKTR), također, govori o silovanju.

213. MSKJ u predmetu *Kunarac, Kovač i Vuković*, (Žalbena vijeće), 12. juni 2002., parag. 127-132 navodi: „*Actus reus krivičnog djela silovanja prema međunarodnom pravu čini seksualna penetracija, bez obzira koliko neznatna: (a) vagine ili anusa žrtve penisom počinioca ili bilo kojim drugim predmetom kojim se počinitelj poslužio; ili (b) usta žrtve penisom počinioca; kada do takve seksualne penetracije dođe bez pristanka žrtve*“.

214. Nadalje, u predmetu *MKSJ-a Kvočka i dr.*, (Pretnosno vijeće), 2. novembar, 2001, parag. 175. i 180, silovanje je definisano kao "fizički nasrtaj seksualne prirode, počinjen nad nekom osobom u okolnostima prisile".

215. U predmetu *Furundžija*, faktori za koje se smatralo da su značili da je seksualna penetracija učinjena bez saglasnosti uključuju „*prinudu ili silu ili prijetnju upotrebe sile protiv žrtve ili trećeg lica*".¹¹⁵ Vijeće je još dodalo da svaki oblik zatočenja negira mogućnost pristanka na seksualnu penetraciju.¹¹⁶ Iako je apelaciono vijeće u predmetu *Kunarac* dodalo element nepristajanja žrtve definiciji silovanja, ono je naglasilo da u većini slučajeva koji uključuju ratni zločin ili zločin protiv čovječnosti, okolnosti će skoro uvijek biti prisilne, te na taj način isključivati mogućnost pristanka.¹¹⁷ U predmetu *Kunarac*, također, je pojašnjeno da ne postoji zahtjev za dokazivanjem pružanja otpora žrtve da bi se dokazalo nepostojanje pristanka žrtve.¹¹⁸

216. U istom predmetu su ustanovljeni sljedeći faktori koji moraju (alternativno, a ne kumulativno) biti ispunjeni da bi postojalo krivično djelo silovanja:

-seksualna aktivnost praćena je silom ili prijetnjom silom, koja je upućena žrtvi ili nekoj trećoj osobi;

-seksualna aktivnost praćena je silom ili različitim drugim specificiranim okolnostima koje su žrtvu učinile osobito ranjivom ili su je učinile nesposobnom da izrazi informirano odbijanje; ili

-do seksualne aktivnosti dolazi bez pristanka žrtve.

217. *Mens rea* koja se zahtijeva za zločin silovanja je namjera da se izvrši seksualna penetracija uz znanje da se to dešava bez saglasnosti žrtve.¹¹⁹ Za silovanje kao zločin protiv

¹¹⁵ Furundžija pvostepena presuda, paragraf 185.

¹¹⁶ Furundžija pvostepena presuda, paragraf 271

¹¹⁷ Tužilac protiv Kunarac i dr., predmet broj IT-96-23&23/1, drugostepena presuda (12. juni 2002.), paragraf 130. Vidjeti također Kunarac, drugostepena presuda, paragraf 129 (u kojem ne odstupa od ranije prakse Tribunala, nego se pokušava pojasniti veza koja postoji između primjene sile i pristanka; naime, da primjena sile ili prijetnja silom nije bitno obilježje silovanja, već predstavlja dokaz odsustva pristanka žrtve). Vidjeti također Tužilac protiv Gacumbitsija, predmet broj ICTR-2001-64, drugostepena presuda (7. juli 2007.), paragraf 155, u kojoj se daje dalje objašnjenje definicije iz predmeta Kunarac, zaključujući da „Tužilaštvo može dokazati nepostojanje pristanka žrtve tako što dokaže postojanje prisilnih okolnosti u kojima smislen pristanak žrtve nije moguć”.

¹¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu Kunarac, paragraf 128 (u kojem žalbeno vijeće ističe da žalioци „ne samo da griješe u pogledu primjene prava nego i izriču besmislicu u pogledu činjenica)

¹¹⁹ Presuda Pretnosnog vijeća u predmetu Furundžija (decembar 1998.) para. 185; presuda Pretnosnog vijeća u predmetu Kunarac i drugi (februar 2001), parag. 460.

čovječnosti, dodatno se zahtijeva da je počinitelj znao da njegova djela ulaze u okvir širokog i sistematskog napada na civilno stanovništvo.¹²⁰

218. Svaka od definicija krivičnog djela silovanja koju su utvrdili međunarodni sudovi oslovljava, bilo eksplicitno ili implicitno, pitanje da li je neophodna seksualna penetracija učinjena bez pristanka. Definicije u predmetima *Akayesu i Furundžija* eksplicitno ne navode nepostojanje pristanka kao bitno obilježje silovanja. Umjesto toga, definicije se fokusiraju na faktore koji mogu značiti da je seksualna penetracija učinjena bez saglasnosti. U predmetu *Akayesu* govori se o „*prisilnim okolnostima*“, objašnjavajući da ne samo fizička sila, nego i razni drugi faktori mogu predstavljati prisilne okolnosti uključujući „*[p]rijetnje, zastrašivanje, iznuđivanje i druge oblike prisile kojima koristi strah ili očaj*“.¹²¹ U presudi se također objašnjava da prinuda može biti svojstvena određenim okolnostima, kao što je naprimjer oružani sukob ili prisustvo vojske.¹²²

219. U predmetu *Gacumbitsi*, apelaciono vijeće je dalje razradilo definiciju iz predmeta *Kunarac*, zaključkom da „*tužilac može dokazati nepostojanje pristanka tako što će dokazati postojanje prisilnih okolnosti u kojima davanje smislenog pristanka nije moguće*“ i da bi se to uradilo, tužilac ne mora „*izvoditi dokaze kojima se tiču riječi ili ponašanja žrtve ili odnosa žrtve i počinioca*“ ili „*dokaze o postojanju sile*“ nego da „*pretresno vijeće može zaključiti da pristanak nije postojao zbog okolnosti, kao što su genocid ili zatočeništvo žrtve*“.¹²³

220. Da je optuženi Radovan Veljović počinio krivičnopravne radnje koje su mu stavljene na teret predmetnom optužnicom, odnosno da je isti upotrebom sile i prijetnje počinio silovanje civilne osobe ženskog spola, tj. oštećene „A-1“, prema ocjeni Vijeća, *van razumne sumnje* proizlazi iz provedenih dokaza Tužilaštva, prevashodno iskaza oštećene i iskaza drugih svjedoka koji su svjedočeli na glavnom pretresu na okolnosti inkriminisanog događaja, potvrdili iskaz oštećene u pogledu odlučnih činjenica.

221. Nakon sveobuhvatne analize iskaza oštećene „A-1“ Vijeće je ocijenilo da je ista vjerodostojno i uvjerljivo opisala traumatičnost događaja koji je preživjela, dajući takav pregled činjeničnih pojedinosti, koji upućuje na jedini mogući razumni zaključak, a taj je da se inkriminirani događaj desio upravo na način kako je to činjenično opisano u izreci presude, te da krivicu za isti snosi upravo optuženi Radovan Veljović, pri čemu je njen iskaz u odlučnom dijelu potkrijepljen iskazima svjedoka „A-2“, „A-3“, „A-4“ i Esme Džanković, kao

¹²⁰ Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Kunarac i drugi* (juni 2002.), para. 85.

¹²¹ *Akayesu* prvostepena presuda, paragraf 688

¹²² *Akayesu* prvostepena presuda, paragraf 688; Čelebići, prvostepena presuda, paragraf 495

¹²³ *Gacumbitsi*, drugostepena presuda, supra fusnota 101, paragraf. 155

i nalazom i mišljenom vještaka prof. dr. Abdulaha Kučukalića i kliničkog psihologa Nermine Bajramagić.

222. Oštećena „A-1“ je prilikom svjedočenja na glavnom pretresu detaljno opisala kako su tokom napada na mjesto njenog stanovanja ubijeni njen suprug i svekar, da je njena kuća zapaljena, iz kojeg razloga ona sa svojim sinom koji je tada imao šest godina i svekrvom odlazi u kuću svjedokinje „A-3“, koja se nalazila u Đeđevu, općina Foča i gdje je boravilo još oko 30 –ak mještana njenog sela, sve žene i djeca.

223. Svjedokinja „A-1“ je pojasnila da je najviše boravila u kući svjedokinje „A-3“, da se tu osjećala sigurno, jer ih je bilo više, ali da je sredinom maja 1992. godine, dva-tri dana, sa svojim sinom i svekrvom boravila kod svjedokinje „A-4“, u kući koja se takođe nalazila u mjestu Đeđevo, naglašavajući da su boravili u lošim uvjetima, da nisu imali struju, hranu, te da nisu smjeli izlaziti iz kuće.

224. Dalje, je svjedokinja opisala kako su jedno veče, dok je boravila kod svjedokinje „A-4“, u večernjim satima došla tri uniformisana i naoružana vojnika i tražili mlađe žene, i da su nju tom prilikom odveli. Na pitanje tužioca da li može da se sjeti koliko je bilo sati kada su navedeni vojnici došli, svjedokinja je odgovorila da je pao mrak i da je bilo oko osam-pola devet sati uveče. Svjedokinja je pojasnila da je te prilike „A-4“ otvorila vrata kuće, a da se ona tad nalazila u kuhinji, ali da je mogla da čuje razgovor koji je „A-4“ vodila sa tim vojnicima, odnosno da je čula kako pitaju ko se od mlađih žena nalazi u kući, nakon čega ona izlazi iz kuće: „...nije bio niko sem mene, jesam izašla sam...zato što sam se bojala za sina, oni su uporno tražili mlađu ženu, a i možda su me vidjeli da sam tu.“¹²⁴ Na pitanje tužioca da li je te prilike čula da neko spominje njeno ime, svjedokinja je odgovorila da jeste: „Jedan je pitao da li sam ja tu.“¹²⁵

225. Prilikom unakrsnog ispitivanja, svjedokinja je izjavila: „Ova dvojica su rekla ko ima od mlađih žena, kad je „A-4“ rekla da sam ja tu, Rade je rekao da izađem.“¹²⁶

226. Po izlasku iz kuće, svjedokinja je vidjela dvojicu njoj nepoznatih vojnika i optuženog Radovana Veljovića, kako stoji na stepenicama kuće, te je naglasila da su sva trojica bila obučena u maskirne uniforme i da su bili naoružani automatskim puškama. Svjedokinja je

¹²⁴ Transkript broj: S1 1 K 041154 21 Kri od 14.03.2022. godine, str. 15.

¹²⁵ IBID

¹²⁶ IBID, str. 34.

pojasnila da je optuženog poznavala od prije rata, da ga je upoznala u firmi u kojoj su zajedno radili i da je on živio u Đeđevu.

227. Opisujući daljnji tok dešavanja, svjedokinja je izjavila kako joj je optuženi rekao da pođe sa njima, i da ju je potom, u pratnji druge dvojice vojnika odveo do kuće Reufa Softića, koja se takođe nalazila u Đeđevu, udaljena hodom oko 15 min od kuće iz koje je kritične prilike izvedena.

228. Prema iskazu svjedokinje „A-1“, optuženi Radovan Veljović ju je po dolasku pred kuću Reufa Softića, uveo u jednu prostoriju, u kuhinju, gdje ju je potom silovao, dok su ostala dvojica, njoj nepoznata vojnika, za to vrijeme ostali pred kućom.

229. U nastavku svog svjedočenja, oštećena „A-1“ je detaljno opisala kako joj je optuženi naredio da se skinе: „Pa on mi je naredio da se skinem i ja sam morala, šta sam ti drugo mogla“¹²⁷, da joj je zatim svukao pantalone koje je ona tada imala na sebi, te da je i sa sebe skinuo donji dio odjeće. Na pitanje tužioca gdje se za to vrijeme nalazilo naoružanje od optuženog, svjedokinja je izjavila: „Ja mislim da ga je negdje onde prislonio, ostavio, il je čak, ne mogu da se sjetim da nije ostalo kod one dvojice.“¹²⁸ Svjedokinja je dalje navela kako je legla na jedan ležaj koji se nalazio u toj prostoriji i da je optuženi potom legao na nju i silovao je.

230. Opisujući čin silovanja, svjedokinja je izjavila: „Stavio je svoj polni organ u mene...samo je svršio u mene,“¹²⁹ pojašnjavajući da je te prilike došlo isključivo do vaginalnog odnosa. Svjedokinja je naglasila da ju je optuženi tokom silovanja držao jednom rukom za grlo, da joj ništa nije govorio, te da joj je nakon što je ejakulirao u njen polni organ, rekao da ustane i da se obuče, da bi je potom vratio u kuću iz koje su je odveli, zaprijetivši joj da će je ubiti ukoliko ikome ispriča šta se desilo, s obzirom da je on oženjen čovjek, dok su druga dvojica vojnika išli za njima. Opisani događaj je prema iskazu svjedokinje „A-1“ trajao 15-20 minuta.

231. Svjedokinja „A-1“ je izjavila da su svi ukućani bili budni kada se ona vratila, ali da tu noć nikome nije pričala šta joj se desilo, da je samo otišla u kupatilo, a potom u sobu u kojoj je spavao njen sin i pokrila se jorganom po glavi te počela plakati. Na pitanje tužioca, da li ju je tada neko od ukućana nešto pitao, svjedokinja je odgovorila: „Ništa se ja tada ne sjećam...ja sam bila van pameti...samo sam došla kod djeteta i legla“¹³⁰, naglasivši da je

¹²⁷ Transkript broj: S1 1 K 041154 21 Kri od 14.03.2022. godine, str. 17.

¹²⁸ IBID, str 19.

¹²⁹ Transkript broj: S1 1 K 041154 21 Kri od 14.03.2022. godine, str. 18.

¹³⁰ IBID, str. 21.

tek sutradan rekla svjedokinji „A-4“ da ju je Rade vodio u kuću Reufa Softića i da je to rekla i svojoj svekrvi. Na pitanje tužioca, da li je svojoj svekrvi i svjedokinji „A-4“ te prilike rekla šta joj se desilo u kući Reufa Softića, svjedokinja je potvrdila da im je rekla da je tad silovana i da ju je silovao Rade Veljović.

232. U nastavku svog svjedočenja, svjedokinja „A-1“ je izjavila kako je u Đeđevu ostala otprilike četrdeset dana, nakon što se desio kritični događaj, i da potom sa svojim sinom, svekrvom i njenim bratom odlazi u ..., u jedan stan koji se nalazio pored MUP-a. Na pitanje tužioca ko je otišao iz Đeđeva i zašto, svjedokinja je odgovorila: „Svi smo otišli u Foču...pa morali smo da napustamo...dolazili su i govorili da mi moramo da idemo, otišli smo, neke potvrde su nam davali da se odričemo imovine i možeš da ideš.“¹³¹ Svjedokinja je pojasnila da je u tom stanu ostala oko mjesec dana, i da je potom sa organizovanim konvojem otišla prema ..., potom u ..., gdje je po nju i njenog sina došao njen brati i odveo ih u

233. Svjedokinja je dodala da je prilikom napuštanja Foče razgovarala sa svjedokinjom „A-2“ i da joj je tada rekla da ju je silovao optuženi Veljović: „Rekla sam joj sve, da me Rade vodio i ona je meni rekla da je i ona isto kao i ja, samo ne znam ko je sa njom bio, al sam znala ko je i ja sam se njoj povjerila...sve sam joj ispričala, sjedile smo jedna do druge.“¹³²

234. Vijeće cijeni da su iskaz oštećene svjedokinje „A-1“ u pogledu odlučnih činjenica, potvrdile svjedokinje „A-4“, „A-3“ i „A-2“.

235. Tako je svjedokinja „A-4“ prilikom svjedočenja na okolnosti inkriminisanog događaja, izjavila da je bila prisutna kada je kritičnog dana iz kuće u mjestu Đeđevo, a u kojoj je i ona boravila, odvedena oštećena „A-1“. Svjedokinja je opisala kako su kritične noći došla dva uniformisana i naoružana vojnika i tražile Salu i Remzu Kurtović, pojašnjavajući da su iste prethodnih noći izvođene iz te kuće i potom silovane. Kako kritične noći u navedenoj kući nisu bile prisutne Sala i Remza, pomenuti vojnici su tražili druge mlađe žene, pa im je svjedokinja rekla da se u kući nalazi svjedokinja „A-1“, te je potom čula kako jedan od vojnika govori da je Rade Veljović rekao da odvedu „A-1“ na ispitivanje, nakon čega svjedokinja „A-1“ sa njima odlazi iz kuće.

236. Svjedokinja „A-4“ je pojasnila da ona nije izašla sa oštećenom „A-1“ iz kuće, tako da nije mogla primjetiti da li se ispred kuće nalazi još neko osim pomenutih vojnika. Imajući u vidu navedeno, posebno strah koji je svjedokinja „A-4“ osjećala kritične prilike, kao i

¹³¹ IBID, str. 24.

¹³² IBID, str. 25.

činjenicu da je napolju bilo mračno, Vijeće je ocijenilo logičnim da ista, za razliku od oštećene, tada i nije mogla vidjeti optuženog Veljovića.

237. Prema iskazu svjedokinje „A-4“, oštećena „A-1“ se vratila u kuću nakon možda jednog sata, te da tada ništa nisu pričali: „Vratila se i samo legla“¹³³, ali da joj je sljedećeg jutra ispričala kako ju je Rade odveo u kuću Reufa Softića: „zavikala mi je vako mi je rekla, kaže kao kako bi ti sad rekla...Rade me vodio, kaže u Reufovu kuću...samo je to rekla“¹³⁴. Navedeno, prema ocjeni Vijeća, potvrđuje navode oštećene „A-1“ da su iste sutradan vodile razgovor o tome šta se oštećenoj dogodilo.

238. Svjedokinja „A-4“ je potom izjavila da je svoju kuću napustila u sedmom mjesecu 1992. godine, kada odlazi u ..., a odatle organizovanim konvojem putuje za Svjedokinja je potvrdila da je oštećena „A-1“ isti dan došla u Foču, ali da nije uspjela odmah ući u autobus, a što se podudara i sa iskazom oštećene, koja je izjavila da je tek naknadno, po pribavljanju potrebnih potvrda, napustila Foču.

239. O navedenim dešavanjima svjedokinja „A-4“ je naknadno razgovarala sa svjedokinjom Esmom Džanković i sa svjedokinjom „A-3“. Na pitanje predsjedavajućeg Vijeća da li je svjedokinji „A-3“ pričala šta se desilo oštećenoj „A-1“, svjedokinja je odgovorila: „Sve ovo što sam i danas rekla...Da je odvedena, da je vratila se, da je eto da je...to.“¹³⁵

240. Branilac optuženog Veljovića je prilikom unakrsnog ispitivanje svjedokinje „A-4“ istoj predočio njene ranije date iskaze iz 2018. godine i 2021. godine¹³⁶, ističući da prilikom davanja iskaza 2018. godine uopće nije spominja događaj vezan za oštećenu „A-1“, dok 2021. godine nije spominjala sa kim je o tom događaju razgovarala. Suočena sa navedenim razlikama, svjedokinja je izjavila da najvjerovatnije tada nije bila pitana na te okolnosti, te je dodala: „Mi smo svi što se tiče ovdje znali za to...Svi smo znali sve...Pa jesmo među se razgovarali.“¹³⁷ Ovakvo pojašnjenje je prema ocjeni Vijeća uvjerljivo i logično, zbog čega je u cjelosti poklonilo vjeru iskazu svjedokinje „A-4“ sa glavnog pretresa, ocijenivši isti vjerodostojnim, nepristrasnim i u pogledu odlučnih činjenica, saglasnim kako u odnosu na

¹³³ Transkript broj: S1 1 K 041154 21 Kri od 17.01.2022. godine, str. 17.

¹³⁴ IBID, str. 18.

¹³⁵ IBID, str. 21

¹³⁶ Zapisnik o saslušanju zaštićenog svjedoka A-4, Tužilaštvo BiH broj: T20 0 KTRZ 0003007 05, T20 0 KTRZ 0003033 05, T20 0 KTRZ 0000710 07, T20 0 KTRZ 0002722 06 od 01.02.2018. godine, uveden kao dokaz odbrane O-1; Zapisnik o saslušanju zaštićenog svjedoka A-4, Tužilaštvo BiH broj: T20 0 KTRZ 0021019 21 od 01.09.2021. godine, uveden kao dokaz odbrane O-1a

¹³⁷ Transkript broj: S1 1 K 041154 21 Kri od 17.01.2022. godine, str. 31.

iskaz same oštećene svjedokinje „A-1“, tako i u odnosu na iskaz svjedokinje „A-3“ te svjedokinje Esme Džanković.

241. Naime, i svjedokinja „A-3“ je prilikom svjedočenja na okolnosti inkriminisanog događaja izjavila da je čula da je „A-1“ izvedena iz kuće „A-4“, ali da ne zna gdje je odvedena, niti ko ju je odveo. Međutim, prilikom saslušanja u istrazi¹³⁸, svjedokinja je precizno i jasno izjavila kako ima saznanja da je oštećena „A1“ silovana upravo od strane Radeta Veljovića: „Želim da istaknem, da mi je poznato, da je „A-1“ silovana od strane Veljović Radeta, a to sam saznala još dok sam bila u mjestu stanovanja...ali ja se trenutno ne mogu sjetiti, da li je ona lično to ispričala, ili mi je to neko drugi pričao. Ja nisam vidjela njeno izvođenje, niti sam vidjela da je ona vraćena, ali mi je poznato da je izvedena iz kuće A-4“. Suočena sa navedenom razlikom u iskazima, svjedokinja je izjavila da poznaje Radeta Veljovića, ali da se više ničega ne sjeća, te je dodala: „Nisam bila prisutna, ali sam čula da je bila izvedena, gdje je izvedena, ne znam.“¹³⁹ Imajući u vidu ovakvo obrazloženje, Vijeće je u cjelosti poklonilo vjeru kazivanju svjedokinje „A-3“ iz istrage, ocijenivši da je isto u pogledu odlučnih činjenica saglasno ostalim provedenim dokazima, posebno imajući u vidu da ista na glavnom pretresu nije negirala sadržaj svog iskaza iz istrage, pri čemu Vijeće na strani ove svjedokinje nije utvrdilo postojanje animoziteta spram optuženog, niti bilo kojeg razloga da istoga neosnovano tereti.

242. Da je oštećena „A-1“ kritične prilike silovana, od strane Veljovića potvrdila je i svjedokinja „A-2“, koja saznanja o tome ima od same oštećene. Naime, ova svjedokinja je prilikom saslušanja na glavnom pretresu izjavila kako je čekajući autobus sa kojim će napustiti Foču, razgovarala sa oštećenom „A-1“ i da joj je ona tom prilikom rekla da je silovana, a da joj je ona na to odgovorila : „Šuti, i ja sam“.¹⁴⁰ Na pitanje tužioca da li joj je „A-1“ te prilike rekla ko ju je silovao, svjedokinja je odgovorila da nije. Međutim, prilikom davanja iskaza u istrazi svjedokinja „A-2“ je izjavila: „U jednom momentu, ja sam njoj došapnula da sam tokom napada na Đičevo silovana od strane nepoznatog vojnika, na što je ona („A-1“) meni rekla da je i ona takođe silovana i to da ju je silovao neki njen komšija, sjećam se da je rekla samo prezime Veljović.“¹⁴¹ Suočena sa navedenom razlikom u iskazima, svjedokinja je izjavila: „Tako je nešto govorila, ne znam Boga mi sad to...slabo ti

¹³⁸ Zapisnik o saslušanju svjedoka A-3, Tužilaštvo BiH broj: T20 0 KTRZ 0003007 05, T20 0 KTRZ 0003033 05, T20 0 KTRZ 0000710 07 od 06.06.2017. godine, uveden kao dokaz Tužilaštva T-3

¹³⁹ Transkript broj: S1 1 K 041154 21 Kri od 20.12.2021. godine, str. 21.

¹⁴⁰ Transkript broj: S1 1 K 041154 21 Kri od 06.12.2021. godine, str. 10.

¹⁴¹ Zapisnik o saslušanju zaštićenog svjedoka A-2, Tužilaštvo BiH broj: T20 0 KTRZ 0003007 05, T20 0 KTRZ 0003033 05, T20 0 KTRZ 0000710 07 od 13.07.2021. godine, uveden kao dokaz Tužilaštva T-1

ja pamtim...Ona je rekla da je on, reko poznam ja njega, a je li on, nisam ja vidjela je li on silovao, samo poznam tog čovjeka,¹⁴² da bi potom na ponovno pitanje tužioca da li joj je „A-1“ rekla da je to njen komšija Veljović, odgovorila: „Jes, jes rekla.“¹⁴³

243. Dakle, svjedokinja „A-2“ ne samo da ima direktna saznanja od oštećene, nego je ista izjavila kako poznaje tog izvjesnog Veljovića, za kojeg je oštećena tvrdila da ju je silovao. Vijeće cijeni da je ova svjedokinja na glavnom pretresu uvjerljivo i objektivno iznijela svoja saznanja o inkriminisanom događaju, ali ograđujući se da nema neposredna saznanja, da ništa nije lično vidjela, pri čemu Vijeće kod iste nije našlo motiva niti razloga da neosnovano tereti optuženog Radovana Veljovića.

244. Nadalje, svjedokinja Esmā Džanković prilikom saslušanja u istrazi¹⁴⁴ izjavila da je njen komšija Radovan Veljović silovao žene u toku rata, ali da joj nisu poznate pojedinosti, jer nije očevidac tih događaja. Na glavnom pretresu svjedokinja je pojasnila da ona to nije vidjela, ali da su to pričale žene, njene komšinice da su govorile „da je svašta radio,¹⁴⁵ da bi na pitanje branioca može li imenom i prezimenom navesti bar jednu osobu koja joj je to pričala, svjedokinja izjavila da je to čula od svjedokinje „A-4“. Navedeno je Vijeće cijeno u međusobnoj povezanosti sa iskazom svjedokinje „A-4“ koja je prilikom saslušanja na glavnom pretresu, na pitanje tužioca da li je sa svjedokinjom Esmom Džanković razgovarala o odvođenju „A-1“ i o tome šta je ona preživjela, izjavila: „Pa vjerovatno jesam.“¹⁴⁶, što prema ocjeni Vijeća ukazuje na zaključak da su „A-4“ i Esmā Džanković razgovarale o događajima koji su se desili svjedokinji „A-1“.

245. Kada je riječ o identifikaciji optuženog kao počinioca predmetne inkriminacije, ista prema ocjeni Vijeća, nije upitna. Naime, oštećena svjedokinja „A-1“ je na glavnom pretresu jasno izjavila kako je optuženog upoznala u firmi u kojoj su zajedno radili prije izbijanja ratnih sukoba, da je isti živio u mjestu Đeđevo, gdje je i ona bila nastanjena u inkriminisanom periodu, dok su svjedokinje „A-3“ i „A-4“ potvrdile da su optuženog poznavale po nadimku Rade, da su ga viđale u mjestu svog stanovanja te da su sa istim komunicirale u inkriminisanom periodu. Takođe, svjedokinja „A-2“ koja je takođe bila nastanjena u Đeđevu, potvrdila je da poznaje Veljovića, dok je svjedokinja Esmā Džanković izjavila da joj je Radovan Veljović bio komšija i da je od svojih komšinica čula da je upravo on tokom rata

¹⁴² Transkript broj: S1 1 K 041154 21 Kri od 06.12.2021. godine, str. 11.

¹⁴³ IBID

¹⁴⁴ Zapisnik o saslušanju svjedoka Esme Džanković, Tužilaštvo BiH broj: T20 0 KTRZ 0003007 05, T20 0 KTRZ 0003033 05, T20 0 KTRZ 0000710 07 od 12.06.2017. godine, uveden kao dokaz Tužilaštva T-2

¹⁴⁵ Transkript broj: S1 1 K 041154 21 Kri od 06.12.2021. godine, str. 23.

¹⁴⁶ Transkript broj: S1 1 K 041154 21 Kri od 17.01.2022. godine, str. 20.

silovao žene. Imajući u vidu naprijed navedeno, Vijeće nalazi van razumne sumnje dokazanim da je Rade Veljović kojeg svjedoci dovode u vezu sa predmetnim inkriminacijama, upravo optuženi Radovan Veljović zv. Rade.

246. Vezano za posljedice pretrpljene usljed inkriminisanog događaja oštećena „A-1“ je prilikom svjedočenja na glavnom pretresu izjavila da po dolasku u ... nije mogla spavati, da ju je brat pokušao liječiti, kupovao joj određene preparate, a da se po povratku u ... nalazila u lošem zdravstvenom stanju, iz kojeg razloga je potražila ljekarsku pomoć kojom prilikom joj je određena terapija koju koristi do današnjeg dana.

247. Na predmetne okolnosti Tužilaštvo je izvelo i dokaz timskim vještačenjem od strane sudskog vještaka prof. dr Abdulaha Kučukalića, neuropsihijatra, subspecijaliste forenzičke psihijatrije i mr. psihologije Nermine Bajramagić, koji su nakon obavljene ekspertize, sačinili nalaz i mišljenje na okolnost uticaja prisilnog seksualnog odnosa počinjenog nad oštećenom „A-1“ na njenu ličnost, seksualnost, opću životnu funkcionalnost, te s tim u vezi pretrpljene fizičke i duševne bolove i strah,¹⁴⁷ i koji su nalaz potom izložili na glavnom pretresu, detaljno iznoseći svoje mišljenje o zdravstvenom stanju oštećene.

248. Vještaci su u svom nalazu kao nesporno zaključili da se kod oštećene „A-1“ razvio ..., koji je doveo do trajne promjene ličnosti nakon katastrofalnog doživljaja, što se na psihičkom planu očituje ..., a koji je doveo do poremećaja interpersonalnog, socijalnog i radnog funkcionisanja, uz nepovjerljiv stav prema svijetu, socijalnog povlačenja, osjećaj praznine i bespomoćnosti, hroničnom doživljavanju prijetećeg sloma i ugroženosti, otuđenosti, nervoze, slabe kontrole afekta, impulzivnim reakcijama, padom mentalne efikasnosti i funkcionalnosti, uz ..., uz prateće emocije, izbjegavajuće ponašanje, porast ankcioznosti i psihomotorne aktivnosti, te seksualnu nezainteresovanost. Vještaci su takođe utvrdili i da je opća životna sposobnost oštećene umanjena u procentu od 40 %.

249. Vještak Nermina Bajramagić je prilikom obrazlaganja nalaza i mišljenja na glavnom pretresu pojasnila da su nakon zajedničkog intervjua, uzimanja anamnestičkih podataka, izvršenog uvida u dostavljenu medicinsku dokumentaciju, te psihološke evaluacije, utvrdili da je oštećena „A-1“ osoba sa visokim intenzitetom ..., te da su kod iste utvrdili simptome ..., emocionalnih simptoma te simptoma koji se odražavaju na njeno ponašanje, a što je sve

¹⁴⁷ Timsko sudsko psihijatrijsko - psihološko vještačenje od 11.07.2021. godine, prof.dr Abdulah Kučukalić i mr. psih. Nermina Bajramagić, uvedeno kao dokaz Tužilaštva T-4

kod oštećene dovelo do poremećaja njenog socijalnog, radnog, interpersonalnog funkcionisanja.

250. Obrazlagajući nalaz i mišljenje na glavnom pretresu, vještak Kučukalić je naglasio da kod oštećene nije registrovana sklonost simulaciji, te da se registrovani psihopatološki simptomi doimaju potpuno autentičnim.

251. Odbrana optuženog je pokušala da ospori ovaj nalaz i mišljenje s obzirom da vještaci prilikom sačinjavanja istog nisu imali na raspolaganju medicinsku dokumentaciju prije 2006. godine. Vještak Abdulah Kučukalić je prilikom unakrsnog ispitivanja pojasnio da prilikom vještačenja nisu imali na uvid dokumentaciju koja datira prije 2006. godine, ali navedeno prema vještaku ne ukazuje na zaključak da oštećena prije tog datuma nije potražila ljekarsku pomoć. S tim u vezi, Vijeće je cijenilo i iskaz oštećene svjedokinje „A-1“, koja je tokom unakrsnog ispitivanja, na konstataciju branioca da je ljekare počela posjećivati tek 2008. godine, istakla: „Nisam odmah počela, zato sam bez zdravlja ostala. E kad sam vidjela da ću ostati bez zdravlja, onda sam potražila pomoć.“¹⁴⁸

252. Međutim, uprkos navedenom, Vijeće je prihvatilo nalaz i mišljenje vještaka, kao i njihov usmeni iskaz dat na glavnom pretresu kao vjerodostojan, pouzdan, zasnovan na pravilima struke i nauke, s obzirom da isti nije zasnovan isključivo na pregledu medicinske dokumentacije koja je vještacima bila na raspolaganju, nego i na rezultatima izvršenog pregleda i intervju sa oštećenom, te posebno imajući u vidu činjenicu da se radi o dugogodišnjim sudskim vještacima.

253. Imajući u vidu sve navedeno, a na osnovu detaljne i sveobuhvatne analize iskaza oštećene svjedokinje „A-1“ te dovodeći isti u međusobnu vezu sa nalazom i mišljenjem vještaka, kao i sa iskazima ostalih saslušanih svjedoka, a kojim iskazima je u cjelosti poklonio vjeru, ocijenivši iste uvjerljivim i u odlučujućem dijelu, međusobno saglasnim, Vijeće je van razumne sumnje utvrdilo da je optuženi Radovan Veljović na način pobježe opisan u izreci presude, oštećenu „A-1“ prisilio na seksualni odnos, što je kod oštećene prouzrokovalo teške posljedice u vidu ..., te dovele do umanjenja njene opće životne sposobnosti.

254. Ovakav zaključak prema ocjeni Vijeća, nije doveden u pitanje iskazima svjedoka odbrane Milana Vulovića, Salke Softića i Suvada Poljakovića, s obzirom da isti nemaju

¹⁴⁸ Transkript broj: S1 1 K 041154 21 Kri od 14.03.2022. godine, str. 41.

nikakva saznanja o predmetnim inkriminacijama. Naime, svjedoci odbrane su prilikom svjedočenja na glavnom pretresu izjavili da nisu čuli da je optuženi Radovan Veljović bilo koga zlostavljao, tukao, ubio ili silovao. Međutim, njihova subjektivna uvjerenja, naspram iskaza oštećene i svjedoka optužbe koji imaju neposredna i posredna saznanja o predmetnim inkriminacijama, nisu doveli u pitanje utvrđenu krivičnopravnu odgovornost optuženog u konkretnom slučaju.

(b) Kredibilitet svjedokinje „A-1“

255. Odbrana optuženog Veljovića je nastojala da dovede u pitanje kredibilitet oštećene svjedokinje „A-1“, međutim, Vijeće nakon provedenog dokaznog postupka nije našlo da na strani oštećene postoji bilo kakav interes ili motiv da neosnovano tereti optuženog Veljovića.

256. Tako je branilac u završnoj riječi ukazao na određene nepodudarnosti iskaza oštećene svjedokinje „A-1“ u odnosu na druge saslušane svjedoke, pa je u tom smislu potencirao činjenicu da se iskaz oštećene „A-1“ razlikuje u odnosu na iskaz svjedokinje „A-4“ u pogledu vremenske odrednice inkriminisanog događaja (datuma i satnice kada je oštećena odvedena), lica koja su oštećenu kritične prilike odveli, načina njenog izvođenja iz kuće „A-4“, te u pogledu dešavanja koja su uslijedila nakon njenog vraćanja. Takođe, branilac je ukazao i na nepodudarnosti u iskazima oštećene i svjedokinje „A-2“ u pogledu mjesta njihovog razgovora o inkriminisanom događaju, detaljima tog razgovora te dubinom glasa kojim su pričale.

257. Navedene nepodudarnosti se prema ocjeni Vijeća, odnose na činjenice koje nisu odlučne za utvrđivanje krivičnopravne odgovornosti optuženog Veljovića te ne dovode u pitanje vjerodostojnost iskaza kako oštećene „A-1“ tako i ostalih svjedoka optužbe, s obzirom da su isti u pogledu odlučnih činjenica, međusobno saglasni.

258. Naime, za Vijeće je ključna činjenica da je svjedokinja „A-4“ potvrdila da je vidjela izvođenje oštećene „A-1“, da optuženog Radovana Veljovića dovodi u vezu sa njenim odvođenjem s obzirom da je čula kako jedan od vojnika govori da je upravo optuženi tražio da se oštećena „A-1“ odvede na ispitivanje, zatim da je svjedokinja „A-4“ potvrdila da je vidjela kada se oštećena vratila u kuću, kao i da je sutradan sa istom razgovarala o tome šta joj se desilo prethodnu noć, što je sve saglasno iskazu oštećene „A-1“.

259. Nadalje, za Vijeće je odlučna činjenica da je svjedokinja „A-2“ potvrdila da ima posredna saznanja o inkriminisanom događaju od same oštećene, da joj je ista prilikom napuštanja područja općine Foča, organizovanim konvojem, saopštila da ju je silovao njen

komšija, izvjesni Veljović, a što je saglasno iskazu oštećene, pri čemu prema ocjeni Vijeća, nije od ključnog značaja da li su o tome razgovarale u autobusu ili čekajući autobus na autobuskom stajalištu.

260. Vijeće ističe da je postojanje određenih razlika u iskazima, logično prije svega imajući u vidu okolnosti u kojima se desio inkriminirani događaj, odnosno imajući u vidu da se radilo o ratnom periodu, da su svjedoci boravili u uslovima izvan uobičajenih ljudskih iskustava, izloženi konstatnom strahu za svoju sigurnost te sigurnost svoje porodice, zatim imajući u vidu vremenski razmak između događaja i svjedočenja, individualne različitosti i mogućnosti ljudske percepcije u odnosu na jedan te isti događaj, kao i različite pozicije u kojima su se svjedokinje nalazile u toj situaciji. Imajući u vidu navedeno, Vijeće cijeni da istaknute razlike same po sebi ne dovode u pitanje dokaznu snagu navedenih iskaza u dijelu koji je relevantan za predmetni događaj. Vijeće posebno naglašava da je prilikom ocjene iskaza oštećene svjedokinje „A-1“ imalo u vidu i da sjećanje na takve događaje za svaku žrtvu predstavlja ponovnu traumatizaciju, koju kroz svjedočenje i suočavanje sa tim zasigurno ponovno proživljavaju.

261. Takođe, osporavajući kredibilitet oštećene „A-1“, branilac je u završnoj riječi potencirao izjavu koju je ista dala Udruženju žena žrtava rata¹⁴⁹, ističući pritom da se oštećena tek nakon davanja te izjave prvi put javila ljekaru, nakon čega je pokrenut postupak kod istražnih organa, a što sve, prema stavu odbrane, ukazuje da je ovakvo postupanje oštećene koje je dovelo do optuženja njegovog branjenika, bilo isključivo motivisano ostvarivanjem imovinskopravnog zahtjeva, a da je pritom neprimjereno visok imovinskopravni zahtjev, upravo pokazatelj neistinitog svjedočenja oštećene. Međutim, Vijeće nije prihvatilo takvu tezu branioca, cijeneći je neutemeljenom i paušalnom, bez ikakvih konkretnih dokaza u tom smislu.

VI. ODLUKA O KAZNI

262. Član 2. KZ BiH u stavu 2. određuje da se *„propisivanje krivičnih djela, i vrste i raspona krivičnihopravnih sankcija zasniva na neophodnosti primjene krivičnopravne prinude*

¹⁴⁹ Izjava svjedokinje „A-1“, Udruženje 'Žena-žrtva rata' Sarajevo, broj: BiH-Foča 0540/06 od 02.11.2006. godine, uvedena kao dokaz odbrane O-3

i rjencj srazmjernosti, jačini opasnosti za lične slobode i prava čovjeka, te druge osnovne vrijednosti.”

263. Vijeće je prilikom odluke o krivičnopravnoj sankciji cijenilo odredbe članova 39., 40., 48. i 49. KZ BiH, kao i kazneni okvir predviđen za krivično djelo Zločini protiv čovječnosti, a koji je određen u posebnom minimumu od 10 godina, pri čemu se kao alternativna sankcija predviđa i kazna dugotrajnog zatvora, što sve ukazuje na težinu predmetne inkriminacije, kakvu je percipirao i zakonodavac.

264. Dakle, odlučujući o izboru vrste i visine kazne za predmetno krivično djelo za koje je optuženi oglašen krivim, Vijeće je imalo u vidu odredbe primjenjivog krivičnog zakona koje se odnose na svrhu kažnjavanja iz člana 39. KZ BiH, olakšavajuće i otežavajuće okolnosti iz člana 48. stav 1. KZ BiH, te odredbe o ublažavanju kazne iz člana 49.b KZ BiH.

265. U sklopu navedenog, Vijeće je pošlo od činjenice da odmjeravanje kazne za ratno seksualno nasilje uz valjanu obrazloženost mora osigurati i pravednost u konkretnom slučaju. Iz tog razloga, Vijeće je prethodno detaljno razmotrilo postojanje svih indikatora vezanih za postojanje kako otežavajućih, tako i olakšavajućih okolnosti.

266. Tako je Vijeće od otežavajućih okolnosti cijenilo stepen povrede zaštićenog dobra - a to su sloboda, dostojanstvo i psihofizički integritet oštećene, te činjenicu da je optuženi oštećenju „A-1“, nakon izvršenja djela, prijetio da će je ubiti, ukoliko bude ikome pričala o silovanju.

267. Od olakšavajućih okolnosti na strani optuženog Veljovića, Vijeće je cijenilo da isti nije ranije osuđivan, da je porodičan čovjek, otac jednog djeteta, zatim da je imao dobro držanje i vladanje pred Sudom, te je prilikom odmjeravanja visine kazne Vijeće imalo u vidu i činjenicu da se optuženi trenutno nalazi u poznim životnim godinama.

268. Vijeće je navedene olakšavajuće okolnosti u njihovoj ukupnosti ocijenilo osobito olakšavajućim, smatrajući da će se i sa ublaženom kaznom ostvariti svrha kažnjavanja. Pri tome, vezano za visinu izrečene kazne, Sud je imao u vidu i kaznenu praksu ovog suda kod istih djela.

269. Obzirom na sve naprijed navedeno, Vijeće nalazi da će se izricanjem kazne zatvora u trajanju od 7 (sedam) godina, u konkretnom slučaju postići svrha kažnjavanja, odnosno da će se sa istom postići ciljevi specijalne i generalne prevencije, a da isto pri tome predstavlja

i adekvatan odraz osude krivičnog djela, te da će takvo poslati jasnu poruku svim budućim potencijalnim izvršiocima da i u slučaju ratnih okolnosti, neće proći nekažnjeno.

VII. ODLUKA O TROŠKOVIMA POSTUPKA

270. U skladu sa odredbom 188. stav 4. ZKP BiH, Vijeće je odlučilo da troškovi krivičnog postupka padaju na teret budžetskih sredstava, ocijenivši da bi njihovim plaćanjem bilo dovedeno u pitanje izdržavanje optuženog i lica koje je dužan da izdržava.

VIII. ODLUKA O IMOVINSKO PRAVNOM ZAHTJEVU

271. Imajući u vidu da je optuženi oglašen krivim da je radnjama bliže opisanim u izreci presude počinio krivično djelo za koje se teretio potvrđenom optužnicom Tužilaštva, to su se stekli uslovi da se uz ispunjavanje drugih uslova odluči i o postavljenom imovinskopravnom zahtjevu oštećene „A-1”, a što je u skladu i sa uspostavljenom sudskom praksom pred ovim sudom¹⁵⁰.

272. Naime, oštećena „A-1” je dana 05.04.2022. godine putem punomoćnika, ovlaštenih državnih službenika Ministarstva pravde BiH postavila imovinskopravni zahtjev u iznosu od 50.000 KM.

273. Branilac je u završnom izlaganju istakao prigovor neovlaštenog podnošenja imovinskopravnog zahtjeva, iz razloga što uz isti nije dostavljena punomoć oštećene za zastupanje u ovoj pravnoj stvari. Vijeće je navedeni prigovor ocijenilo neosnovanim, prije svega što je rješenjem Ministarstva pravde BiH, broj 23-07-29-8553/21 od 10.11.2021. godine odobreno pružanje besplatne pravne pomoći sa ciljem ostvarivanja imovinskopravnog zahtjeva svjedokinji „A-1” u postupku pred Sudom BiH, koji se vodi po optužnici Tužilaštva broj: T20 0 KTRZ 0021019 21, te je određeno da će besplatnu pravnu pomoć, u skladu sa odredbama Zakona o pružanju besplatne pravne pomoći, pružati ovlašteni državni službenici Ministarstva pravde BiH. Navedeno rješenje Tužilac je uložio na ročištu za nastavak glavnog pretresa održanom dana 14.03.2022. godine na kojem je saslušana svjedokinja „A-1”, uz konstataciju da je isto dostavljeno i odbrani optuženog. Dodatno, Vijeće ističe da je na istom ročištu svjedokinja „A-1” istakla da je saglasna da je u postupku ostvarivanja imovinskopravnog zahtjeva zastupa Ministarstvo pravde BiH, Ured za pružanje besplatne pravne pomoći.

¹⁵⁰ Predmet Suda BiH, broj: S1 1 K 017213 14 Kri od 29.06.2015. godine, broj: S1 1 K 012024 14 Kri od 24.06.2015. godine, broj: S1 1 K 021644 18 Kri od 04.12.2018. godine; broj: S1 1 K 033539 19 od 03.12.2020. godine.

274. Imajući u vidu da je u konkretnom slučaju, oštećena kao ovlaštena osoba u toku glavnog pretresa putem punomoćnika tačno i precizno iznijela zahtjev, potkrijepljen dokazima, Vijeće nalazi da su ispunjeni pozitivni zakonski uslov za odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu. Nadalje, Vijeće je našlo opravdanim raspraviti takav zahtjev, nalazeći da se istim ne bi znatno odugovlačio ovaj postupak, a što predstavlja negativni uslov iz odredbe člana 193. stav 1. ZKP BiH.

275. Prije svega, Vijeće konstatuje da je shodno odredbi člana 195. stav 3. ZKP BiH, osoba ovlaštena na podnošenje prijedloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva dužna da određeno označi svoj zahtjev i da podnese dokaze, pri čemu u skladu sa stavom 4. istog člana u slučaju da ovlaštena osoba nije podnijela prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku do potvrđivanja optužnice, biti će obaviještena da taj prijedlog može podnijeti do završetka glavnog pretresa, odnosno pretresa za izricanje krivičnopravne sankcije.

276. Iz naprijed navedenih odredbi proizilazi da ovlaštena osoba na podnošenje prijedloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva ima dužnost da tačno i precizno iznese svoj zahtjev, što je u konkretnom slučaju ovlaštena osoba i učinila. Osim toga, upućivanje na parnicu radi rješavanja imovinskopravnog zahtjeva je tek u slučaju, shodno odredbi člana 198. stav 2. ZKP BiH, ukoliko podaci krivičnog postupka ne pružaju pouzdan osnov ni za potpuno ni za djelimično presuđenje, što u konkretnom predmetu nije bio slučaj.

277. Odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu oštećene u krivičnom postupku se opravdava mnogostrukim razlozima, a među kojima prevagu svakako imaju cjelishodnost i ekonomičnost postupka, obzirom da su dokazi koji su provedeni u krivičnom postupku u cilju utvrđivanja odgovornosti okrivljenog lica, najčešće i dokazi koji ukazuju na osnovanost postavljenog imovinskopravnog zahtjeva.

278. Tako je Vijeće, nakon što je utvrdilo postojanje naprijed navedenih uslova, temeljem člana 193. stav 1. ZKP BiH, našlo opravdanim raspraviti imovinskopravni zahtjev, cijeneći da se time ne bi znatno odugovlačio ovaj postupak.

279. Iz imovinskopravnog zahtjeva proizilazi da oštećena „A-1“ na ime pretrpljene nematerijalne štete, zbog pretrpljenog straha, fizičke i duševne boli i umanjenja opće životne sposobnosti, prouzrokovanog krivičnim djelom optuženog Radovana Veljovića, potražuje novčanu naknadu u ukupnom iznosu od 50.000,00 KM, i to na ime pretrpljenog straha i pretrpljenih fizičkih i duševnih bolova zbog povrede slobode, dostojanstva, morala i prava

ličnosti iznos od 20.000,00 KM, te na ime duševnih bolova zbog umanjnja opće životne sposobnosti od 40 % trajno, iznos od 30.000,00 KM.

280. Kao osnov za odlučivanje o postavljenom imovinskopравnom zahtjevu, Vijeće je prvenstveno imalo u vidu nalaz i mišljenje vještaka prof. dr Abdulaha Kučukalića, neuropsihijatra, subspecijaliste forenzičke psihijatrije i mr. psihologije Nermine Bajramagić od 11.07.2021. godine,¹⁵¹ koji su isti sačinili u fazi istrage nakon zajedničkog intervjua oštećene, uzimanja anamnestičkih podataka, izvršenog uvida u dostavljenu medicinsku dokumentaciju, te psihološke evaluacije.

281. Vještaci su u svom nalazu kao nesporno zaključili da se kod oštećene „A-1” razvio ..., koji je doveo do trajne promjene ličnosti nakon katastrofalnog doživljaja, što se na psihičkom planu očituje u Vještaci su takođe utvrdili i da je opća životna sposobnost oštećene umanjena u procentu od 40 % trajno .

282. U skladu sa članom 270. ZKP BiH, vještaci Abdulah Kučukalić i Nermina Bajramagić su na ročištu za nastavak glavnog pretresa održanom dana 04.04.2022. godine usmeno iznijeli svoj nalaz i mišljenje. Prilikom neposrednog saslušanja pred ovim sudom, vještaci su izjavili da u cjelosti ostaju pri svom nalazu i mišljenju od 11.07.2021. godine, te su dodatno pojasnili navode iz istog.

283. Vještak Nermina Bajramagić je prilikom obrazlaganja nalaza i mišljenja na glavnom pretresu pojasnila da su nakon zajedničkog intervjua, uzimanja anamnestičkih podataka, izvršenog uvida u dostavljenu medicinsku dokumentaciju, te psihološke evaluacije, utvrdili da je oštećena „A-1” osoba sa ..., te da su kod iste utvrdili simptome ... koji se odražavaju na njeno ponašanje, a što je sve kod oštećene dovelo do poremećaja njenog socijalnog, radnog, interpersonalnog funkcionisanja. Dalje, je vještak istakla da je kod oštećene konstatovan nepovjerljiv stav prema drugim osobama, zatim osjećaj socijalnog povlačenja, praznine, hronično prijeteci osjećaj sloma, osjećaj ugroženosti, otuđenosti, što dalje rezultira na trajnu promjenu ličnosti, nakon preživljenog teškog traumatskog iskustva.

284. Na pitanje branioca optuženog da li je oštećena podvrgnuta uobičajnim testovima koji su prilagođeni vrsti krivičnog djela koje je eventualno počinjeno, vještak Nermina Bajramagić je pojasnila da se psihološka analiza zasniva na kliničkom intervjuu te da od kliničke slike i simptomatologije zavisi koji će se testovi primjeniti, te da to zavisi i od vrste krivičnog djela.

¹⁵¹ Dokaz Tužilaštva T-4

285. Obrazlagajući nalaz i mišljenje na glavnom pretresu, vještak prof. dr. Kučukalić istakao je da je nakon izvršenog psihijatrijskog intervjua oštećene „A-1“ konstatovano da ista boluje od ..., a što se na psihičkom planu očituje u nefleksibilnom i neprilagođenom ponašanju, zatim, lošim interpersonalnim odnosima, socijalnom i radnom nefunkcionalnošću, nepovjerljivom stavu prema svijetu, socijalnoj izolaciji, osjećaju praznine, bespomoćnosti, hroničnom doživljaju prijetećeg psiholoma, straha i ugroženosti, otuđenosti, izbijanja bolnih traumatskih sjećanja uz prateće emocije, izbjegavajućem ponašanju, porastu anksioznosti i nizu psihosomatskih tegoba, te potpunoj seksualnoj nezainteresovanosti.

286. Prema ocjeni vještaka Kučukalića, oštećena „A-1“ je trpjela primarni strah, jakog do srednjeg inteziteta, kao emocionalnu reakciju na direktnu životnu ugrožnost i opasnost, sve dok nije napustila područje općine Foča dana 17.08.1992.godine konvojem otišla u Što se tiče duševne boli, ista je kod oštećene, prema mišljenju vještaka, također bila jakog inteziteta, svo vrijeme boravka na području općine Foča, a narednih 5 mjeseci srednjeg intenziteta, a potom trajnog blagog inteziteta. Vještak je naglasio da je kod oštećene bio izražen sekundarni strah zbog somatskih tegoba, gubitka tjelesne težine, strah od trudnoće, straha od bolesti, tri mjeseca, nakon odlaska konvojem na slobodnu teriteriju. Imajući u vidu sve navedeno, ocjena je vještaka da je opća životna aktivnost oštećene umanjena trajno u iznosu od 40 %. Takođe, vještak je naglasio da kod oštećene nije registrovana sklonost simulaciji, te da se registrovani psihopatološki simptomi doimaju potpuno autentičnim.

287. Vještak Abdulah Kučukalić je prilikom unakrsnog ispitivanja pojasnio da prilikom vještačenja nisu imali na uvid dokumentaciju koja datira prije 2006. godine, ali da to ne ukazuje na zaključak da oštećena nije prije tog datuma potražila ljekarsku pomoć.

288. Vijeće je u cjelosti prihvatilo nalaz i mišljenje vještaka Abdulaha Kučukalića i Nermine Bajramagić i njihov usmeni iskaz na glavnom pretresu kao vjerodostojan, pouzdan, zasnovan na pravilima struke i nauke, a imajući u vidu da se radi o vještacima koji su i ranije vještačili u istovrsnim i sličnim predmetima, a pri čemu se konkretni nalaz i mišljenje temelji na medicinskoj dokumentaciji oštećene, kao i rezultatima izvršenog pregleda i intervjua obavljenog sa oštećenom.

289. Imajući u vidu postavljeni imovinskopravni zahtjev oštećene „A-1“, Vijeće je utvrdilo da je oštećena usljed silovanja počinjenog od strane optuženog Veljovića pretrpila značajnu štetu, koja se ogleda u pretrpljenim duševnim bolovima, kao i preživljenom strahu, odnosno umanjenju životne aktivnosti 40% trajno, pri čemu su podaci prikupljeni u toku ovog postupka Vijeću pružili pouzdan osnov za odlučivanje o navedenom zahtjevu, pa je Vijeće

primjenom odredbe člana 198. stav 2. ZKP BiH, djelimično usvojilo imovinskopravni zahtjev oštećene, i to u ukupnom iznosu od 32.000,00 KM.

290. Pri tome je Vijeće oštećenoj „A-1“ na ime pretrpljenog straha i pretrpljenih duševnih bolova zbog povrede slobode, dostojanstva, morala i prava ličnosti dosudilo iznos od 12.000,00 KM, dok je na ime duševnih bolova zbog smanjenja životne aktivnosti oštećenoj dosudilo iznos od 20.000,00 KM, nalazeći da jedinstveni iznos od 32.000,00 KM predstavlja pravičnu naknadu za oštećenu.

291. Vijeće naglašava da je pri odlučivanju o imovinskopravnom zahtjevu oštećene imalo u vidu odredbe ZOO (kao *lex specialis* zakona u ovom kontekstu), vodeći računa o značenju povrijeđenog dobra i cilju kojem služi ta naknada, ali i da se njom ne pogoduje težnjama koje nisu spojive s njenom prirodom i društvenom svrhom.

292. Vijeće konstatuje da je, bez obzira na vidove nematerijalne štete kako su postavljeni, kako se potražuju u preciziranom imovinskopravnom zahtjevu, prilikom donošenja odluke, uzelo u obzir samo one vidove nematerijalne štete koji su propisani odredbama člana 200. i 202. ZOO, imajući u vidu način izvršenja predmetnog krivičnog djela (koje je u osnovi krivičnog djela za koje je optuženi oglašen krivim, tj. silovanje) kao i posljedice koje su kod oštećene nastupile usljed izvršenja predmetnog krivičnog djela.

293. U konkretnom slučaju, radnja silovanja u okviru krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti, prema ocjeni Vijeća, a saglasno i stavovima zauzetim u sudskoj praksi, predstavlja krivično djelo protiv dostojanstva ličnosti i morala. Kod krivičnih djela protiv dostojanstva ličnosti i morala pravo na novčanu satisfakciju daje sama krivična presuda¹⁵², pri čemu parnični sud (koja ovlaštenja pripadaju i ovom sudu i krivičnom postupku) treba utvrditi postojanje nematerijalne štete, tj. pretrpljenih duševnih bolova i straha kao posljedice krivičnog djela o kome je riječ, te visinu (svotu) naknade.

294. Ovakvi stavovi, kako je naprijed navedeno, zauzeti su i u sudskoj praksi, koji u relevantnom dijelu govore da je „*priznata naknada nematerijalne štete za pretrpjene duševne bolove i strah osobi nad kojom je nasilno izvršen spolni akt*“¹⁵³, a što jest u konkretnom slučaju.

¹⁵² *Ibid*, strana 293.

¹⁵³ Vs, GŽ-264/78 od 01.01.1979. i VS, GŽ-674/78 od 17.1.1977. PSP-15/33, stav naveden u Zakonu o obveznim odnosima s komentarom, 1998. godina, strana 294.

295. Nadalje, pri odlučivanju, Vijeće je vodilo računa da novčana (materijalna) satisfakcija postoji kad je povreda prava ličnosti (povreda časti, ugleda, slobode, naruženost, smanjenje životne aktivnosti i sl.) uzrokovala fizičke i duševne bolove, kao i strah, a Sud ocijeni prema okolnostima slučaja da jačina bolova i straha to opravdavaju, te dosudi oštećenom pravičnu novčanu naknadu. Karakteristika je novčane satisfakcije da se ona može dosuditi samo ako su fizički i duševni bolovi i strah u uzročnoj vezi s povredom prava ličnosti, što znači da se u tom slučaju radi o kumuliranoj satisfakciji¹⁵⁴.

296. U tom smislu, Vijeće je cijenilo da, shodno odredbi člana 202. ZOO, pravo na novčanu satisfakciju zbog pretrpjelih duševnih bolova pripada i oštećeniku nad kojim je izvršeno i neko drugo krivično djelo protiv dostojanstva ličnosti i morala.

297. Dakle, Vijeće nalazi da oštećena u osnovi ima pravo na naknadu nematerijalne štete zbog pretrpljenih duševnih bolova zbog povrede slobode ili prava ličnosti iz člana 202. ZOO, koja naknada se dosuđuje u jedinstvenom iznosu, a sa ovom naknadom može se kumulirati još jedino naknada na ime duševnih bolova zbog smanjenja životne sposobnosti.

298. Kada je u pitanju naknada štete na ime pretrpljenih duševnih bolova zbog povrede slobode, morala i prava ličnosti (koja u sebi, prema naprijed izloženim stavovima, kumulira i pretrpljeni strah), Vijeće je našlo da je oštećena radnjama optuženog navedenim u izreci ove presude, dovedena u stanje potčinjenosti, te ju je optuženi prisilo na kažnjivu obljubu, usljed čega je oštećena trpila duševne bolove.

299. Prilikom ocjene intenziteta i trajanje bolova, Vijeće je, nalazeći objektivnim i pouzdanim nalaz i mišljenje vještaka, zaključilo da je oštećena u inkriminisanom periodu trpila primarni strah, jakog do srednjeg intenziteta, kao reakciju na direktnu životnu ugroženost i opasnost, sve do 17.08.1992. godine, a sekundarni strah zbog somatskih tegoba, gubitka tjelesne težine, straha od trudnoće, straha od bolesti, tri mjeseca, nakon odlaska konvojem na slobodnu teritorij, zatim da je trpila duševnu bol jakog intenziteta, svo vrijeme boravka na području općine Foča, a narednih 5 mjeseci srednjeg intenziteta, a potom trajnog blagog intenziteta, što je sve kod oštećene prouzrokovalo umanjeno opće životne sposobnosti za 40%, trajno.

300. Pri određivanju visine novčane naknade na ime nematerijalne štete Vijeće je imalo u vidu i Orijentacione kriterije i iznose za utvrđivanje visine pravične novčane naknade

¹⁵⁴ Vilim Gorenc, Zakon o obveznim odnosima s komentarom, 1998., str. 287

nematerijalne štete (Kriterije), koje je razmatralo i prihvatilo Građansko odjeljenje Vrhovnog suda Federacije BiH na sjednici od 27.01.2016. godine.

301. Prilikom primjene Kriterija, Vijeće je imalo u vidu da se isti primjenjuju na sve parnične postupke za naknadu nematerijalne štete (kakav je postupak po prirodi adhezijski postupak, po prijedlogu za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva), koji kriteriji (inter alia) preciziraju: iznose za utvrđivanje visine naknade za pretrpljene fizičke bolove- po danima, pravičnu novčanu naknadu za pretrpljeni strah, iznose za utvrđivanje visine naknade zbog smanjenja životne aktivnosti. Vijeće je u ovom kontekstu posebno cijenilo da, u skladu sa praksom Vrhovnog suda FBiH, *„orijentacioni kriteriji Vrhovnog suda FBiH nisu matematička formula kcja pukim automatizmom služi za utvrđivanje i izračunavanje pravične novčane naknade, jer odlučivanje o iznosu nematerijalne štete jeste suđenje u kojem se primjenjuje pravni standard pravičnosti pri odmrjeravanju novčane odštete“*.

302. Stoga, Vijeće je na ime naknade za ovaj vid štete (pretrpljeni duševni bolovi zbog povrede slobode, dostojanstva, morala i prava ličnosti) odredilo kao pravičnu naknadu iznos od 12.000,00 KM, koji u sebi supsumira i naknadu za pretrpljeni strah, pritom imajući u vidu nalaz i mišljenje vještaka prof. dr Abdulaha Kučukalića i Nermine Bajramagić, kao i iskaza oštećene svjedokinje „A-1“.

303. Nadalje, prilikom odmjeravanja visine pravične naknade, Vijeće je naročito imalo u vidu trajne posljedice ovog krivičnog djela, koje su prema nalazu vještaka (kako pismenom, tako i usmenom izlaganju) umanjile opću životnu sposobnost oštećene za 40 % trajno, zbog čega je istoj određena naknada za ovaj vid štete (duševni bolovi zbog smanjenja opće životne aktivnosti) u iznosu od 20.000,00 KM.

304. Slijedom navedenog, Vijeće je na naprijed opisani način djelimično usvojilo imovinskopravni zahtjev oštećene, te joj dosudilo naknadu u ukupnom iznosu od 32.000,00 KM, nalazeći da taj iznos predstavlja pravičnu naknadu, dok je oštećena sa zahtjevom preko dosuđenog iznosa nematerijalne štete upućena na parnični postupak.

305. U toku ovog postupka oštećena je postavila zahtjev da joj se na dosuđeni iznos nematerijalne štete dosude i zakonske zatezne kamate, od dana presuđenja, u roku od 30 dana, pod prijetnjom izvršenja. Kako dužnik koji zakasni sa ispunjenjem novčane obaveze duguje pored glavnice i kamatu shodno članu 277. stav 1. ZOO- a, to je Vijeće oštećenoj dosudilo i zatezne kamate, koje se imaju računati od dana presuđenja, ukoliko optuženi u roku za dobrovoljno ispunjenje (30 dana od pravomoćnosti presude) ne ispuni činidbu.

306. Na kraju, vijeće nalazi da se obeštećenjem žrtve krivičnog djela, kao što je to učinjeno u konkretnom slučaju, uspostavlja princip društvene pravde. Sa sociološkog stanovišta, princip obeštećenja žrtve bi trebao imati istu važnost kao i princip kažnjavanja, kao vid društvene reakcije na kriminogenu djelatnost. Naime, svrha suđenja ne smije ostati samo na represiji prema počiniocu krivičnog djela, nego mora težiti potpunom uspostavljanju stanja koje je narušeno krivičnim djelom¹⁵⁵.

ZAPISNIČAR:

Pravni savjetnik - asistent

Samira Kustura Čolić

PREDSJEDNIK VIJEĆA

SUDIJA

Šaban Maksumić

POUKA O PRAVNOM LIJEKU: Protiv ove presude stranke i branioci mogu izjaviti žalbu vijeću Apelacionog odjeljenja ovog Suda u roku od 15 (petnaest) dana od dana prijema pismenog otpravka presude.

U skladu sa odredbom člana 293. stav 4. ZKP BiH oštećeni presudu mogu pobijati žalbom, samo u dijelu koji se odnosi na odluku Suda o troškovima krivičnog postupka i odluku o imovinsko pravnom zahtjevu.

*Žalba se podnosi Sudu u dovoljnom broju primjeraka.

¹⁵⁵ Saglasno stavu izraženom u presudi Suda BiH broj: K-76/08 od 11.09.2009. godine

IX. ANEX I

A. IZVEDENI DOKAZI TUŽILAŠTVA BIH

1.Lista saslušanih svjedoka/vještaka Tužilaštva

	Ime i prezime svjedoka	Datum svjedočenja:
1.	„A-2“	06.12.2021. godine
2.	Esma Džanković	06.12.2021. godine
3.	„A-3“	20.12.2021. godine
4.	„A-4“	17.01.2022. godine
5.	„A-1“	14.03.2022. godine

	Ime i prezime vještaka	Datum:
1.	Abdulah Kučukalić i Nermina Bajramagić	04.04.2022. godine

3.Lista uloženih materijalnih dokaza Tužilaštva

T-1	Zapisnik o saslušanju zaštićenog svjedoka A-2, Tužilaštvo BiH broj: T20 0 KTRZ 0003007 05, T20 0 KTRZ 0003033 05, T20 0 KTRZ 0000710 07 od 13.07.2021. godine.
T-2	Zapisnik o saslušanju svjedoka Esme Džanković, Tužilaštvo BiH broj: T20 0 KTRZ 0003007 05, T20 0 KTRZ 0003033 05, T20 0 KTRZ 0000710 07 od 12.06.2017. godine.
T-3	Zapisnik o saslušanju svjedoka A-3, Tužilaštvo BiH broj: T20 0 KTRZ 0003007 05, T20 0 KTRZ 0003033 05, T20 0 KTRZ 0000710 07 od 06.06.2017. godine.
T-4	Timsko sudsko psihijatrijsko - psihološko vještačenje od 11.07.2021. godine, Prof.dr Abdulah Kučukalić i Mr. psih. Nermina Bajramagić, original i fotokopija
T-5	Med. nalaz o izvršenom ambulantnom pregledu oštećene „A-1“, Psihijatrijske klinike UKC u Sarajevu, broj 15120/06 od 17.11.2006.godine; Med. nalaz o izvršenom ambulantnom pregledu oštećene „A-1“, Psihijatrijske klinike UKC u Sarajevu, broj 11738/07 od 17.09.2007.godine; Med. nalaz o izvršenom ambulantnom pregledu oštećene „A-1“, Psihijatrijske klinike UKC u Sarajevu, broj 10094/12 od 18.09.2012.godine; Med. nalaz o izvršenom ambulantnom pregledu oštećene „A-1“, Psihijatrijske klinike UKC u Sarajevu, broj 3594/13 od 04.06.2013.godine; Med. nalaz o izvršenom ambulantnom pregledu oštećene „A-1“, Psihijatrijske klinike UKC u Sarajevu, broj 5601/13 od 25.09.2013.godine; Med. nalaz o izvršenom ambulantnom pregledu oštećene „A-1“, Psihijatrijske klinike UKC u Sarajevu, broj 90/14 od 09.01.2014.godine; Med. nalaz o izvršenom ambulantnom pregledu oštećene „A-1“, Psihijatrijske klinike UKC u Sarajevu, broj 1466/14 od 14.03.2014.godine; Med. nalaz o izvršenom ambulantnom pregledu oštećene „A-1“, Psihijatrijske klinike UKC u Sarajevu, broj 1460/15 od 20.03.2015.godine;

	<p>Med. nalaz o izvršenom ambulantnom pregledu oštećene „A-1“, Psihijatrijske klinike UKC u Sarajevu, broj 3389/15 od 24.06.2015.godine;</p> <p>Med. nalaz o izvršenom ambulantnom pregledu oštećene „A-1“, Psihijatrijske klinike UKC u Sarajevu, broj 2012/17 od 25.04.2017.godine;</p> <p>Med. nalaz o izvršenom ambulantnom pregledu oštećene „A-1“, Psihijatrijske klinike UKC u Sarajevu, broj 5358/17 od 30.10.2017.godine;</p> <p>Med. nalaz o izvršenom ambulantnom pregledu oštećene „A-1“, Psihijatrijske klinike UKC u Sarajevu, broj 486/18 od 29.01.2018.godine;</p> <p>Nalaz i mišljenje ljekara specijaliste/subspecijaliste Psihijatrijske klinike UKC u Sarajevu, broj 6167/18 od 28.11.2018.godine, nakon izvršenog pregleda nad oštećenom „A-1“;</p> <p>Nalaz i mišljenje ljekara specijaliste/subspecijaliste Psihijatrijske klinike UKC u Sarajevu, broj 1213/19 od 06.03.2019.godine, nakon izvršenog pregleda nad oštećenom „A-1“;</p> <p>Nalaz i mišljenje ljekara specijaliste/subspecijaliste Psihijatrijske klinike UKC u Sarajevu, broj 3108/19 od 27.06.2019.godine, nakon izvršenog pregleda nad oštećenom „A-1“;</p> <p>Nalaz i mišljenje ljekara specijaliste/subspecijaliste Psihijatrijske klinike UKC u Sarajevu, broj 5185/19 od 04.11.2019.godine, nakon izvršenog pregleda nad oštećenom „A-1“;</p>
T-6	Podaci koji se odnose na zatvoreničke objekte na području opštine Foča, bez datuma, haški broj: 0561-8089
T-7	Uvjerenje, Republika Srpska Opština Foča, Opštinska uprava, Odjeljenje za opštu upravu broj: 04-835-1-108/21 od 25.08.2021. godine, original
T-8	Dopis MUP, PU Foča, Odjeljenje kriminalističke policije Foča od 30.08.2021. godine, original

B. IZVEDENI DOKAZI ODBRANE

1.Lista saslušanih svjedok odbrane optuženog

	Ime i prezime svjedoka	Datum svjedočenja:
1.	Salko Softić	16.05.2022. godine
2.	Milan Vulović	16.05.2022. godine
3.	Suvad Poljaković	13.06.2022. godine

2.Lista uloženi materijalnih dokaza odbrane optuženog

O-1	O-1 Zapisnik o saslušanju zaštićenog svjedoka A-4, Tužilaštvo BiH broj: T20 0 KTRZ 0003007 05, T20 0 KTRZ 0003033 05, T20 0 KTRZ 0000710 07, T20 0 KTRZ 0002722 06 od 01.02.2018. godine.
O-1A	Zapisnik o saslušanju zaštićenog svjedoka A-4, Tužilaštvo BiH broj: T20 0 KTRZ 0021019 21 od 01.09.2021. godine.
O-2	Zapisnik o saslušanju zaštićenog svjedoka A-1, Ministarstvo sigurnosti BiH, Državna agencija za istrage i zaštitu, broj: 17-14/3-1-188/08 od 10.09.2008. godine.
O-2A	Zapisnik o saslušanju zaštićenog svjedoka A-1, Tužilaštvo BiH broj: T20 0 KTRZ 0003007 05, T20 0 KTRZ 0003033 05, T20 0 KTRZ 0000710 07 od 22.06.2021. godine.
O-3	Izjava zaštićenog svjedoka A-1, Udruženje 'Žena-žrtva rata' Sarajevo, broj: BiH-Foča 0540/06 od 02.11.2006. godine.
O-4	Izveštaj o korisniku Radovan Veljović, Fond za penzijsko i invalidsko osiguranje Republike Srpske, za mart 2022. godine.
O-5	Izjava o zajedničkom domaćinstvu na ime Radovan Veljović, Foča, 20.04.2022. godine, broj: 1/1-2265/2022.
O-6	Uvjerenje o vlasništvu i posjedu na ime Radovan Veljović, Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove Banja Luka, Područna jedinica Foča, broj: 21.41-952.1-4-1/2022 od 20.04.2022. godine.

X. ANEX II

Prihvaćene kao dokazane činjenice koje su utvrđene utvrđene od strane pretresnih i žalbenih vijeća u predmetima MKSJ-a i to: Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i dr. broj: T-96-23-T i IT-96-23/1-T od 22.02.2001. godine i Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine; prihvataju se kao utvrđene u opsegu i redosljedom kojim su nabrojane u daljem tekstu:

1. Dana 8. aprila 1992. godine u Foči je izbio oružani sukob između srpskih i muslimanskih snaga. (Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i dr. broj: T-96-23-T i IT-96-23/1-T od 22.02.2001. godine, paragraf 567.)
2. Srpskim snagama je trebalo približno sedam dana da zauzmu Foču i još otprilike deset dana da Opštinu Foča stave potpuno pod svoju kontrolu. (Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i dr. broj: T-96-23-T i IT-96-23/1-T od 22.02.2001. godine, paragraf 567)
3. Prije nego što je oružani sukob započeo, muslimanski civili su odstranjeni iz društvenog i profesionalnog života zajednice, nisu im isplaćivane plate ili im je rečeno da njihove usluge više nisu potrebne. (Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i dr. broj: T-96-23-T i IT-96-23/1-T od 22.02.2001. godine, paragraf 571)
4. Većina muškaraca Muslimana je razoružana. (Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i dr. broj: T-96-23-T i IT-96-23/1-T od 22.02.2001. godine, paragraf 571)
5. Uskoro je uslijedilo potpuno izopćenje Muslimana, pri čemu im je sloboda kretanja i okupljanja bila drastično ograničeno. (Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i dr. broj: T-96-23-T i IT-96-23/1-T od 22.02.2001. godine, paragraf 571)
6. Politička propaganda SDS-a postala je agresivnija, a izlivi nasilja i paljenja kuća češći. (Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i dr. broj: T-96-23-T i IT-96-23/1-T od 22.02.2001. godine, paragraf 572)
7. Kada su se gradovi i sela potpuno našli u njihovim rukama, srpske snage – vojska, policija, paravojne jedinice, a ponekad čak i srpski seljani, koristili su isti obrazac ponašanja: muslimanske kuće i stanove sistematski su pljačkali ili spaljivali, muslimanske seljane kupili i zarobljavali, a koji put ih pritom tukli ili ubijali. (Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i dr. broj: T-96-23-T i IT-96-23/1-T od 22.02.2001. godine, paragraf 573)
8. Žene su držali u raznim zatočeničkim centrima, gdje su morale živjeti u nepodnošljivim higijenskim uslovima, gdje su zlostavljane na razne načine, što je za mnoge od njih uključivalo česta silovanja. (Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i dr. broj: T-96-23-T i IT-96-23/1-T od 22.02.2001. godine, paragraf 574)
9. Srpski vojnici ili policajci dolazili bi u te zatočeničke centre, birali jednu ili više žena, izvodili ih i silovali. Mnoge žene i djevojke silovane su na taj način. (Tužilac protiv

Dragoljuba Kunarca i dr. broj: T-96-23-T i IT-96-23/1-T od 22.02.2001. godine, paragraf 574)
10. Neke od njih su iz tih zatočeničkih centara odvodili u privatne stanove i kuće, gdje su morale kuhati, čistiti i služiti srpske vojnike koji su tamo stanovali. Podvrgavane su i seksualnim zlostavljanjima. (Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i dr. broj: T-96-23-T i IT-96-23/1-T od 22.02.2001. godine, paragraf 574)
11. Konkretno, civili Muslimani koji su bili zatočeni u školi u Kalinoviku, Srednjoškolskom centru u Foči i sportskoj dvorani „Partizan“ držani su u nehumanim uslovima i bez tople vode. Nisu dobijali dovoljno hrane. Imali su ograničenu slobodu kretanja. Nije im bilo dozvoljeno da odlaze na neku drugu teritoriju, niti da se vrate svojim kućama. Većina njihovih kuća je spaljena ili opljačkana. Bili su pod stražom i živjeli su u atmosferi zastrašivanja. (Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i dr. broj: T-96-23-T i IT-96-23/1-T od 22.02.2001. godine, paragraf 575)
12. Sve se to događalo pred očima, sa punim znanjem, a ponekad i uz neposredno učešće lokalnih vlasti, posebno policije. (Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i dr. broj: T-96-23-T i IT-96-23/1-T od 22.02.2001. godine, paragraf 576)
13. Nakon višemjesečnog zatočeništva, mnoge žene su protjerane ili razmijenjene. (Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i dr. broj: T-96-23-T i IT-96-23/1-T od 22.02.2001. godine, paragraf 577)
14. Svi tragovi muslimanskog prisustva i kulture izbrisani su sa područja Foče. (Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i dr. broj: T-96-23-T i IT-96-23/1-T od 22.02.2001. godine, paragraf 577)
15. Neki muškarci su u zatočeništvu proveli čak dvije i po godine samo zbog toga što su Muslimani. (Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i dr. broj: T-96-23-T i IT-96-23/1-T od 22.02.2001. godine, paragraf 577)
16. Sve džamije u Foči su uništene. (Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i dr. broj: T-96-23-T i IT-96-23/1-T od 22.02.2001. godine, paragraf 577)
17. Skoro svi preostali Muslimani, muškarci i žene iz Foče, Gackog i Kalinovika uhapšeni su, okupljeni, razdvojeni i zatvoreni ili zatočeni u nekoliko zatočeničkih centara kao što su Buk Bijela, srednja škola u Kalinoviku, „Partizan“, Srednjoškolski centar u Foči i KP dom u Foči, i to po obrascu koji se stalno ponavljao. Neki od tih ljudi su ubijeni, neki silovani ili teško pretučeni. (Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i dr. broj: T-96-23-T i IT-96-23/1-T od 22.02.2001. godine, paragraf 577)
18. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine, Foča je imala 40.513 stanovnika: 51,6% Muslimana, 45,3% Srba i 3,1% stanovnika ostalih nacionalnosti. (Tužilac protiv Milorada Krnojeća broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 13.)

19. Premda su bila etnički miješana, za pojedina naselja u gradu Foči i sela u opštini Foča moglo se reći da imaju većinsko muslimansko odnosno srpsko stanovništvo. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 13.)
20. Srbi su se u početku naoružavali potajno, dijeleći oružje noću iz kamiona ili u mjesnim privatnim firmama. Neposredno prije izbijanja sukoba Srbima se oružje otvoreno dijelilo. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 16.)
21. Srbi su takođe počeli da razmještaju tešku artiljeriju po uzvisinama oko Foče, jer su raspolagali ne samo teškim naoružanjem koje je pripadalo JNA, već i naoružanjem Teritorijalne odbrane. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 16.)
22. Srbi su formirali odvojenu lokalnu političku strukturu. Srpsku skupštinu opštine Foča, a obje grupe osnovale su krizne štabove po nacionalnoj osnovi. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 17.)
23. Dana 7. aprila 1992. godine, nakon što je rukovodstvo SDS izvršilo pritisak, mjesna policija se podijelila po nacionalnoj osnovi i prestala da funkcioniše kao neutralna snaga. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 17.)
24. Neposredno prije izbijanja sukoba, Srbi su počeli da evakušu svoje porodice i djecu iz Foče, uglavnom u Srbiju ili Crnu Goru. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 18.)
25. Dana 8. aprila 1992. u Foči je izbio oružani sukob, istim slijedom događaja kao i u drugim opštinama. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 20.)
26. Dana 8. aprila 1992. godine u cijelom gradu su postavljene barikade. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 20.)
27. Negdje između 8,30 i 10,00 sati počeo je glavni napad Srba na Foču, uz kombinovanu vatru iz pješadijskog naoružanja i granatiranje artiljerijom iz obližnjeg Kalinovika i Miljevine. Srpske snage činili su lokalni vojnici i vojnici iz Crne Gore i Jugoslavije, kao i paravojna formacija zvana „Beli orlovi“. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 20.)
28. Pucanje i granatiranje je uglavnom bilo usmjereno na naselja sa većinskim muslimanskim stanovništvom, naročito Donje Polje, ali su Srbi napadali i naselja sa miješanim stanovništvom poput Čohodor mahale. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 20.)

29. U vojnom napadu ranjen je velik broj civila, većinom Muslimana. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 20)
30. Mnogi civili su se za vrijeme sukoba skrivali u svojim kućama, stanovima, podrumima svojih stambenih zgrada ili kod rođaka u drugim dijelovima grada, drugi su otišli iz Foče, misleći da će tako biti sigurniji. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 21.)
31. Napad je trajao šest ili sedam dana, ali je najteže granatiranje bilo tokom prvih nekoliko dana kada je i nanesena najveća šteta. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 21.)
32. Foča je pala u ruke Srba negdje između 15. i 18. aprila 1992. godine, kada su mnogi Muslimani koji su ostali u Foči za vrijeme borbi, počeli da bježe. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 21.)
33. Nakon uspješnog vojnog zauzimanja Foče napad na nesrpsko civilno stanovništvo se nastavio. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 22.)
34. Van grada, srpske snage su preduzimale vojne operacije u cilju zauzimanja i razaranja muslimanskih sela u opštini Foča. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 22.)
35. Sela u opštini Foča bila su izložena napadima sve do početka juna. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 23)
36. Srpske snage su zapalile muslimanska sela u okolini Miljevine, otprilike 18 kilometara od Foče, u smjeru Kalinovika i Sarajeva, i uhapsile muškarce, muslimanske civile. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 24.)
37. Srpske snage su granatirale, napale pješadijom i zatim 4. ili 5. maja 1992. godine zauzele Jeleč, u blizini Miljevine, oko 22 kilometara od Foče. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 24.)
38. Kad su srpske snage zapalile selo, stanovništvo je pobjeglo u obližnju šumu. Muslimani koji su ostali u svojim kućama ili su pokušali da pobjegnu poginuli su. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 24.)
39. Drugi muškarci muslimanske nacionalnosti, mještani ovog sela, uhvaćeni su i zatočeni u kasarnama u Kalinoviku i Bileći, a zatim prebačeni u KP dom u Foči. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 24.)

40. Iz Jeleča su se vidjele kuće u plamenu i ljudi kako bježe iz drugih sela. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 24.)
41. Kuće Muslimana u Pilipovićima i u susjednom selu Paunci izgorjele su do temelja 25. ili 26.04.1992. godine. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 25.)
42. Srpski vojnici su oko 28. aprila 1992. godine napale Ustikolinu iz koje su Muslimani nastojali da pruže otpor. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 25.)
43. Pošto su zauzele selo, srpske snage su zapalile kuće Muslimana. Odatle su nastavile da napadaju i razaraju muslimanska sela uz lijevu obalu Drine, nizvodno od Ošanice, a stanovništvo se razbježalo ili je poginulo. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 25.)
44. Srpske snage su 3. jula 1992. godine napale muslimansko selo Mješaja, Trošanj, smješteno između Foče i Tjentišta. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 26.)
45. Nakon što su Srbi zauzeli Foču i njenu okolinu tamo je bio prisutan znatan broj srpskih vojnika i srpskih paravojnih formacija. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 27.)
46. Čim su Srbi preuzeli kontrolu, uvedena su ograničenja za nesrpsko stanovništvo. Srpski vojnici su nazivali Muslimane pogrđnim izrazom „balija“ i psovali ih prilikom hapšenja. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 27.)
47. Nesrpskom stanovništvu kretanje je bilo ograničeno. Policijski automobil s razglasom obilazio je grad objavljujući da Muslimanima nije dozvoljeno kretanje gradom. Slična objava data je i putem radija. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 29.)
48. Muslimanima je bilo zabranjeno da se sastaju i isključene su im telefonske linije. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 29.)
49. U aprilu i maju 1992. godine Muslimani su u svojim stanovima u Foči živjeli kao u kućnom pritvoru, bilo zbog toga što su se skrivali ili zbog toga što su im tako naredili srpski vojnici. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 29.)

50. Kuće poznate kao „Planika“ i „Šandal“ srpska vojska je koristila kao privremene zatočeničke centre. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 29.)
51. Ljudi koji su htjeli da odu iz Foče morali su od SUP-a da pribave odgovarajuće dozvole. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 29.)
52. Uspostavljeni su vojni punktovi na kojima se kontrolisao ulaz i izlaz iz Foče i okolnih sela. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 29.)
53. Srpska vojna policija ili vojnici su u aprilu i maju 1992. godine izvršili pretres muslimanskih domaćinstava u potrazi za oružjem, novcem i drugim predmetima. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 30.)
54. Srpske kuće nisu pretresane, ili su u najboljem slučaju površno pretraživane. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 30.)
55. Muslimanima je naređeno da predaju oružje, dok su Srbi svoje oružje mogli zadržati. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 30.)
56. Muslimanske radnje su opljačkane ili spaljena, ili im je konfiskovana oprema. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 30.)
57. Spaljeno je Donje Polje, naselje Šukovac sa većinskim muslimanskim stanovništvom, a spaljene su i muslimanske kuće u Kamerici i u Granovskom sokaku. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 31.)
58. Stara gradska četvrt Prijeka čaršija, sa svojom tržnicom u orijentalnom islamskom stilu, spaljena je na 12. aprila 1992. godine ili oko tog datuma. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 31.)
59. Dok su muslimanske kuće gorjele, vatrogasna kola štitila su srpske kuće. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 31.)
60. Sa drugih muslimanskih kuća skidan je građevinski materijal, ili su dodijeljene Srbima koji su ostali bez svog doma. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 32.)
61. Džamija Aladža iz 1555. godine, koja je bila pod zaštitom UNESCO-a, dignuta je u vazduh, a džamija u naselju Granovski sokak je uništena. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 33.)

62. Srpski vatrogasci stajali su po strani i gledali kako džamije gore. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 33.)
63. Nakon što su Srbi zauzeli Foču, srpski vojnici i vojna policija tukli su nesrpsko civilno stanovništvo. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 34.)
64. Sredinom juna 1992. godine, oko 27 civila muslimanske nacionalnosti, većinom žena i djece, ubijeno je u etnički miješanom naselju Čohodor mahala. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 35.)
65. Civili su ubijani i u Jeleču, Mješaji/Trošnju i Pilipovićima. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 35.)
66. Leševi nekih drugih civila viđeni su kako plutaju Drinom. Zatočenici KP doma koji su poslani na radove na obali rijeke morali su daskama i štapovima da guraju leševe nizvodno. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 35.)
67. Nesrbe su hapsili širom opštine Foča. Muškarce Muslimane bi okupili na ulici, odvojili od žena i djece i od srpskog stanovništva. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 36.)
68. U početku je bilo na snazi vojno naređenje koje je sprečavalo građane da odlaze iz Foče. Međutim, većina nesrpskog civilnog stanovništva s vremenom je bila prisiljena da napusti Foču. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 49.)
69. U maju 1992. godine organizovani su autobusi koji su odvozili civile iz grada, a oko 13. avgusta 1992. godine Muslimani koji su ostali u Foči, uglavnom žene i djeca, odvedeni su u Rožaje u Crnoj Gori. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 49.)
70. Prilikom ekshumacija na području Foče, Državna komisija za traženje nestalih lica identifikovala je 375 tijela. Sva osim jednog pripadala su Muslimanima. To jedno tijelo pripadalo je Crnogorcu koji je bio oženjen Muslimankom. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 49.)
71. Između 10. aprila 1992. godine i početka juna 1992. godine u cijeloj Foči i njenoj okolini izvršena su masovna hapšenja nesrpskih civila, muškaraca uglavnom Muslimana koje su nakon hapšenja prebacivali u KP dom. (Tužilac protiv Milorada Krnolejca broj: IT-97-25-T od 15.03.2002. godine, paragraf 116.)